

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO 2030

**STRATEGIA ROZWOJU
WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO 2030**

*projekt przygotowany
przez Zarząd Województwa Łódzkiego*

listopad 2019 r.

Spis treści

WPROWADZENIE.....	5
Uwarunkowania prawne i programowe.....	6
Podstawy prawne opracowania strategii.....	6
Najważniejsze uwarunkowania programowe wynikające z międzynarodowych i krajowych dokumentów strategicznych	6
INFORMACJE OGÓLNE O WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM.....	9
TRENDY ROZWOJOWE.....	13
STRATEGICZNE WYZWANIA ROZWOJOWE REGIONU DO 2030 ROKU	15
Demografia	15
Przemysł.....	16
Rolnictwo	18
Sektor nowoczesnych usług	20
Przedsiębiorczość.....	21
Kształcenie zawodowe i ustawiczne.....	22
Szkolnictwo wyższe	23
Rynek pracy.....	24
Kapitał społeczny	25
Instytucje kultury	27
Zdrowie	28
Usługi ochrony zdrowia.....	30
Ubóstwo i wykluczenie społeczne	31
Integracja społeczna	33
Wody powierzchniowe.....	34
Zmiany klimatu.....	35
Powietrze	36
Urbanizacja	38
Dziedzictwo kulturowe.....	39
Walory przyrodnicze	41
Transport drogowy.....	42
Transport kolejowy	44
Transport lotniczy	45
Transport zbiorowy.....	46
Transport towarowy i usługi logistyczne	48
Elektroenergetyka.....	49
Sieć gazowa i ciepłownictwo.....	51
Odnawialne źródła energii	52
Gospodarka wodno-ściekowa	53

Gospodarka odpadami	54
Teleinformatyka	55
Zarządzanie rozwojem	56
WIZJA ROZWOJU	60
STRUKTURA CELÓW STRATEGII	63
1. SFERA GOSPODARCZA – CEL STRATEGICZNY: NOWOCZESNA I KONKURENCYJNA GOSPODARKA	64
Cel operacyjny 1.1. Zwiększenie potencjału badawczego i innowacyjnego	64
Cel operacyjny 1.2. Podnoszenie jakości kapitału ludzkiego	64
Cel operacyjny 1.3. Wsparcie rozwoju MŚP i sektora rolnego	66
Cel operacyjny 1.4. Wzmacnianie gospodarczych przewag w sektorze wytwórczym i usługowym	67
2. SFERA SPOŁECZNA – CEL STRATEGICZNY: OBYWATELSKIE SPOŁECZEŃSTWO RÓWNYCH SZANS.....	68
Cel operacyjny 2.1. Rozwój kapitału społecznego.....	68
Cel operacyjny 2.2. Poprawa stanu zdrowia mieszkańców	69
Cel operacyjny 2.3. Ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego.....	70
3. SFERA PRZESTRZENNA – CEL STRATEGICZNY: ATRAKCYJNA I DOSTĘPNA PRZESTRZEŃ.....	72
Cel operacyjny 3.1. Adaptacja do zmian klimatu i poprawa jakości zasobów środowiska	73
Cel operacyjny 3.2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu	74
Cel operacyjny 3.3. Zwiększenie dostępności transportowej.....	75
Cel operacyjny 3.4. Zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego	77
Cel operacyjny 3.5. Racjonalizacja gospodarki odpadami	78
Cel operacyjny 3.6. Zwiększenie dostępności do usług teleinformatycznych	78
CEL HORYZONTALNY: EFEKTYWNI I ODPOWIEDZIALNIE ZARZĄDZANY REGION.....	79
ZINTEGROWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA STRATEGICZNE.....	81
CELE SRWŁ 2030 W UKŁADZIE MIASTA, OBSZARY WIEJSKIE.....	86
OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI (OSI)	88
SYSTEM REALIZACJI STRATEGII	90
Podmioty realizujące Strategię	90
Zasady realizacji Strategii	91
Ramy finansowe i narzędzia realizacji Strategii	92
System monitorowania i ewaluacji Strategii	96
MATERIAŁY UZUPEŁNIAJACE	99
Wykaz szkół i placówek prowadzonych przez samorząd województwa łódzkiego.....	99
Spis rysunków	100
Spis tabel.....	102

WPROWADZENIE

Strategia rozwoju województwa jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia. **Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030** jest odpowiedzią władz województwa na zmieniające się uwarunkowania i wyzwania, przedstawia spójny plan powiązanych i przemyślanych działań w perspektywie najbliższej dekady, stanowiący punkt wyjścia do szerokiej współpracy, której efektem będzie podniesienie jakości życia mieszkańców województwa łódzkiego.

Planowanie rozwoju regionu jest procesem ciągłym, płynnym, ale też dynamicznym, co powoduje, że tworzenie nowej strategii opiera się zarówno na odniesieniu do obowiązującej w danym momencie strategii rozwoju, jak i zmieniających się warunków zewnętrznych. Ocena realizacji zaplanowanych wcześniej zamierzeń, jak również uwzględnienie aktualnych uwarunkowań określają nowe przesłanki planowania polityki rozwoju.

W lutym 2013 roku Sejmik Województwa Łódzkiego uchwalił *Strategię Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020* (Strategia 2020). Przyjęta strategia zakładała realizację polityki regionalnej w dwóch płaszczyznach: **horyzontalnej**, odnoszącej się do obszaru całego województwa i obejmującej trzy filary: spójność gospodarczą, społeczną i przestrzenną oraz **terytorialno-funkcjonalnej**, realizowanej na terenie obszarów miejskich, obszarów wiejskich oraz wyspecjalizowanych obszarów funkcjonalnych¹.

Ewaluacja² realizacji Strategii 2020 przeprowadzona w 2017 roku wykazała, iż w ramach polityki horyzontalnej, największy postęp odnotowano w zakresie poprawy dostępności transportowej regionu oraz rozwoju gospodarczego. W ramach filaru społecznego wykazano postęp w rozwoju kapitału społecznego, poprawę dostępu do usług publicznych oraz zmniejszanie się nierówności społecznych. W kontekście wymiaru terytorialnego Strategii 2020 uznano, iż największe efekty podejmowanych działań uzyskano w ramach obszarów miejskich oraz łódzkiego Obszaru Metropolitalnego.

Ważnym wnioskiem wynikającym z przeprowadzonej ewaluacji jest aktualność sformułowanych w Strategii 2020 wyzwań. Nadal istotne dla rozwoju województwa są: poprawa konkurencyjności i innowacyjności gospodarki regionu łódzkiego, przeciwdziałanie depopulacji czy budowa kreatywnego kapitału ludzkiego. Zasadnicze znaczenie ma również zapewnienie dobrego stanu zdrowia mieszkańców województwa, a także dostosowanie i rozbudowanie infrastruktury opieki medycznej i społecznej oraz zakresu usług do potrzeb osób starszych. Wśród nowych wyzwań akcentuje się poprawę jakości powietrza.

Z perspektywy regionu funkcjonującego w ramach polityki rozwoju prowadzonej na szczeblu krajowym kluczowe znaczenie dla przyszłych planów województwa miało uchwalenie **Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**³ (SOR), pełniącej rolę średniookresowej strategii rozwoju kraju, oraz przyjęcie **Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030**⁴. Ważną rolę pełnią również cele i kierunki wskazane w **Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030**. Nakreślone w tych dokumentach kierunki postępu i wskazane priorytety stanowią niejako ramy działania dla samorządu województwa w kontekście zachowania spójności rozwoju całego kraju.

Istotnym uwarunkowaniem procesu tworzenia nowej strategii, wpływającym na formułowanie celów i kierunków interwencji są również **cele polityki spójności Unii Europejskiej na lata 2021-2027**. Po roku 2020 zakłada się większą koncentrację środków na innowacje, wsparcie małych przedsiębiorstw, technologie cyfrowe i modernizację przemysłu. Priorytetowe będzie również przechodzenie do niskoemisyjnej gospodarki o obiegu zamkniętym oraz walka ze zmianami klimatu.

Opracowana *Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030* (Strategia 2030) jest spójna z celami wskazanymi powyżej dokumentów. Została przygotowana z wykorzystaniem klasycznego podejścia i zawiera wszystkie obligatoryjne elementy, wynikające z uwarunkowań ustawowych. Pełni funkcję koordynacyjną dla pozostałych dokumentów programowych i planistycznych tworzonych na poziomie regionalnym. W warstwie

¹ Łódzki Obszar Metropolitalny, Zagłębie Górniczo-Energetyczne Bełchatów – Szczerców – Złoczew, Zagłębie Ceramiczno-Budowlane Opoczno – Tomaszów Mazowiecki, Obszar Rozwoju Intensywnego Rolnictwa, Obszary Turystyczne Dolin Rzecznych Pilicy, Warty i Bzury

² „Ewaluacja mid-term Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020” – raport końcowy z badania, Łódź, listopad 2017.

³ Dokument przyjęty uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. (Monitor Polski 2017, poz. 260).

⁴ Dokument przyjęty uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. (Monitor Polski 2019, poz. 1060).

przestrzennej Strategia 2030 jest spójna z **Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego**⁵, który pozostaje najważniejszym dokumentem w zakresie zagospodarowania przestrzennego na poziomie regionalnym. Integralną częścią Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 jest **wojewódzka strategia polityki społecznej**⁶.

Strategia 2030 jest odpowiedzią na **wyzwania wewnętrzne i globalne jakie stoją przed regionem łódzkim**. Kluczowym wyzwaniem staje się przeciwdziałanie negatywnym skutkom procesów demograficznych związanych z depopulacją i starzeniem się społeczeństwa. Zmiany demograficzne będą wpływać na strukturę usług, jak również prowadzić do przekształceń struktury gospodarczej regionu. Wyzwaniem jest również konieczność stworzenia warunków dla przyspieszenia procesów innowacyjności i wzrostu konkurencyjności gospodarki, zwiększanie spójności społecznej, podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej oraz kompleksowa poprawa dostępności regionu. Niezmiernie istotne stają się również problemy wynikające z negatywnych skutków zmian klimatycznych.

Zaproponowane w Strategii 2030 działania będą koncentrowały się na przeciwdziałaniu negatywnym zjawiskom, jak również na wzmacnianiu wewnętrznych potencjałów. Osią działań będzie jak najlepsze wykorzystanie wszelkich dostępnych zasobów. **W kręgu szczególnego zainteresowania samorządu województwa będzie rodzina i stworzenie godnych warunków życia dla wszystkich mieszkańców regionu łódzkiego.**

Uwarunkowania prawne i programowe

Podstawy prawne opracowania strategii

Zgodnie z art. 11 ust. 1 i ust. 2 ustawy o samorządzie województwa⁷ z dnia 5 czerwca 1998 oraz art. 3 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju⁸ **samorząd województwa jest odpowiedzialny za kreowanie polityki rozwoju na poziomie regionalnym**, a podstawowym narzędziem do prowadzenia tej polityki jest strategia rozwoju województwa.

Podstawę prawną opracowania nowej strategii stanowi Uchwała Nr LV/680/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 sierpnia 2018 r. w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu opracowania Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, zmieniona Uchwałą Nr III/44/19 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 29 stycznia 2019 r.

Najważniejsze uwarunkowania programowe wynikające z międzynarodowych i krajowych dokumentów strategicznych

Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju, została przyjęta przez zgromadzenie ogólne ONZ w dniu 25 września 2015 r. Agenda wskazuje 17 celów zrównoważonego rozwoju zapewniających równowagę pomiędzy trzema aspektami: gospodarczym, społecznym i środowiskowym. Zgodnie z Agendą 2030 współczesny wysiłek modernizacyjny powinien koncentrować się na wyeliminowaniu ubóstwa we wszystkich jego przejawach, przy równoczesnej realizacji celów gospodarczych, społecznych i środowiskowych.

Polityka Spójności Unii Europejskiej na lata 2021-2027

Komisja Europejska w projekcie rozporządzenia ogólnego⁹ z 29 maja 2018 r. wskazała **5 celów polityki spójności** wspieranych przez EFRR, EFS+ i FS¹⁰ w perspektywie 2021-2027. Są to:

1. **Bardziej inteligentna Europa** – innowacyjna i inteligentna transformacja gospodarcza.
2. **Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa.**
3. **Lepiej połączona Europa** – mobilność i regionalne połączenia teleinformatyczne.
4. **Europa o silniejszym wymiarze społecznym** – wdrażanie Europejskiego filaru praw socjalnych.

⁵ Uchwała nr LV/679/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego w sprawie uchwalenia „Planu zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego oraz planu zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Łodzi”.

⁶ Zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 12 marca 2004 o pomocy społecznej (Dz. U. z 2019 r. poz. 1507 z późn. zm.)

⁷ Dz. U. z 2019 r. poz. 512 z późn. zm.

⁸ Dz. U. z 2019 r. poz. 1295 z późn. zm.

⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające wspólne przepisy Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz potrzeby Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz COM(2018) 375.

¹⁰ EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, EFS+ – Europejski Fundusz Społeczny Plus, FS – Fundusz Spójności.

5. **Europa bliżej obywateli** – zrównoważony i zintegrowany rozwój obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR), przyjęta przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r., w której jako cel główny wskazano: „Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”. Strategia określiła nowy model rozwoju: rozwój odpowiedzialny oraz społecznie i terytorialnie zrównoważony. Wskazała jednocześnie samorząd województwa jako inicjatora, koordynatora i mentora działań rozwojowych w regionie realizowanych w sposób zintegrowany w układzie terytorialnym. Realizację celu głównego wspierają trzy cele szczegółowe:

1. Trwały wzrost gospodarczy oparty o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną.
2. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony.
3. Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030), przyjęta przez Radę Ministrów dnia 17 września 2019 r. KSRR 2030 jest jedną z dziewięciu strategii zintegrowanych i rozwija postanowienia SOR, określone w filarze rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony. **Celem głównym polityki regionalnej jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co stworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.** Rozwinięciem celu głównego są trzy cele szczegółowe:

1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.
2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.
3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r.¹¹ Jest najważniejszym dokumentem szczebla krajowego odnoszącym się do zagospodarowania przestrzennego. Celem strategicznym koncepcji jest **efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych.**

Główne cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju to:

1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającego spójności.
2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez m.in. wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.
3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.
5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej na zagrożenia naturalne i utratę bezpieczeństwa energetycznego.
6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego, m.in. poprzez: budowę zintegrowanego systemu planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego.

Koncepcja przygotowania i realizacji inwestycji Port Solidarność – Centralny Port Komunikacyjny dla Rzeczypospolitej Polskiej (CPK), przyjęta przez Radę Ministrów dnia 7 listopada 2017 r. Nie stanowi programu rozwoju, jest jednak rozwinięciem zapisów SOR w zakresie inwestycji stanowiącej istotny impuls rozwojowy. Koncepcja wskazuje CPK jako centrum nowego systemu transportu w kraju, integrującego transport kolejowy, lotniczy i drogowy. Oprócz podstawowych inwestycji infrastrukturalnych (m.in. budowy portu lotniczego, rozbudowy sieci kolejowej i autostrady A2) koncepcja przewiduje podjęcie działań mających bezpośredni wpływ na integrację Łodzi i Warszawy, w tym powstanie High Tech City (parków biznesu), centrum targowo-

¹¹ Monitor Polski 2012, poz. 252.

wystawienniczego oraz kampusu polskich uczelni wyższych. Zakłada się również wdrożenie programów rozwojowych związanych z dziedzictwem narodowym i rewitalizacją obszarów zurbanizowanych, w tym Łodzi. Jako projekty komplementarne wskazuje się rozbudowę systemu Łódzkiego Węzła Kolejowego, rewitalizację, modernizację i rozbudowę systemu łódzkich tramwajów podmiejskich, przebudowę dworca Łódź Kaliska oraz budowę systemu Park&Ride¹².

¹² Park&Ride (P&R) – system parkingów zlokalizowanych na obrzeżach dużych miast, przeznaczony dla osób przesiadających się z samochodów do publicznego transportu zbiorowego. Kierowcy pozostawiają swoje pojazdy w wyznaczonych miejscach, przesiadają się do komunikacji zbiorowej i w ten sposób kontynuują drogę do centrum miasta.

INFORMACJE OGÓLNE O WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

Województwo łódzkie położone jest w centralnej części Polski i zajmuje obszar o powierzchni 18 219 km² (9. miejsce wśród województw). Według danych na koniec 2018 r. region zamieszkiwały 2 466 322 osoby (6. miejsce w Polsce). Gęstość zaludnienia była wyższa niż średnio w Polsce i wynosiła 135 os./km² (Polska 123 os./km²), przy czym w miastach osiągała wartość 1 332 os./km², zaś na obszarach wiejskich 54 os./km². Wskaźnik urbanizacji wynosił 62,6%, co dawało regionowi łódzkiemu 7. miejsce w Polsce.

Strukturę administracyjną województwa łódzkiego tworzą **24 powiaty**, na które składają się 3 powiaty grodzkie (Łódź, Piotrków Trybunalski, Skierniewice) oraz 21 powiatów ziemskich. Podstawową sieć osadniczą tworzy natomiast **177 gmin**, w tym 18 miejskich, 26 miejsko-wiejskich oraz 133 wiejskie.

Rys. 1. Podział administracyjny województwa łódzkiego w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne BPPVŁ

Miasta

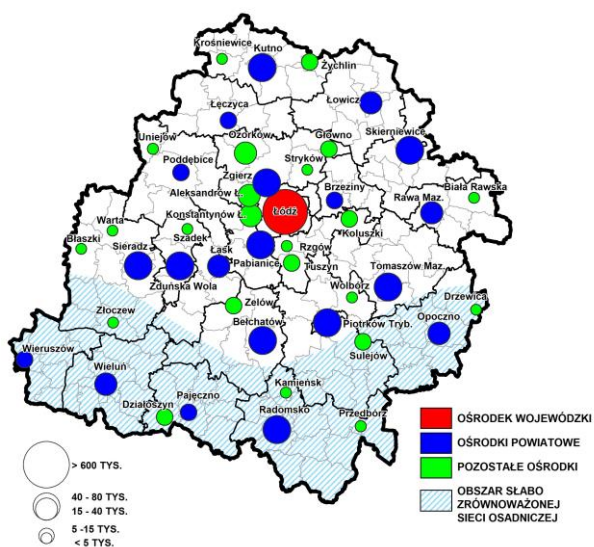
W czterdziestu czterech miastach regionu łódzkiego mieszka blisko 2/3 ludności województwa (1,5 mln), a znaczny odsetek na terenach wiejskich, położonych w pobliżu, zwłaszcza największych miast powiązanych z nimi funkcjonalnie. Podstawowym wyznacznikiem wielkości potencjału miast, jest liczba ich mieszkańców tworzących zasoby wiedzy, umiejętności, generujących wzrost ekonomiczny oraz kształtujących ich przestrzeń. Wśród wszystkich miast regionu, ze względu na wielkość zaludnienia, można wyróżnić następujące grupy: **Łódź** – stolica

województwa o największym zaludnieniu wynoszącym w 2018 r. 685 tys., **10 miast dużych** o zaludnieniu od 40 do 80 tys. mieszkańców, **8 miast średnich** o zaludnieniu od 15 do 40 tys. mieszkańców, **12 miast małych** o zaludnieniu od 5 do 15 tys. oraz **13 miast najmniejszych** zamieszkałych przez mniej niż 5 tys. mieszkańców.

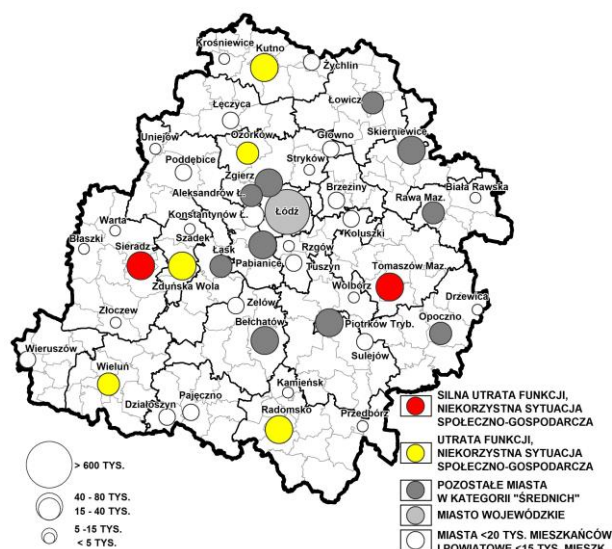
Region charakteryzuje się **slabym zrównoważeniem sieci osadniczej**. Widoczna jest silna dominacja Łodzi oraz bardzo duża dysproporcja liczby ludności pomiędzy stolicą regionu a pozostałymi ośrodkami miejskimi. Istotnym problemem jest także niewystarczająco rozwinięta sieć miast w południowej części województwa.

Większość miast (41 z 44) doświadcza niekorzystnych procesów demograficznych związanych ze spadkiem liczby mieszkańców. Są one efektem zarówno ubytku naturalnego, jak i odpływu migracyjnego. Dodatkowo na skutek zmian w strukturze wiekowej ludności (wzrost udziału ludności w wieku poprodukcyjnym i spadek w wieku produkcyjnym) postępuje proces starzenia się społeczeństw. Wśród miast województwa 17 średnich ośrodków wskazano w SOR jako te, które powinny pełnić stabilizacyjną rolę w policentrycznym systemie osadniczym, jednak regres w rozwoju społeczno-gospodarczym, zasadniczo pomniejsza i ogranicza ich rolę. 7 miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze wyszczególnionych w SOR to Sieradz i Tomaszów Mazowiecki, wskazane jako miasta o silnej utracie funkcji oraz Kutno, Radomsko, Zduńska Wola, Ozorków i Wieluń jako miasta o utracie funkcji i niekorzystnej sytuacji społeczno-gospodarczej.

Rys. 2. Hierarchia administracyjna ośrodków miejskich w 2018 r.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 3. Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze w województwie łódzkim wskazane w SOR
Źródło: Opracowanie własne na podstawie SOR

Miasta regionu charakteryzuje znaczne zróżnicowanie potencjału społeczno-gospodarczego. **Największym potencjałem** ludnościowym, usługowym, gospodarczym i administracyjnym **cechuje się Łódź**. Znaczenie Łodzi w systemie osadniczym województwa wyznacza nagromadzenie rozwiniętych usług specjalistycznych o charakterze metropolitalnym: akademickich, naukowo-badawczych i kulturotwórczych. Łódź jest również ważnym w skali kraju ośrodkiem specjalistycznych usług medycznych i BPO¹³ oraz wyspecjalizowanych gałęzi przemysłu. Jednocześnie Łódź jest miastem, gdzie koncentrują się negatywne zjawiska związane z degradacją terenów miejskich, w szczególności obszarów mieszkaniowych i mieszkaniowo-usługowych zlokalizowanych w centrum miasta, przejawiającą się przede wszystkim złym stanem technicznym budynków oraz kumulacją problemów społecznych. Odpowiedzią na te problemy jest prowadzony proces kompleksowej rewitalizacji.

Miasta duże i średnie (według SOR miasta średnie¹⁴) w regionie cechuje niezadowolająca baza ekonomiczna, stosunkowo niski poziom konkurencyjności osadniczej, wynikający m.in. ze złej jakości przestrzeni publicznych, szczególnie w historycznych centrach miast. Poza tym, niektóre z tych miast zmagają się nadal z negatywnymi skutkami upadku przemysłu, czy utratą funkcji administracyjnych (byłe miasta wojewódzkie). Dodatkowym czynnikiem obniżającym atrakcyjność tej grupy miast jest niewystarczający poziom dostępności do usług

¹³ Business Process Outsourcing – zlecenie wybranych procesów biznesowych do wykonywania przez zewnętrzne podmioty.

¹⁴ Miasta powyżej 20 tys. mieszkańców z wyłączeniem miast wojewódzkich oraz mniejsze, z liczbą ludności pomiędzy 15-20 tys. mieszkańców będące stolicami powiatów.

publicznych. Część miast średnich jest mało atrakcyjna dla inwestorów, a także charakteryzuje je relatywnie niski poziom kapitału ludzkiego wynikający m.in. z odpływu ludzi młodych i dobrze wykształconych, na rzecz ośrodków metropolitalnych i poprzez emigrację za granicę.

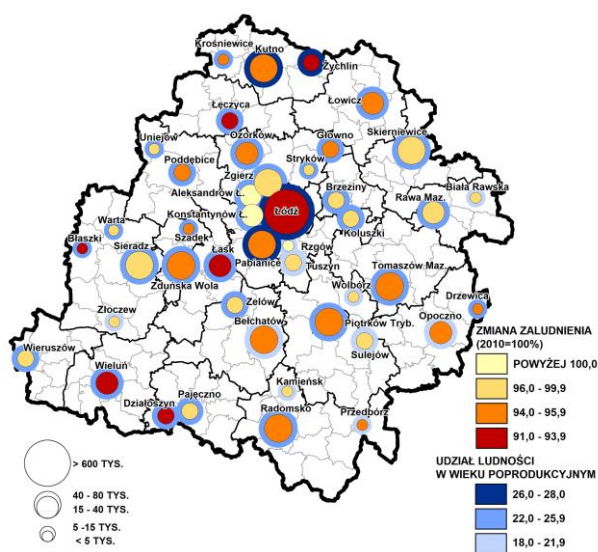
Miasta małe i bardzo małe charakteryzuje: niska atrakcyjność osadnicza (poza miastami ŁOM-u), słaba dostępność do usług publicznych, w tym szczególnie do transportu zbiorowego, nawarstwiający się problemy społeczne, niska jakość życia oraz niezadowolający poziom przedsiębiorczości. Słabym potencjałem charakteryzują się szczególnie jednostki zlokalizowane w pobliżu granic województwa, co wpływa na pogłębianie się peryferyzacji znacznych obszarów przygranicznych.

Jednym z lepszych mierników oceny potencjału gospodarczego miast są **dojazdy do pracy**. W 2016 r. najwięcej osób dojeżdżało do pracy w Łodzi (48 tys.), ale najwyższym ilorazem przepływów¹⁵ charakteryzowały się Rzgów, Wieluń i Łódź.

Miasta regionu łódzkiego charakteryzują się różnym stopniem **rozwoju usług publicznych**, w świetle dokonujących się procesów demograficznych ważne są zarówno usługi dla seniorów jak i dzieci. Instytucji opieki nad dziećmi do lat 3 systematycznie przybywa i takich placówek brakuje jedynie w miastach małych i bardzo małych, natomiast dziennych domów pomocy dla seniorów nie ma nawet w miastach średnich i dużych. Dodatkowo, problemem determinującym atrakcyjność osadniczą ośrodków miejskich w regionie jest jakość środowiska przyrodniczego, w tym niska **jakość powietrza**. Szczególnie trudna sytuacja występuje w centrach miast dużych i średnich. Wysokie zagrożenie dla zdrowia mieszkańców miast wynika z niskiej emisji generowanej przez indywidualne paleniska domowe, jak również zanieczyszczenia pochodzenia komunikacyjnego.

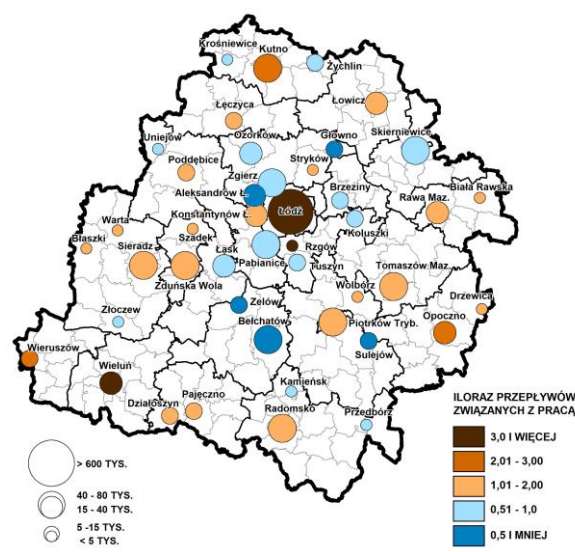
Rys. 4. Procesy demograficzne w miastach w latach 2010-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 5. Iloraz przepływów związanych z dojazdami do pracy w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Miasta województwa tworzą **sieć ośrodków o stosunkowo niewielkich obszarach oddziaływania**. Ich powiązania funkcjonalno-przestrzenne ograniczone są w większości do powiązań poszczególnych ośrodków z Łodzią lub innymi najbliższymi miastami i obejmują dojazdy do pracy i szkół oraz usług, w znacznie mniejszym zakresie związku gospodarcze. Cechą charakterystyczną jest także niewielki zakres powiązań poziomych między poszczególnymi ośrodkami miejskimi, co dotyczy nie tylko więzi gospodarczych, ale również współpracy i partnerstwa między samorządami.

Obszary wiejskie

W gminach wiejskich oraz na terenach wiejskich gmin miejsko-wiejskich w 2018 r. mieszkało łącznie 924 tys. osób, czyli 37,4% ludności województwa. Do najsilniej zaludnionych obszarów wiejskich należało 7 gmin posiadających ponad 12 tys. mieszkańców: Zgierz (14,1 tys.), Andrespol (13,8 tys.), Opoczno (13,0 tys.), Moszczenica (12,9 tys.), Błaszki (12,4 tys.), Rozprza (12,3 tys.) i Zduńska Wola (12,2 tys.). Natomiast najmniejszymi

¹⁵ Stosunek liczby osób przyjeżdżających do pracy do wyjeżdżających.

gminami były Regnów i Dąbrowice, o liczbie ludności nie przekraczającej 2 tys. Ogólnie około 2/3 gmin województwa łódzkiego zamieszkiwało nie więcej niż 6 tys. osób.

Obszary wiejskie regionu są bardzo zróżnicowane gospodarczo. Większość z nich ma typowo rolniczy profil, jednak wyróżniającym się obszarem jest pasmo północne (w rejonie Kutna i Łowicza), gdzie panują najlepsze w województwie warunki przyrodnicze do prowadzenia produkcji rolniczej – jest to obszar intensywnego rozwoju rolnictwa. Gminy pasma północnego wyróżnia ponadto najkorzystniejsza w regionie struktura agrarna. Wysoko wyspecjalizowane rolnictwo występuje także w paśmie od Brzezin i Łowicza przez Skierniewice do Rawy Mazowieckiej (rejon upraw sadowniczych). W północnej i zachodniej części województwa ma miejsce koncentracja obsady bydła, zaś w paśmie gmin wiejskich od Rawy Mazowieckiej przez Piotrków Trybunalski aż po Przedbórz koncentracja trzody chlewnej.

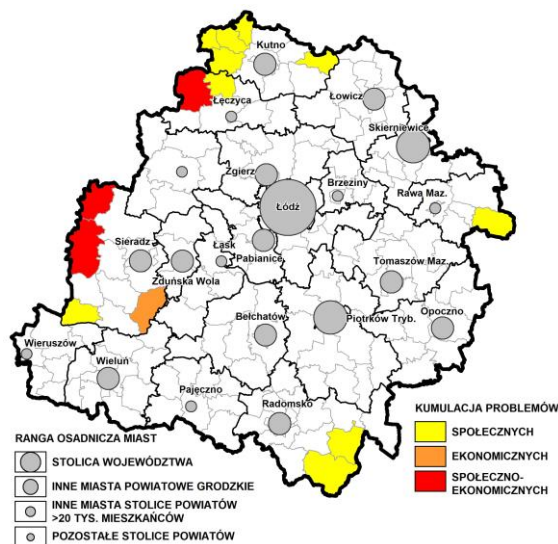
Niewielka grupa gmin wiejskich położonych w dolinach rzecznych, wśród lasów, lub z bogatym dziedzictwem kulturowym posiada **predyspozycje do rozwoju funkcji turystycznych**, co stanowi dodatkowy **atut rozwojowy**. W województwie największe skupiska gmin o takich potencjałach występują w pobliżu parków krajobrazowych: Międzyrzecza Warty i Widawki, Przedborskiego, Spalskiego, Sulejowskiego i Załęczańskiego.

Istnieje także duża grupa gmin wiejskich, które charakteryzują się stosunkowo dobrze rozwiniętym sektorem przemysłu lub usług. Gminy takie na ogół otaczają miasta i tworzą z nimi układy funkcjonalno-przestrzenne. Charakteryzują się dużym napływem mieszkańców (suburbanizacja) i stosunkowo wysokim poziomem dochodów własnych. Największe skupisko takich gmin znajduje się w strefie bezpośredniego oddziaływania Łodzi oraz innych dużych miast: Piotrkowa Trybunalskiego, Tomaszowa Mazowieckiego, Radomska, Łasku. Występujące w tych gminach zjawisko suburbanizacji, skutkuje często konfliktami przestrzennymi, degradacją obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo, a tym samym zmniejszeniem atrakcyjności osadniczej obszarów wiejskich. Wyjątkową gminą wiejską jest gmina Kleszczów, która jest najbogatszą gminą w Polsce, i na obszarze której funkcjonuje największa w Europie elektrownia opalana węglem brunatnym (Elektrownia „Bełchatów”).

Istotnym czynnikiem świadczącym o jakości życia oraz atrakcyjności osadniczej obszarów wiejskich jest **dostępność do podstawowych usług społecznych** na szczeblu lokalnym. Głównym problemem jest niska dostępność do usług edukacyjnych, w tym placówek wychowania przedszkolnego, usług kultury i usług ochrony zdrowia. Lepsza dostępność do infrastruktury społecznej cechuje gminy wiejskie zlokalizowane w bezpośrednim sąsiedztwie miast, pełniących rolę centrów usługowych dla obszarów wiejskich.

Za obszary problemowe **zagrożone trwałą marginalizacją** wskazane w SOR uznano w województwie 14 gmin wiejskich, w których występuje kumulacja problemów społecznych i gospodarczych. Są to: Grabów, Goszczanów, Błaszki ze względu na problemy społeczno-ekonomiczne, Burzenin ze względu na koncentrację problemów ekonomicznych oraz Daszyna, Dąbrowice, Klonowa, Krośnice, Łanięta, Nowe Ostrowy, Sadkowice, Wielgomłyny, Żytno i Żychlin z uwagi na problemy społeczne.

Rys. 6. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją w województwie łódzkim wskazane w Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju
Źródło: Opracowanie własne na podstawie SOR

TRENDY ROZWOJOWE

Rozwój gospodarczy i społeczny Polski wpływa na coraz silniejsze powiązanie polskich regionów z gospodarką europejską i światową. Wraz ze swobodą przepływu osób i kapitału pogłębia to podatność polskich regionów na oddziaływanie światowych trendów, wpływających na gospodarkę, społeczeństwo i przestrzeń.

Jednym z najważniejszych trendów jest **globalizacja** mająca wymiar gospodarczy i społeczny, polityczny i kulturowy. Nasilony przepływ dóbr, kapitału i siły roboczej w skali ogólnoswiatowej, rozwój transportu, komunikacji, telekomunikacji oraz szybki przepływ informacji, któremu towarzyszą przeobrażenia w sferze społecznej, kulturowej, ustrojowej i politycznej, prowadzą do konfrontacji i zbliżenia w tym zakresie między państwami, narodami oraz ludźmi całego świata. Procesy globalizacji prowadzą do coraz większej współzależności i integracji państw oraz regionów, czego efektem jest tworzenie się „jednego świata”, światowego społeczeństwa „globalnej wioski”. Stanowi to dla województwa łódzkiego szansę rozwojową zarówno w zakresie pozyskiwania nowych inwestorów, jak i nowych rynków zbytu dla produktów i usług, które muszą być nowoczesne i konkurencyjne.

Procesowi globalizacji sprzyja **cyfryzacja**, czyli dynamicznie rosnące wykorzystanie danych i oprogramowania w procesach produkcji, dystrybucji i sprzedaży. Cyfryzacja i **rozwój społeczeństwa informacyjnego** wpływają na wzorce zachowań społecznych, zmieniają przyzwyczajenia i dają nowe możliwości, a wraz z rozwojem Internetu stanęły u podstaw czwartej rewolucji przemysłowej. Również i ten trend stanowi szansę dla województwa łódzkiego, umożliwiając np. rozwój telemedycyny. Nieustająco rosnące zapotrzebowanie na przesył dużej ilości danych powoduje konieczność wprowadzania nowych standardów telekomunikacji bezprzewodowej, umożliwiającej porozumiewanie się pomiędzy maszynami (M2M). Odpowiedzią na to wyzwanie jest technologia mobilna piątej generacji (5G¹⁶), której wdrożenie oznacza zwiększenie prędkości przesyłania danych, pojemności sieci i stabilności połączenia. Jest to szczególnie istotne dla szerokiego otwarcia i upowszechnienia nowoczesnych technologii w życiu codziennym, takich jak wspomniany Internet Rzeczy, a także inteligentne miasto, inteligentny dom, rzeczywistość wirtualna, rzeczywistość rozszerzona czy *connected cars*.

Przemysł 4.0, zwany też czwartą rewolucją przemysłową to trend, który polega na wykorzystaniu osiągnięć informatyzacji, automatyki i teleinformatyki (ICT) w produkcji. Niesie za sobą kompleksową transformację cyfrową wszelkich środków trwałych oraz pogłębioną integrację z partnerami współtworzącymi wspólnie łańcuch wartości w ramach cyfrowych ekosystemów. Obecnie firmy w zaawansowany sposób łączą i integrują ze sobą procesy i urządzenia, pogłębiają automatyzację będącą efektem trzeciej rewolucji przemysłowej, wykorzystują także technologię chmur obliczeniowych oraz druk 3D. Ciężar planowania produkcji i nadzorowania procesów jest przenoszony z ludzi na komputery dzięki wykorzystaniu zaawansowanych algorytmów oraz Internetu Rzeczy.

Światowe trendy związane są również z sektorem transportu. Intensywnie rozwijająca się **elektromobilność** to próba odpowiedzi na współczesne problemy społeczne i środowiskowe związane z jakością życia społeczeństw takie jak hałas, kongestia czy smog. Obecnie zmiany te dotyczą głównie pojazdów indywidualnych, ale istotną jej częścią staje się również transport zbiorowy, a w dłuższej perspektywie również towarowy. Istotnym wyzwaniem dla państw stanie się budowa ogólnodostępnej infrastruktury ładowania. Coraz powszechniejsze, zwłaszcza w aglomeracjach, stają się koncepcje związane ze współdzieleniem form transportu. Rozbudowywane są systemy *car-sharingu*¹⁷, e-hulajnóg, e-skuterów pozwalających ograniczyć liczbę pojazdów o napędzie spalinowym. Oba kierunki reprezentują pro-ekologiczne podejście do ochrony środowiska, szczególnie istotne dla województwa łódzkiego w kontekście wyzwań związanych z zatłoczeniem dróg i zanieczyszczeniem powietrza.

Jednak nie wszystkie światowe tendencje mogą stanowić szansę rozwojową dla województwa łódzkiego. Istotnym problemem, z którym boryka się nie tylko województwo łódzkie, są **zmiany demograficzne** związane ze starzeniem się społeczeństw. Wśród 25 najstarszych na świecie społeczeństw, aż 22 są z Europy (w tym Polska i inne kraje Europy Środkowo-Wschodniej). Starzenie się społeczeństw oddziałuje na niemal wszystkie sfery życia

¹⁶ 5G – najnowsza piąta generacja technologii mobilnej zastępująca 4G/LTE. Cechuje się stabilnością i niezawodnością oraz prędkością transferu – do 20 Gb/s pobieranie i do 10 Gb/s wysyłanie, wytrzymuje obciążenie nawet do 1 miliona urządzeń na 1 kilometr kwadratowy.

¹⁷ Car-sharing – system wspólnego użytkowania samochodów osobowych. Samochody są udostępniane za opłatą użytkownikom przez operatorów floty pojazdów, którymi są różne spółki, agencje publiczne, spółdzielnie, stowarzyszenia lub grupy osób fizycznych. Stosowanie tego systemu zwiększa intensywność wykorzystania pojazdów w ciągu doby, co prowadzi do zahamowania wzrostu liczby samochodów rejestrowanych prywatnie.

społecznego i gospodarczego i stwarza zarówno zagrożenia (szczególnie w zakresie rynku pracy), jak i daje szanse na rozwój nowych produktów i usług (*silver economy*). Tendencją mogącą złagodzić negatywne zjawiska demograficzne są **masowe ruchy migracyjne** wynikające z globalnej sytuacji geopolitycznej i ekonomicznej. Globalnym trendem jest również masowa urbanizacja, w najbliższych latach blisko 75% ludności świata będzie zamieszkiwać w miastach.

Skutki suszy w krajach Europy będą coraz bardziej odczuwalne, a zmiany klimatyczne w wielu rejonach Bliskiego Wschodu i północnej Afryki mogą wywołać kolejną falę migrantów. Najważniejsze skutki globalnego ocieplenia dotyczą zasobów wodnych, ekstremów pogodowych i różnorodności biologicznej. Województwo łódzkie będzie zagrożone skutkami suszy oraz równoległe powodziami w dolinach największych rzek regionu. Na skutek długotrwałych okresów z wysoką temperaturą i brakiem opadów powodujących wyczerpywanie się zasobów wodnych w dorzeczach, susze będą zdarzać się coraz częściej, a ich skutki będą coraz bardziej uciążliwe. Tym samym będą rosły straty w rolnictwie i leśnictwie, nasilać się będą problemy związane z obniżaniem poziomu wód gruntowych, co w dłuższej perspektywie czasowej będzie prowadziło do nasilenia procesu stepowienia i zmniejszenia bioróżnorodności w krajobrazie oraz wzrostu zagrożenia pożarowego.

Negatywne skutki społeczne i gospodarcze mogą zostać także wywołane poprzez **kurczące się zasoby naturalne**. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera **gospodarka o obiegu zamkniętym (GOZ)**, której podstawowym założeniem jest wykorzystanie odpadów powstających w procesie produkcyjnym do innego procesu. Koncepcja GOZ zakłada racjonalne wykorzystanie dostępnych zasobów poprzez jak najniższe zużywanie surowców nieodnawialnych, zmniejszenie ilości składowanych odpadów i minimalizację negatywnego wpływu procesu na środowisko. Dzięki tej koncepcji model konsumpcji zmienia się na bardziej świadomy i odpowiedzialny. Implementacja założeń gospodarki o obiegu zamkniętym może być szansą dla przedsiębiorstw regionu łódzkiego, jednak aby mogły one w ten sposób funkcjonować, konieczne jest przeprowadzenie modernizacji technologicznej.

miast i gmin miejsko-wiejskich województwa spadnie o około 130,0 tys. osób (7,5%), zaś gmin wiejskich wzrośnie o 0,5 tys. (0,1%).

Województwo charakteryzuje się także **niekorzystnymi zmianami struktury wiekowej** mieszkańców związanymi ze starzeniem się. Notuje się tu jeden z najniższych w kraju udział ludności w wieku przedprodukcyjnym (16,9%; 14. miejsce w Polsce w 2018 r.) oraz najwyższy udział ludności w wieku poprodukcyjnym (23,7%; 1. miejsce), czego skutkiem jest **najwyższa w kraju wartość wskaźnika obciążenia demograficznego**, wynosząca w 2018 r. 39,9 osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (Polska 35,3). Najgorszą sytuacją pod tym względem charakteryzuje się Łódź (49,0), najlepszą zaś powiat bełchatowski (30,1), gdzie mieszka największy odsetek osób w wieku produkcyjnym.

W 2010 r. w regionie urodziło się 25,5 tys. dzieci, a w 2018 r. 23,0 tys., zaś wskaźnik urodzeń żywych na 1 000 ludności spadł z 10,1 w 2010 r. (Polska – 10,7) do 9,3 w 2018 r. (Polska – 10,1). Odsetek urodzeń pozamateriałskich w województwie łódzkim wyniósł w 2017 r. 27,4% (Polska – 24,1%). W analizowanym okresie nastąpił również spadek zawieranych małżeństw z 14,5 tys. w 2010 r. (5,7 na 1 000 ludności) do 11,5 w 2018 r. (4,7 na 1 000 ludności). Liczba rozwodów w województwie łódzkim wyniosła w 2010 r. 4 267, a następnie wzrosła w 2017 r. do 4 420, by w 2018 r. spaść do 3 605.

Według prognozy demograficznej GUS sytuacja ulegnie dalszemu pogorszeniu. Wskaźnik obciążenia demograficznego w 2030 r. w województwie wyniesie 49,1, przy czym najgorszej sytuacji możemy spodziewać się w miastach, zaś najmniejsze wartości wskaźnika obciążenia demograficznego wystąpią na terenach wiejskich południowej i wschodniej części województwa. Największe problemy w perspektywie 2030 r. ujawnią się w tych gminach, w których nastąpi najwyższy prognozowany spadek liczby ludności i najwyższy wskaźnik obciążenia demograficznego. Obszarami szczególnie zagrożonymi są peryferyjne obszary województwa, szczególnie na północy oraz południowym wschodzie, a także największe miasta regionu, czyli Łódź i Piotrków Trybunalski.

Istotną rolę w zmianach struktury demograficznej województwa mogą odegrać cudzoziemcy, w tym w szczególności z Ukrainy. Ich liczba rośnie w całej Polsce, jednak łódzkie znajduje się w krajowej czołówce regionów, w których liczba przyznawanych zezwoleń na pracę dla cudzoziemców rośnie najbardziej dynamicznie.

Postępujący proces depopulacji i starzenia się społeczeństwa warunkuje zakres działań podejmowanych przez samorząd województwa zarówno w sferze społecznej, jak i gospodarczej oraz przestrzennej.

Przemysł

Wyzwanie: Niewystarczające wykorzystanie tradycji przemysłowych regionu na rzecz tworzenia innowacyjnych produktów

Łódzkie należy do stosunkowo dobrze rozwiniętych województw, o wysokim udziale przemysłu w wartości dodanej brutto i dynamicznie rosnącym udziale usług. W skali Unii Europejskiej jest to jednak region słabo rozwinięty, nie osiągający 75% poziomu rozwoju UE. Utrzymanie wysokiego tempa rozwoju, koniecznego do osiągnięcia średniej unijnej, będzie jednak bardzo trudne bez dalszej transformacji gospodarczej, następującej w warunkach kurczących się zasobów rynku pracy.

W 2016 r. województwo łódzkie wypracowało **produkt krajowy brutto** w wysokości 112 473 mln zł (ceny bieżące), co stanowi 6,0% PKB Polski. W 2016 r. w przeliczeniu na 1 mieszkańca PKB regionu łódzkiego wyniósł

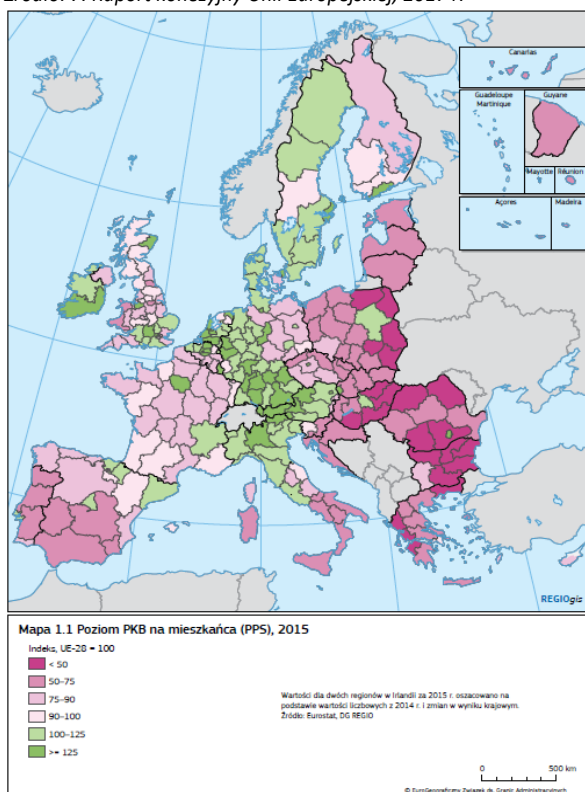
Rys. 9. Gminy o najtrudniejszej sytuacji demograficznej w 2030 r.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

45 199 zł, tj. 93,3% średniej krajowej (Polska 48 432 zł), co dawało województwu 6. pozycję w kraju. W latach 2010-2016 łódzkie odrobiło dystans w stosunku do średniej krajowej o 0,7 p.p., jednak tempo dynamiki wzrostu PKB regionu łódzkiego w latach 2014-2016 wyhamowało. W 2016 r. PKB m. Łodzi w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniósł 122,5% średniej krajowej, podregionu piotrkowskiego 95,7% tej średniej, podregionu łódzkiego 84,6% średniej, podregionu skierniewickiego 72,9% średniej, a podregionu sieradzkiego 68,8% średniej dla Polski. Należy jednak podkreślić, że w latach 2010-2016 produktywność pracy w województwie łódzkim wzrosła aż o 2,2 p.p.; WDB na 1 pracującego w regionie łódzkim stanowiło w 2016 r. 91,3% średniej krajowej, wobec 89,1% w 2010 r.

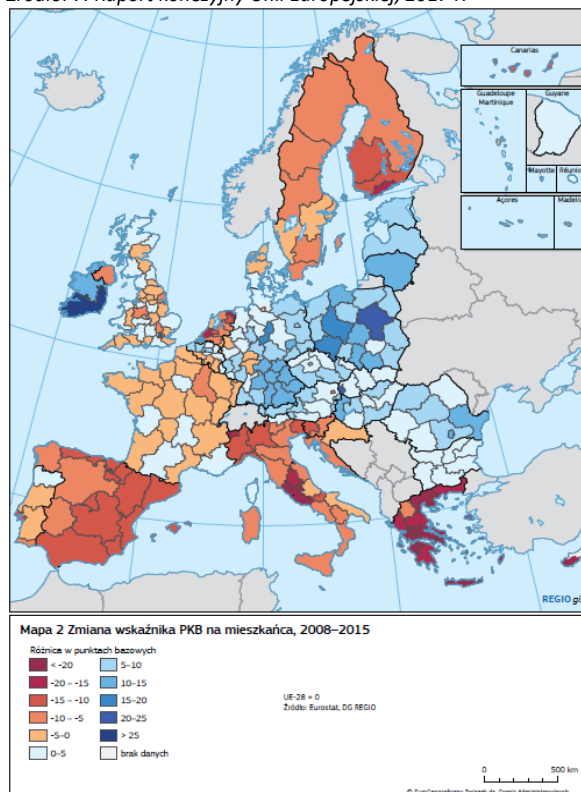
Rys. 10. Poziom PKB na 1 mieszkańca (PPS) w 2015 r. w stosunku do średniej unijnej [UE 28 = 100]

Źródło: 7. Raport kohezyjny Unii Europejskiej, 2017 r.

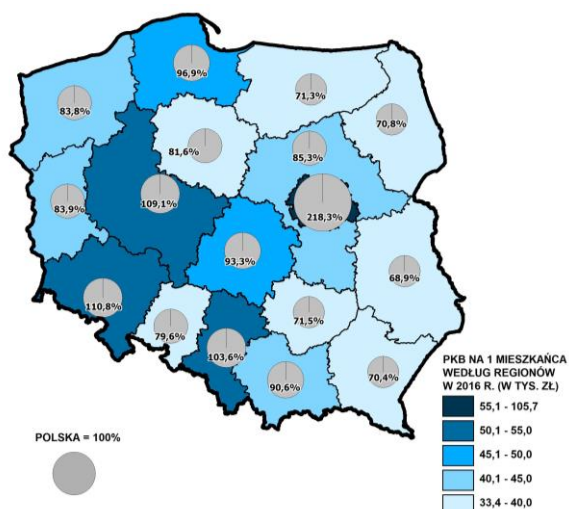
Rys. 11. Zmiana wskaźnika PKB na 1 mieszkańca (PPS) w latach 2008-2015

Źródło: 7. Raport kohezyjny Unii Europejskiej, 2017 r.

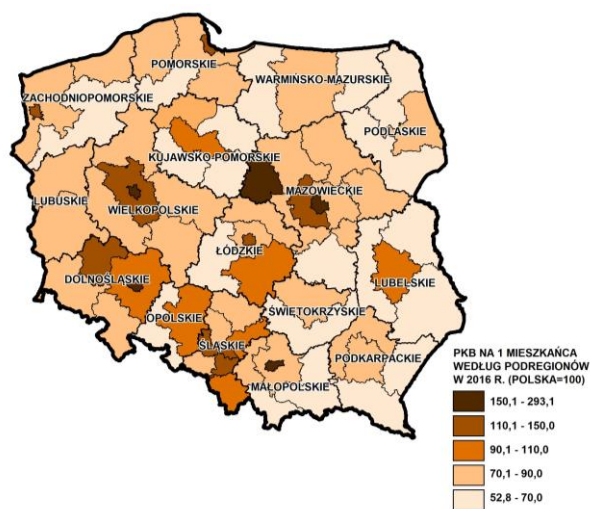
Rys. 12. PKB na 1 mieszkańca według regionów w 2016 r. [w tys. zł]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 13. PKB na 1 mieszkańca według podregionów w 2016 r. w stosunku do średniej krajowej [Polska = 100]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Analiza wielkości produkcji sprzedanej przemysłu ogółem w województwie wskazuje, że najbardziej rozwinięty przemysł (>3 mld zł w skali roku) mają powiaty: bełchatowski, łódź, kutnowski, zgierski i pabianicki.

Stosunkowo niską wartość produkcji sprzedanej przemysłu na mieszkańca notuje się obecnie w powiatach: łaskim, radomszczańskim, tomaszowskim czy zduńskowolskim, gdzie do lat 90-tych XX wieku funkcjonowały duże zakłady przemysłowe. Świadczy to o nieodbudowaniu bazy ekonomicznej tych miast powiatowych lub zmianie profilu gospodarczego na niepowiązany z przemysłem.

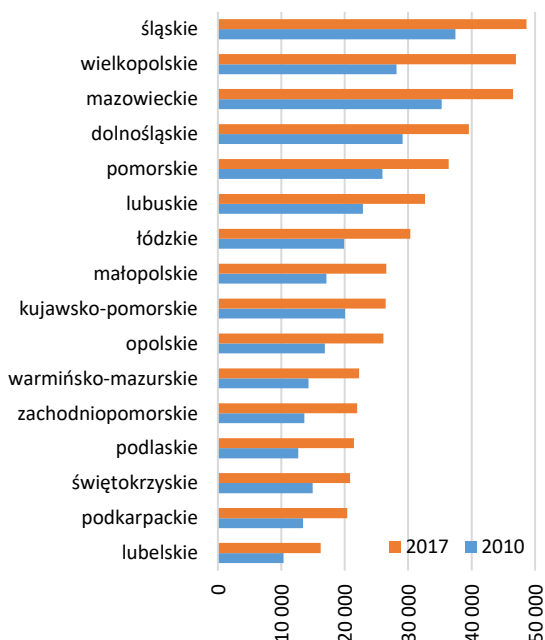
Istotnym problemem jest stosunkowo niska innowacyjność przemysłu (oraz ogólnie gospodarki) w województwie. Łódzkie znajduje się na 11. miejscu pod względem udziału przedsiębiorstw innowacyjnych w liczbie przedsiębiorstw ogółem (12,7% wobec 14,5% w kraju), choć pod względem dynamiki wzrostu tego wskaźnika w latach 2010-2017 łódzkie było na drugim miejscu (wzrost o 0,8 p.p.) w kraju i zarazem w grupie pięciu województw, gdzie nastąpił wzrost. Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki także plasuje region na dalekiej, 10. pozycji – w 2017 r. wskaźnik ten wynosił 25,6% i był zdecydowanie niższy od średniej krajowej (34,1%).

Dynamika produkcji sprzedanej przetwórstwa przemysłowego w okresie od 2010 do 2017 r. wskazuje na interesujące kierunki zmian. Tradycyjnie kojarzone z regionem łódzkim branże przemysłu lekkiego mają ujemną (produkcja skór i wyrobów skórzanych), niską (produkcja odzieży) lub co najwyżej przeciętną (produkcja wyrobów tekstylnych) dynamikę wzrostu. Najszybciej w omawianym okresie rosła produkcja sprzedana pozostałych wyrobów¹⁹, metali, papieru, pojazdów samochodowych, przyczep i naczep oraz poligrafii i reprodukcji zapisanych nośników informacji.

Szansą dla województwa jest wykorzystanie tradycji przemysłowych i postępująca transformacja gospodarcza regionu, która umożliwi włączenie regionalnych firm przemysłowych w międzynarodowe łańcuchy wytwarzania innowacyjnych produktów (np. podwykonawstwo).

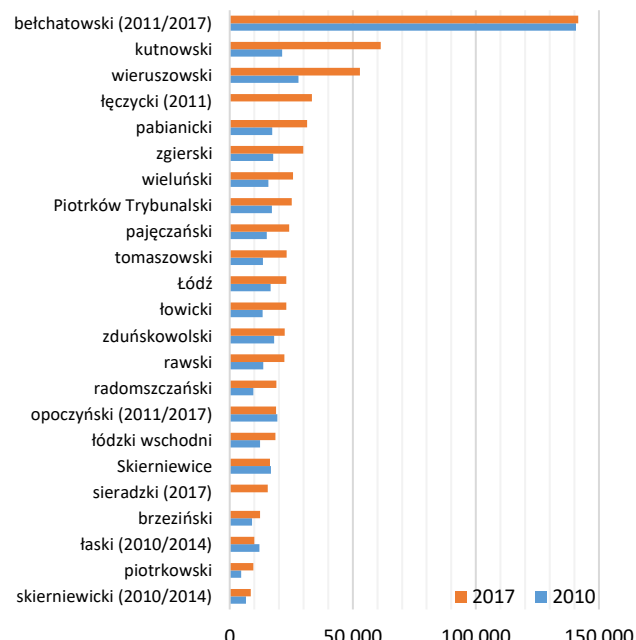
Rys. 14. Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca wg województw w Polsce w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 15. Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca powiatów w województwie łódzkim²⁰ w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rolnictwo

Wyzwanie: Wyspecjalizowane rolnictwo oraz rozwinięte przetwórstwo rolno-spożywcze

Województwo łódzkie, dzięki m.in. endogenicznemu potencjałowi w zakresie produkcji rolniczej i branży artykułów spożywczych, zaliczane jest do regionów o wysokich możliwościach rozwoju biogospodarki, która

¹⁹ Dział 32 (Pozostałe wyroby) obejmuje m.in.: wyroby jubilerskie, biżuterię, instrumenty muzyczne, sprzęt sportowy, gry i zabawki, urządzenia, instrumenty i wyroby medyczne, w tym dentystyczne oraz wyroby gdzie indziej nie sklasyfikowane.

²⁰ Ze względu na tajemnicę statystyczną nie było możliwe pozyskanie danych dla powiatu poddębickiego, a dane dla powiatów sieradzkiego i łęczyckiego obejmują tylko 1 rok

w perspektywie stanowić będzie odpowiedź na wiele globalnych wyzwań związanych z bezpieczeństwem żywnościowym, energetycznym, rosnącymi ograniczeniami dotyczącymi wody, ziemi uprawnej i emisji dwutlenku węgla.

Działalność rolnicza jest mocno uzależniona od czynników przyrodniczych: rzeźby terenu, jakości gleb i klimatu. Województwo charakteryzuje się przeciętnymi uwarunkowaniami przyrodniczymi dla prowadzenia produkcji rolniczej. Wartość syntetycznego wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej²¹ (61,9 pkt.) jest niższa od średniej dla Polski (66,6 pkt) i plasuje województwo na 14. miejscu w kraju. **Największy zwarty obszar gmin z najlepszymi uwarunkowaniami dla produkcji rolnej zlokalizowany jest w północnej i północno-zachodniej części województwa.** Korzystne warunki przyrodniczo-glebowe posiada także pas gmin zlokalizowanych w centrum regionu, w powiecie piotrkowskim, tomaszowskim i łódzkim wschodnim oraz mniejszy obszar kilku gmin, znajdujący się w powiecie wieluńskim i wieruszowskim.

Zmieniający się klimat prowadzi do zachwiania równowagi pomiędzy opadami a potrzebami roślin w okresie wegetacji, co ma istotny wpływ na wysokość plonów i jakość produktów rolnych. **Deficyt wód jest jednym z ważniejszych zagrożeń dla rozwoju rolnictwa, szczególnie w północnej części regionu łódzkiego.**

Pomimo tych uwarunkowań produkcja towarowa rolnictwa łódzkiego jest wysoka i stanowi 91,3% końcowej produkcji rolniczej (4. miejsce w kraju, Polska 91,8%). Osiąganiu wysokich wyników produkcyjnych sprzyja wprowadzanie nowych technologii produkcji roślinnej i zwierzęcej na bazie nowoczesniejszych środków technicznych.

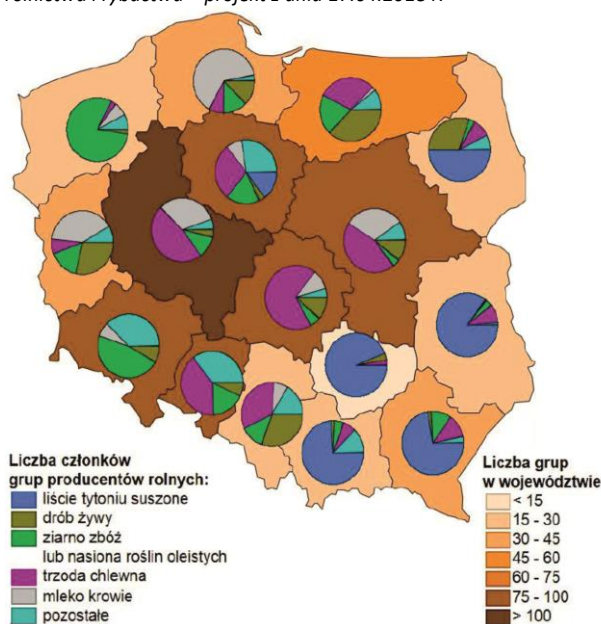
Potencjał rozwojowy rolnictwa w regionie tworzą wyróżniające się w skali kraju sektory: warzywnictwo i sadownictwo, produkcja ziemniaków, hodowla trzody chlewnej oraz produkcja mleka²². Zróżnicowana baza surowcowa pochodząca zarówno z produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej, jest podstawą rozwoju przemysłu przetwórczego: mleczarskiego, owocowo-warzywnego, mięsnego, zbożowego. Warzywa, owoce i przetwory owocowo-warzywne mają znaczący udział w grupie towarów eksportowych województwa. Oprócz rolnictwa konwencjonalnego coraz dynamiczniej rozwija się w regionie **produkcja metodami ekologicznymi**, odpowiadająca na bieżące trendy w UE i zapotrzebowanie konsumentów na żywność wysokiej jakości.

Innym czynnikiem dynamizującym rozwój rolnictwa jest **współpraca producentów rolnych**. Integracja pozioma w sektorze rolnictwa jest sposobem na postępującą koncentrację struktur handlu i przetwórstwa i zarazem alternatywą dla kosztownego procesu koncentracji ziemi.

Struktura gospodarstw rolnych jest obecnie silnie rozdrobniona, a rozwój grup producentów słabo zaawansowany – za ich pośrednictwem sprzedawane jest zaledwie 5% towarowej produkcji rolnej. Należy zauważyć, że pod względem liczby grup producenckich w województwach, łódzkie należy do krajowej czołówki. Pomimo tego, że w regionie funkcjonują 83 grupy producentów rolnych oraz uznane organizacje producentów owoców i warzyw, stopień zaawansowania integracji wciąż jest zbyt niski, co jest problemem ogólnokrajowym.

Rys. 16. Liczba grup producentów rolnych oraz członków grup według grupy produktów (grudzień 2017 r.)

Źródło: Aktualizacja Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa – projekt z dnia 17.04.2018 r.

²¹ Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej – syntetyczny wskaźnik oceniający uwarunkowania przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa. Przypisuje wartości punktowe czterem cechom: jakości i przydatności rolniczej gleb (maks. 100 pkt.), agroklimat (maks. 15 pkt.), warunki wodne (maks. 5 pkt.) i rzeźba terenu (maks. 5 pkt.).

²² Województwo zajmuje znaczącą pozycję w kraju pod względem: zbiorów warzyw gruntowych (5. miejsce) i warzyw pod osłonami (3. miejsce), produkcji owoców z drzew (4. miejsce), zbiorów ziemniaków (2. miejsce), obsady trzody chlewnej na 100 ha UR (2. miejsce) i produkcji mleka na 1 ha UR (5. miejsce).

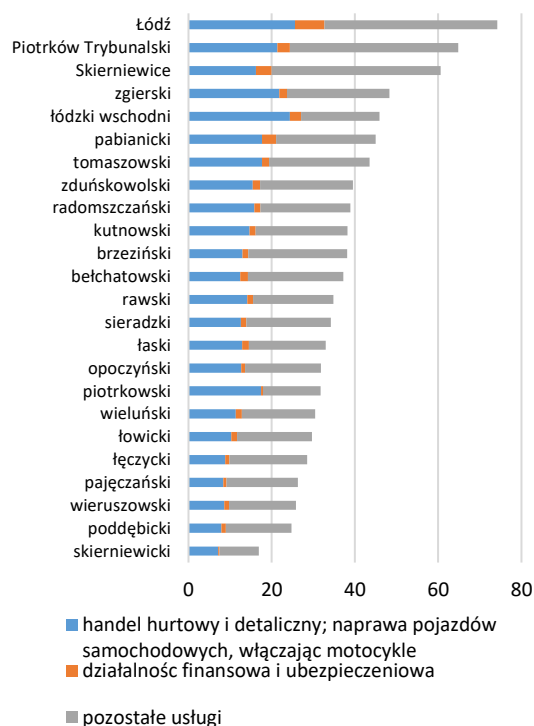
Sektor nowoczesnych usług

Wyzwanie: Wykorzystanie potencjału regionu dla rozwoju sektorów nowoczesnych usług

Łódzkie nie należy do grupy województw o **wysokim udziale pracujących w usługach**, pod tym względem²³ region zajmuje dopiero 10. miejsce w kraju, jednak pod względem dynamiki przyrostu pracujących w usługach w latach 2010-2017, Łódzkie ze wzrostem na poziomie 2,7 p.p. uplasowało się na 3. pozycji w kraju, co świadczy o istotnych zmianach w regionalnej strukturze pracujących.

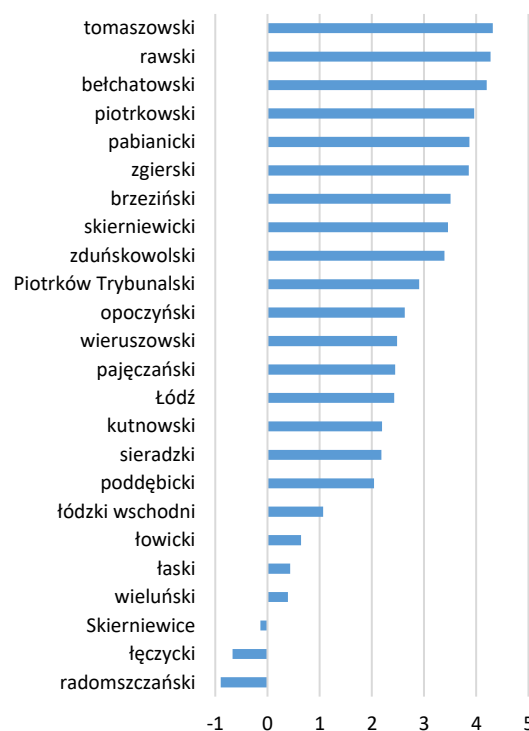
Rys. 17. Udział pracujących w usługach wg grup sekcji w 2017 r. [w %]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 18. Zmiana udziału pracujących w usługach ogółem w latach 2010-2017 [w p.p.]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Poza miastami na prawach powiatu, typowo **usługowy charakter** mają jedynie powiaty MOF Łodzi²⁴, skupiające niemal 60% pracujących w usługach w całym województwie. Zmiana profilu gospodarczego oraz dynamiczny rozwój usług widoczny jest szczególnie w Łodzi. Od około 10 lat Łódź stopniowo zwiększa swoją atrakcyjność dla firm świadczących usługi profesjonalne, IT i telekomunikacyjne, finansowe i ubezpieczeniowe oraz produkcyjne²⁵, a zapotrzebowanie na powierzchnie biurowe i wynikające z nich nowe inwestycje w dużym stopniu zmieniły krajobraz miasta (gospodarczy i przestrzenny). Warto jednak zauważyć, iż pomimo tego, że Łódź skupia w regionie największy odsetek pracujących w usługach łącznie, to w porównaniu z innymi miastami wojewódzkimi jest on nadal niski (13. miejsce spośród 18 miast wojewódzkich).

Spośród pozostałych powiatów wyróżniają się: tomaszowski, rawski oraz bełchatowski, w których od 2010 do 2017 r. w największym stopniu zwiększył się udział pracujących w usługach²⁶. Obszarami o najmniejszym udziale pracujących w usługach są powiaty o rolniczym charakterze.

Województwo jest także jednym z największych w kraju obszarów koncentracji działalności logistycznej. Na koniec 2018 r. w regionie zlokalizowane były 22 parki magazynowe ogólnodostępne, skupione przede wszystkim w Łodzi i jej okolicach (rejon Strykowa) oraz w rejonie Piotrkowa Trybunalskiego. Podaż powierzchni

²³ Dane o pracujących wg grup sekcji łącznie z rolnictwem indywidualnym.

²⁴ Zgodnie z zapisami Planu zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego Miejski Obszar Funkcjonalny Łodzi obejmuje Łódź i powiaty: łódzki wschodni, brzeziński, pabianicki i zgierski.

²⁵ Dotyczy central lub centrów regionalnych firm produkcyjnych.

²⁶ W przypadku powiatu bełchatowskiego zmiana w strukturze pracujących (i zarazem duży względny wzrost zatrudnienia w usługach) dokonała się głównie za sprawą spadającej liczby pracujących w przemyśle i budownictwie.

magazynowej ogólnodostępnej i dedykowanej w regionie wyniosła 2,4 mln m², co stanowiło 16% ogólnej powierzchni magazynowej w kraju (3. miejsce)²⁷.

Przedsiębiorczość

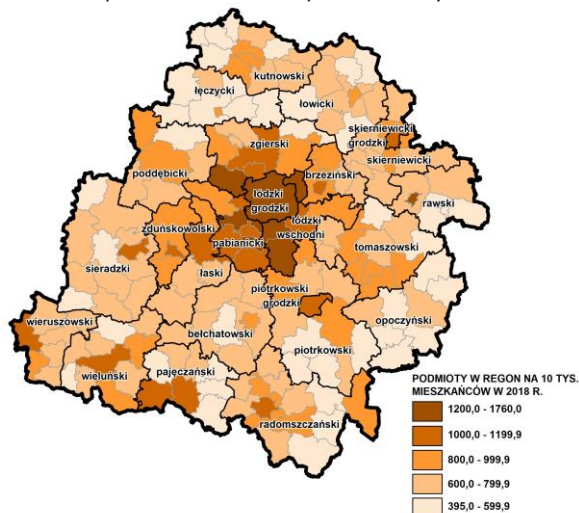
Wyzwanie: Niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców i innowacyjności przedsiębiorstw w regionie

Pod względem **poziomu przedsiębiorczości** wyrażonego liczbą podmiotów w systemie REGON na 10 tys. mieszkańców województwo łódzkie zajmowało w 2018 r. 10. pozycję wśród 16 województw. Przyrost nowych podmiotów mierzony wskaźnikiem jednostek nowo zarejestrowanych na 10 tys. ludności uplasował województwo na przeciętnej, 9. pozycji. Obrazu niedostatecznej aktywności przedsiębiorczej mieszkańców regionu dopełnia niższa niż średnio dla Polski **liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego**. Poza nielicznymi gminami miejsko-wiejskimi, największą przedsiębiorczością charakteryzują się miasta i gminy MOF Łodzi, zaś najmniejszy poziom nasycenia podmiotami gospodarczymi ma miejsce w peryferyjnie położonych gminach wiejskich.

Wzrost przedsiębiorczości ogranicza nierównomierny rozkład **Instytucji Otoczenia Biznesu (IOB)** oraz ich mało zróżnicowany profil działalności. Większość IOB zlokalizowanych w województwie (50) reprezentuje typowe usługi dla przedsiębiorstw. Stosunkowo duża ich liczba (18) to regionalne i lokalne agencje rozwoju. Problemem tego typu instytucji jest stosunkowo mało atrakcyjna, poza wynajmem powierzchni biurowych, oferta dla przedsiębiorców. Bardziej atrakcyjne formy wsparcia mają miejsce w akademickich inkubatorach przedsiębiorczości, parkach technologicznych i instytucjach kapitałowych i są to: ułatwienia w dostępie do nowoczesnych technologii i platformy technologiczne, dostęp do powierzchni produkcyjnych, inkubacja i akceleracja przedsiębiorstw (w tym *start-upów* i podmiotów reprezentujących przemysł wysokiej techniki oraz IT), a przede wszystkim dostęp do atrakcyjnych źródeł finansowania innowacyjnej działalności gospodarczej (m.in. kapitału załóżkowego i *venture capital*). Tego typu IOB zlokalizowane są jednak głównie w Łodzi, poza kilkoma parkami przemysłowymi i przemysłowo-technologicznymi znajdującymi się poza łódzkim Obszarem Metropolitalnym.

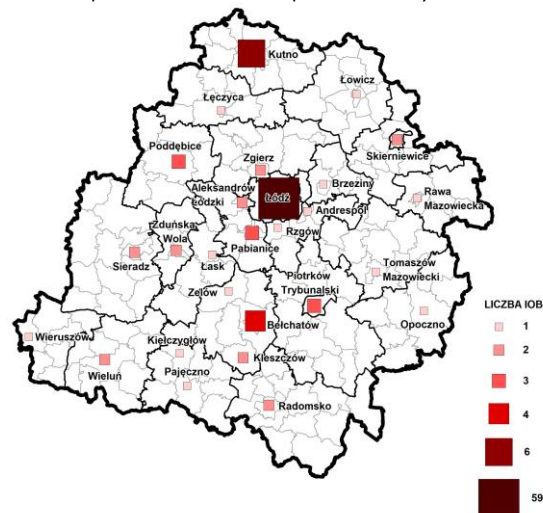
Rys. 19. Liczba podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 20. Rozkład przestrzenny instytucji otoczenia biznesu w województwie łódzkim w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Innowacyjność podmiotów gospodarczych stanowi wyznacznik procesów transformacyjnych i rozwojowych krajów i regionów. Wg syntetycznego wskaźnika innowacyjności RIS²⁸ w 2018 r. łódzkie zajęło 7. miejsce w kraju, a pod względem dynamiki wzrostu wskaźnika 5., jednak **w skali Europy wszystkie polskie województwa należą do grupy słabych innowatorów. Przyczyn niskiej innowacyjności regionu należy upatrywać w strukturze gospodarczej**, w której dominuje rolnictwo oraz mikro i mali przedsiębiorcy, działający w tradycyjnych przemysłach i usługach o małej wiedzochłonności. Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów podmiotów

²⁷ Cushman&Wakefield, Rynek magazynowy w Polsce – podsumowanie 2018 r.

²⁸ Regional Innovation Scoreboard.

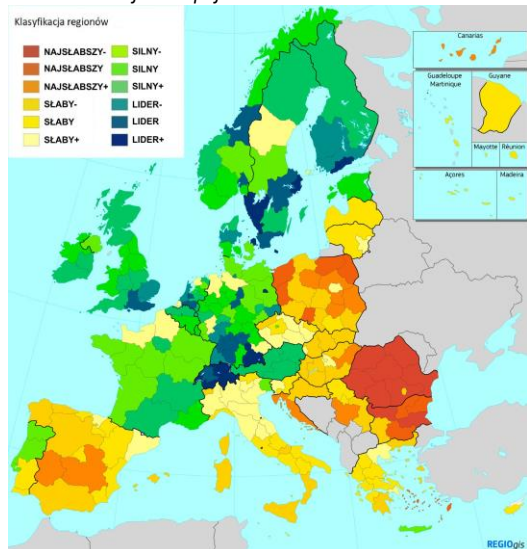
zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki wynosił w 2017 r. 25,6% (Polska – 34,1%) i plasował województwo łódzkie na dziesiątym miejscu w rankingu regionów.

Ogół nakładów wewnętrznych na działalność B+R w województwie łódzkim w 2017 r. stanowił jedynie 4,2% nakładów krajowych, zaś w relacji do PKB jedynie 0,62%, podczas gdy w kraju było to 0,97%.

Szansą na skok technologiczny i cywilizacyjny regionu są **regionalne inteligentne specjalizacje**, których weryfikacja będzie następowała z wykorzystaniem procesu przedsiębiorczego odkrywania. Zgodnie z Regionalną Strategią Innowacji²⁹ wskazano 6 regionalnych inteligentnych specjalizacji, do których należą: Energetyka; Nowoczesny przemysł włókienniczy i mody; Medycyna, farmacja, kosmetyki; Innowacyjne rolnictwo i przetwórstwo rolno-spożywcze; Zaawansowane materiały budowlane; Informatyka i telekomunikacja.

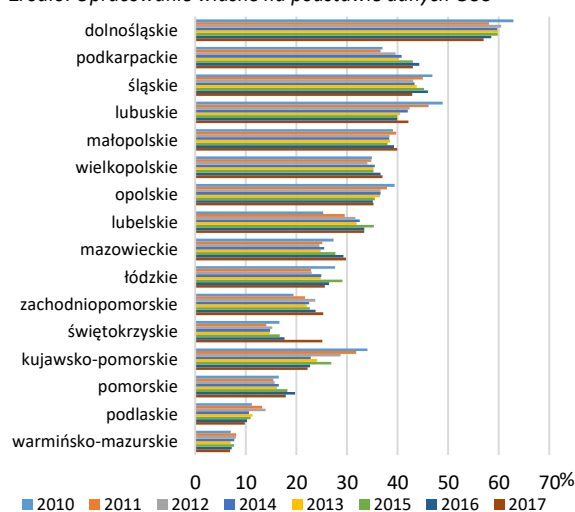
Rys. 21. Regional Innovation Scoreboard 2019 r.

Źródło: Komisja Europejska

Rys. 22. Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki w latach 2010-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Do wzrostu **konkurencyjności MŚP**, które stanowią 99% podmiotów gospodarczych regionu przyczynią się inwestycje produkcyjne, ułatwienie dyfuzji wiedzy i technologii, polepszenie dostępu do funduszy kapitałowych, wzrost umiędzynarodowienia i usieciowienia przedsiębiorstw.

Kształcenie zawodowe i ustawiczne

Wyzwanie: Niskie zainteresowanie kształceniem zawodowym i ustawicznym

Rozwój gospodarczy regionu jest nierozzerwalnie powiązany z jakością **kapitału ludzkiego**, szczególnie ważnego z punktu widzenia obecnego i przyszłego rynku pracy. Wysoki poziom kapitału ludzkiego wiąże się z możliwością zapewnienia kadr dla nowoczesnej gospodarki, dostosowaniem **oferty kształcenia** m.in. zawodowego do potrzeb pracodawców czy też kształceniem ustawicznym.

Z raportów Wojewódzkiego Urzędu Pracy wynika, że pracodawcy z województwa łódzkiego poszukują przede wszystkim pracowników o prostych kwalifikacjach zawodowych³⁰: pracowników produkcji, robotników magazynowych, magazynierów, kierowców samochodów ciężarowych, sprzedawców, kasjerów, kucharzy, pracowników budowlanych. Na rynku pracy odczuwalny jest również deficyt logistyków, spedytorów, fryzjerów, krawców, operatorów i mechaników sprzętu do robót ziemnych, spawaczy, ślusarzy, pielęgniarek i położnych. Tymczasem od wielu lat spada zainteresowanie **szkolnictwem zawodowym**. Brak odpowiedniej liczby pracowników z wykształceniem zawodowym z jednej strony ogranicza konkurencyjność gospodarki regionu powodując problemy pracodawców z pozyskaniem pracowników, z drugiej strony przyczynia się do podejmowania pracy na prostych stanowiskach osób o wyższych kwalifikacjach.

²⁹ Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Łódzkiego LORIS 2030 przyjęta uchwałą nr XXXV/680/13 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 26 kwietnia 2013 r.

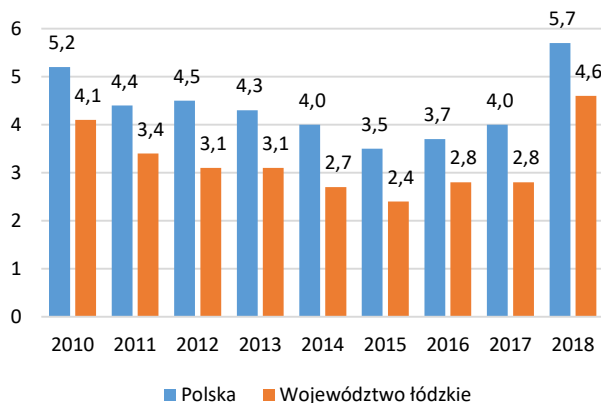
³⁰ Barometr zawodów 2018. Raport podsumowujący badanie w województwie łódzkim, Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi.

Problemem w zakresie szkolnictwa zawodowego jest niewystarczający poziom współpracy pracodawców ze szkołami zawodowymi w zakresie zgłaszania zapotrzebowania na kierunki kształcenia, przygotowania i realizacji praktyk i staży zawodowych oraz niskie upowszechnienie kształcenia dualnego³¹.

Osobny problem stanowi niskie uczestnictwo mieszkańców województwa w **kształceniu ustawicznym**, które wzmacnia kompetencje na rynku pracy. Jest ono efektem m.in. niskiej świadomości społeczeństwa dotyczącej korzyści płynących z podnoszenia kwalifikacji i niewystarczającej oferty kształcenia w odniesieniu do potrzeb rynku pracy. W 2018 r. w województwie łódzkim 4,6% osób w wieku 25-64 lata uczestniczyło w kształceniu lub szkoleniu. Była to najwyższa wartość wskaźnika od 8 lat. Niemniej jednak odsetek dorosłych mieszkańców województwa biorących udział w kształceniu lub szkoleniu był niższy od wartości dla Polski o 1,1% p. p. (9. miejsce w kraju).

Rys. 23. Osoby dorosłe w wieku 25-64 lata uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu w latach 2010-2018 [%]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Samorząd Województwa łódzkiego jest organem prowadzącym dla 17 szkół i placówek o charakterze regionalnym i ponadregionalnym, w tym publicznych placówek doskonalenia nauczycieli, bibliotek pedagogicznych oraz szkół i centrów kształcenia ustawicznego³².

Szkolnictwo wyższe

Wyzwanie: Niewystarczająca atrakcyjność łódzkich uczelni

Istotny wpływ na jakość kapitału ludzkiego ma również kształcenie na poziomie wyższym. **Łódź jest znaczącym w kraju ośrodkiem akademickim**, w którym funkcjonuje **18 uczelni wyższych** (nie licząc seminariów duchownych), z czego 7 to uczelnie publiczne, a 11 – uczelnie niepubliczne. Uczelnie wyższe stanowią istotny czynnik przyciągający młodych ludzi do miast. Analiza zasięgu oddziaływania łódzkich uczelni³³ wykazała, że studentów spoza regionu łódzkiego przyciąga zwłaszcza Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna. Zarówno w przypadku Uniwersytetu Łódzkiego, jak również Politechniki Łódzkiej udział studentów pochodzących z regionu łódzkiego przekracza 80%. Wydaje się zatem, iż zasięg oddziaływania tych uczelni jest raczej regionalny.

Atrakcyjność uczelni jest też w pewnym stopniu pochodną ich pozycji w rankingach szkół wyższych. Lokaty łódzkich uczelni publicznych w 2019 r. wahały się od 8. (Politechnika Łódzka) do 25. (Uniwersytet Medyczny) na 90 szkół wyższych, zaś w rankingu uczelni niepublicznych od 11. (Społeczna Akademia Nauk) do 20. (Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna) na około 50 szkół wyższych³⁴. Warto jednak zauważyć, że poza rankingiem uczelni przygotowywany jest również ranking kierunków studiów, gdzie niektóre kierunki prowadzone przez łódzkie uczelnie zajmują czołowe pozycje. **Na pozycję łódzkich uczelni w rankingach nakłada się również aspekt renomy miasta i jego atrakcyjności w opinii publicznej.** Łódź w porównaniu do Warszawy, Krakowa, Poznania i Wrocławia przegrywa nie tylko prestiżem uczelni, ale także reputacją miasta doświadczoną transformacją ustrojową, borykającego się z licznymi problemami, wśród których walory estetyczne przestrzeni miejskiej i oferta kulturalna, odpowiadająca potrzebom osób młodych, zdają się być pomijane.

Jakość i poziom akumulacji kapitału ludzkiego ma kluczowe znaczenie dla gospodarki opartej na wiedzy i umiejętnościach. Łódzkie uczelnie mogłyby odgrywać znaczniejszą rolę w przyciąganiu młodych ludzi

³¹ Kształcenie zawodowe dualne jest to kształcenie zawodowe teoretyczne w szkole oraz kształcenie zawodowe praktyczne u pracodawcy (zgodnie z definicją Ministerstwa Edukacji Narodowej zawartą w dokumencie „Kształcenie dualne w polskim modelu szkolnictwa zawodowego”).

³² Zgodnie z ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, strategia rozwoju województwa określa plan sieci publicznych placówek doskonalenia nauczycieli, bibliotek pedagogicznych oraz szkół i placówek, dla których organem prowadzącym jest samorząd województwa. Szczegółowy wykaz sieci placówek zawiera Załącznik nr 1.

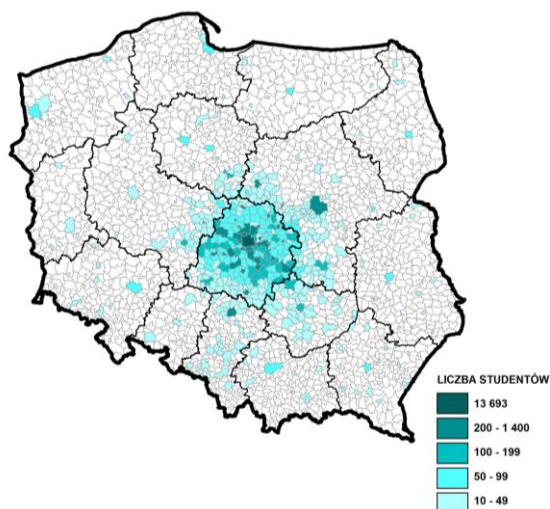
³³ Badanie „Zakres oddziaływania łódzkich uczelni” zrealizowane przez BPPWł w 2019 r.

³⁴ Ranking szkół wyższych Perspektywy 2019.

do województwa łódzkiego, a atrakcyjny rynek pracy powinien przekonywać do wiązania swojej przyszłości z regionem łódzkim.

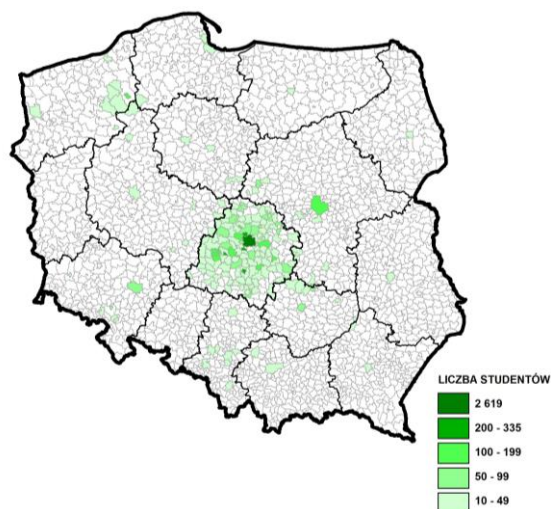
Rys. 24. Gminy zameldowania studentów uczelni publicznych w województwie łódzkim w roku akademickim 2018/2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Rys. 25. Gminy zameldowania studentów uczelni niepublicznych w województwie łódzkim w roku akademickim 2018/2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Rynek pracy

Wyzwanie: Tworzenie się luki pokoleniowej na rynku pracy

Region posiada zróżnicowaną sektorowo i przestrzennie strukturę gospodarczą, w której nadal istotną, choć malejącą, rolę odgrywają rolnictwo i przemysł. Zmiany kierunków przekształceń struktury zatrudnienia w latach 2010-2018 wskazują, że znaczenie rolnictwa dla rynku pracy maleje dość wolno i jest zgodne z trendem ogólnopolskim, zaś spadek znaczenia przemysłu w województwie łódzkim jest bardzo dynamiczny.

Decydujący wpływ na potencjał gospodarczy i atrakcyjność rynku pracy województw mają ich stolice. Łódź, jako trzecie ludnościowo miasto w Polsce stanowi piąty rynek pracy (za Warszawą, Krakowem, Wrocławiem i Poznaniem). Średnia wartość współczynnika aktywności zawodowej dla Polski wyniosła w 2018 r. 56,3%. Województwo z wartością 57,6% zajęło bardzo dobrą, 4. lokatę. Nieco gorzej kształtuje się dynamika zmian tego wskaźnika w latach 2010-2018: w łódzkim zwiększył się on o 1,3 p.p. (7. miejsce w kraju, Polska: 1,0 p.p.), co oznacza **istnienie potencjału do dalszej aktywizacji zawodowej** osób nie poszukujących aktywnie pracy w regionie. **Stopa bezrobocia** w województwie w 2018 r. wyniosła 6,1% (8. miejsce w Polsce) i była zbliżona do średniej krajowej (5,8%). Cechą charakterystyczną łódzkiego jest niewielkie zróżnicowanie wewnątrzregionalne (różnica pomiędzy powiatem o najniższym i najwyższym bezrobociu wynosi 5,2 p.p.).

Do osób pozostających poza rynkiem pracy, a znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji pod względem możliwości podjęcia zatrudnienia, zaliczyć należy przede wszystkim kobiety powracające na rynek pracy, osoby z niepełnosprawnościami, osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych, osoby 50+, młodzież do 25. roku życia, w tym z grupy NEET³⁵. Zgodnie z danymi Eurostatu w 2018 r. młodzież NEET, w wieku 15-24 lat, stanowiła 8,7% populacji Polski w tym wieku (średnio w Unii Europejskiej: 10,5%). Natomiast w kategorii wiekowej 20-34 lata już 16,4%, czyli co szósty Polak w tym wieku nie uczy się ani nie pracuje.

Istotnym zagrożeniem dla rynku pracy jest luka pokoleniowa. Wg szacunków **do 2025 r. w Polsce na rynku pracy może brakować nawet 1,5 mln pracowników**³⁶. Województwo łódzkie jest szczególnie narażone na to zagrożenie, wg prognozy demograficznej GUS do **2030 r. w łódzkim ubędzie blisko 175 tys. osób w wieku produkcyjnym, z czego niemal 62 tys. w samej Łodzi**. Złagodzenie luki pokoleniowej na rynku pracy może przebiegać dwutorowo: z jednej strony konieczna jest modernizacja technologiczna gospodarki województwa w kierunku większej robotyzacji i automatyzacji w przemyśle, z drugiej strony uzupełnienie ubytku zasobów pracy

³⁵ NEET (ang. *not in employment, education or training*) to osoba młoda, która spełnia łącznie trzy warunki, czyli nie pracuje, nie kształci się ani nie szkoli.

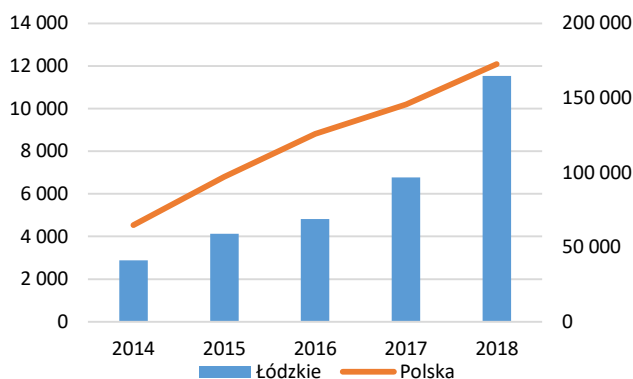
³⁶ <https://www.pwc.pl/pl/media/2019/2019-01-22-luka-rynek-pracy-2025-pwc.html>

przez ludność z innych województw lub z zagranicy. Według danych Urzędu ds. Cudzoziemców³⁷ proces wydawania zezwoleń na pobyt w ostatnich latach znacznie przyspieszył. W latach 2014-2018 nastąpił 4-krotny wzrost liczby wydanych decyzji wojewody łódzkiego (ponad 11,5 tys. decyzji, 6. miejsce w kraju). W 2018 r. województwo zajęło 4. miejsce pod względem liczby wydanych decyzji, co świadczy o dużym zainteresowaniu obcokrajowców pracą w regionie.

Szansą na poprawę sytuacji potencjalnych pracowników na rynku pracy jest wspieranie rozwoju takich umiejętności jak: kreatywne i przedsiębiorcze myślenie, uczenie się przez całe życie, porozumiewanie się w innych językach. **Rozwój i wspieranie tych oraz pozostałych kompetencji kluczowych³⁸** przyczyni się do poprawy jakości kapitału ludzkiego.

Rys. 26. Liczba wydanych zezwoleń dla cudzoziemców w Polsce i województwie łódzkim w latach 2014-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze strony migracje.gov.pl

Kapitał społeczny

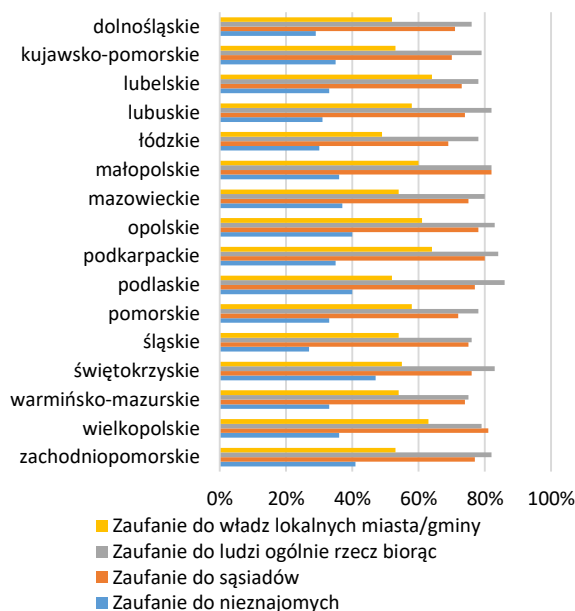
Wyzwanie: Niski poziom zaufania, więzi społecznych, kapitału relacyjnego i poczucia tożsamości

Województwo charakteryzuje się **niskim poziomem zaufania społecznego i zdolności do współpracy**. Z najnowszych badań spójności społecznej³⁹ wynika, że mieszkańcy województwa łódzkiego deklarują zaufanie do innych osób na poziomie 78% (12. miejsce w kraju). Wskaźnik poziomu zaufania do sąsiadów wynosi 69% i jest to najniższy wynik wśród wszystkich województw, a wskaźnik zaufania do nieznanym kształtuje się na poziomie 30% (14. miejsce).

Poziom **aktywności obywatelskiej** może być rozpatrywany poprzez dwa wskaźniki: wysokość frekwencji w wyborach oraz liczbę organizacji pozarządowych na 1 000 mieszkańców. Frekwencja w wyborach samorządowych w 2018 r. wynosiła w województwie łódzkim 57,0% i była wyższa o 2,1 p.p. od średniej dla Polski (54,9%)⁴⁰. Odnotowano wówczas najwyższą frekwencję w ciągu ostatnich lat, a województwo zajęło pod tym względem 2. miejsce w kraju (dla porównania w 2010 r. wynosiła ona 46,5%, co dawało 10. miejsce w skali kraju).

Rys. 27. Zaufanie osób powyżej 16 roku życia do ludzi ogółem, sąsiadów, nieznanym oraz władz lokalnych miasta/gminy w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Regionalne zróżnicowanie jakości życia w 2018 r. Wyniki Badania spójności społecznej

³⁷ <https://migracje.gov.pl/statystyki>

³⁸ Kompetencje kluczowe – dzielone są na podstawowe i przekrojowe. Wyróżnia się 4 podstawowe (rozumienie i tworzenie informacji; wielojęzyczność; matematyczne; w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii) oraz 10 przekrojowych (w zakresie przedsiębiorczości; osobiste, społeczne i w zakresie uczenia się; cyfrowe; w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej; związane z wielokulturowością; w zakresie pracy zespołowej; zdolności adaptacji do nowych warunków; przywództwo; w zakresie myślenia krytycznego i kompleksowego rozwiązywania problemów; obywatelskie). (Źródło: zalecenie Rady w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Komisja Europejska, Bruksela, dnia 17.01.2018).

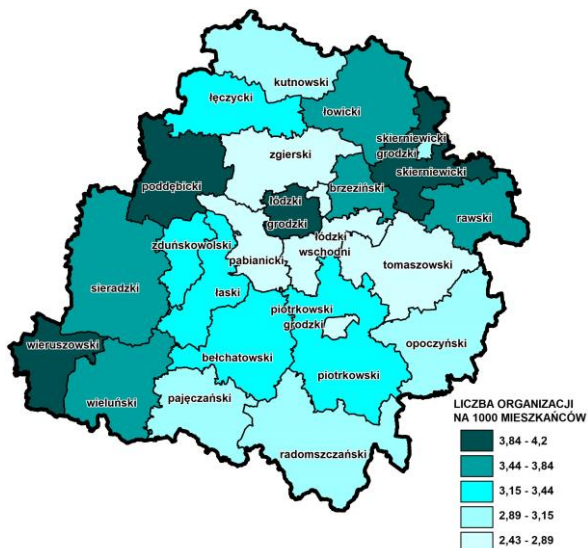
³⁹ Regionalne zróżnicowanie jakości życia w 2018 r. Wyniki Badania spójności społecznej. GUS, 2018.

⁴⁰ <https://wybory2018.pkw.gov.pl/pl/frekwencja/2110#f1000000>

W 2018 r. w województwie zarejestrowanych było 3,39 organizacji pozarządowych na 1000 mieszkańców (14. miejsce w kraju, Polska 3,68). Słabością trzeciego sektora jest jego nierównomierny rozwój, mała liczba członków organizacji i stowarzyszeń oraz wolontariuszy.

Rys. 28. Liczba organizacji pozarządowych na 1000 mieszkańców w powiatach w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 29. Lokalne Grupy Działania w województwie łódzkim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze strony <http://lodzkie.kswow.pl/>

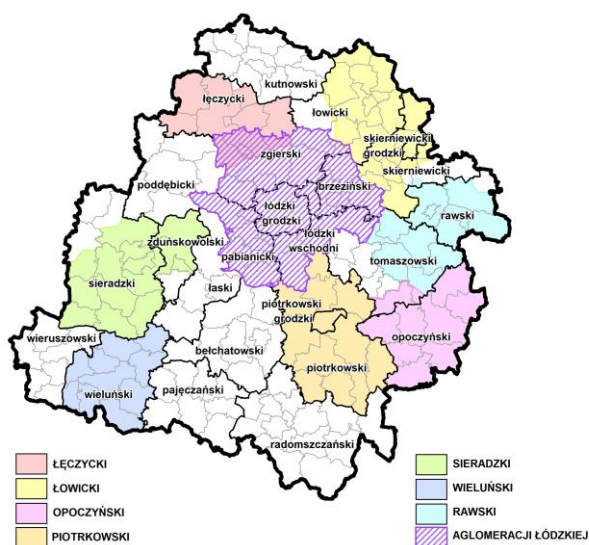

Istotnym elementem spajającym lokalne społeczności, głównie na obszarach wiejskich są **Lokalne Grupy Działania**. Grupy te tworzone są przez partnerów publicznych i prywatnych, którzy wspólnie podejmują inicjatywy na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, w tym działania związane z kultywowaniem tradycji i folkloru przyczyniając się do rozwoju tożsamości regionalnej i lokalnej. Na terenie województwa funkcjonują 23 Lokalne Grupy Działania (8. miejsce w kraju), z czego 5 jest zarejestrowanych w województwach sąsiednich.

Cenną inicjatywą angażującą mieszkańców w sprawy lokalnych społeczności jest **budżet obywatelski** i **fundusz sołecki**. Budżet partycypacyjny, jako oddolny proces, służy realizacji różnych inicjatyw mieszkańców i jest przejawem aktywności obywatelskiej. Na poziomie regionu funkcjonuje budżet wojewódzki (dotychczas odbyły się 2 edycje, aktualnie trwa trzecia). Budżet obywatelski jest realizowany również na poziomie miast, w latach 2013-2018 w Łódzkiem realizowało go 21 ośrodków miejskich.

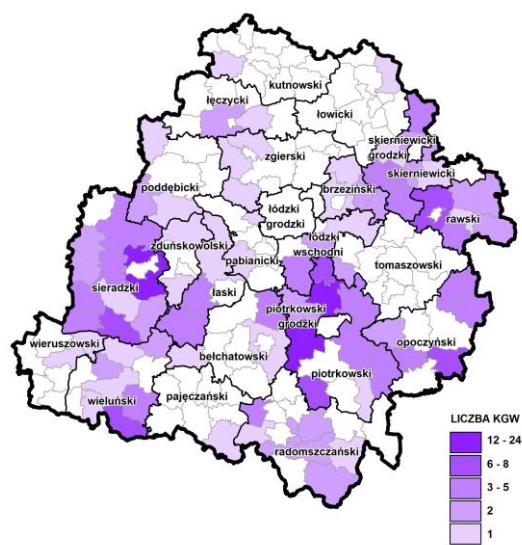
Rys. 30. Podregiony kulturowe

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Koter M., Liszewski S., Suliborski A. „Łódź i region Polski Środkowej”, 2000)

Rys. 31. Koła Gospodyń Wiejskich prowadzące działalność gospodarczą w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych REGON

Fundusz sołecki obejmuje środki gwarantowane w budżecie gminy na realizację przedsięwzięć służących poprawie warunków życia mieszkańców, jednak jego tworzenie nie jest obligatoryjne. Województwo pod względem wydanej kwoty w ramach funduszu sołeckiego w 2017 r. znajdowało się na 9. miejscu w skali kraju.

Istotny wpływ na rozwój kapitału społecznego ma wzmacnianie poczucia **tożsamości regionalnej i lokalnej**. Ziemi województwa łódzkiego są niejedolite pod względem kulturowym czy historycznym. Skutkiem tego jest przenikanie się i nakładanie różnych wpływów kulturowych. W regionie zidentyfikowano 7 podregionów kulturowych. Historia każdego z podregionów, jego tradycje i kultura przyczyniają się do rozwoju tożsamości ich mieszkańców, a tym samym do budowania więzi z zamieszkiwanym obszarem. Tak bogata kultura oraz tradycje wymagają ochrony, upowszechniania i promowania.

O regionie łódzkim w obecnym kształcie można mówić od 1999 r., tj. od momentu powstania województwa łódzkiego w wyniku reformy administracyjnej, co również przekłada się na stopień utożsamiania się mieszkańców z regionem.

W ciągu ostatnich lat obserwuje się powrót do **tradycji ludowych** i ich kultywowanie. Odnotować można rosnącą popularność regionalnych świąt ludowych oraz produktów regionalnych. Podregionami kulturowymi, w których działa najbardziej liczna grupa przedstawicieli folkloru, są: łowicki i Opoczyński.

Kultywowaniu folkloru i tradycji, integrowaniu lokalnej społeczności, rozwijaniu przedsiębiorczości kobiet służy **działalność Kół Gospodyń Wiejskich**. W 2018 r. w Krajowym Rejestrze Kół Gospodyń Wiejskich zarejestrowano ogółem 4 720 kół wiejskich, z czego 332 w województwie łódzkim (6. miejsce w kraju).

Ważną rolę w rozwoju tożsamości regionalnej pełni tradycyjna sztuka kulinarna i wyroby spożywcze. W ciągu ostatnich lat liczba tradycyjnych produktów z regionu łódzkiego wzrosła. Na Liście Produktów Tradycyjnych⁴¹ znajdują się łącznie 1 930 produkty, w tym 146 specjalistów z regionu łódzkiego (7,6% ogółu, 6. miejsce w kraju).

Instytucje kultury

Wyzwanie: Niewystarczający poziom wykorzystania oferty kulturalnej i oferty spędzania czasu wolnego

Kultura i jej instytucje pełnią funkcję kreacyjną w stosunku do kapitału społecznego. Duże znaczenie dla jego budowania ma uczestnictwo w wydarzeniach i inicjatywach o charakterze kulturalnym, bowiem **wzmacnia to poczucie wspólnoty i tożsamości**. Organizacja **wydarzeń kulturalnych** może się odbywać m.in. za pośrednictwem bibliotek, domów kultury, teatrów, kin, muzeów, tworzących przestrzeń do poszukiwań i inspiracji czy też miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. W województwie w 2018 r. istniało 510 **bibliotek** i filii (8. pozycja w kraju) z liczbą **czytelników** wynoszącą 144 osoby na 1000 mieszkańców (10. miejsce w kraju). W regionie działały 202 centra, domy, **ośrodki kultury**, kluby i świetlice (12. miejsce w kraju), jednak województwo zajmowało ostatnią pozycję w kraju pod względem liczby **uczestników imprez** organizowanych przez te instytucje w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (łódzkie 674, Polska – 1 028).

Na obszarze województwa łódzkiego w 2018 r. działało również **49 muzeów** łącznie z oddziałami (9. miejsce w kraju). Pomimo coraz atrakcyjniejszej oferty tych instytucji i zwiększającej się liczby zwiedzających, region plasował się pod tym względem na 10. miejscu w Polsce.

W województwie w 2018 r. działalność sceniczną prowadziło **10 teatrów** i instytucji muzycznych (7. miejsce w kraju). Pomimo odnotowanego w okresie 2010-2018 wzrostu liczby widzów i słuchaczy województwo plasowało się na 8. miejscu w kraju.

Poza tradycyjnym uczestnictwem w wydarzeniach organizowanych przez instytucje kultury coraz większego znaczenia nabierają obecnie inne formy, w tym m.in. przeglądanie zbiorów muzeów w wersji online, oglądanie wystaw dzieł sztuki w przestrzeni publicznej, pisanie bloga, słuchanie audiobooków, spotkania grup osiedlowych, kół gospodyń wiejskich.

Budowaniu kapitału społecznego sprzyja również działalność sportowa, rekreacyjna i turystyczna. Coraz bardziej popularną formą spędzania wolnego czasu wśród każdej grupy wiekowej staje się aktywny wypoczynek. W latach 2010-2018 zwiększyła się liczba klubów sportowo-rekreacyjnych działających w regionie łódzkim z 794 do 904. Wzrosła także liczba ćwiczących (z 49 539 do 62 861) plasując województwo łódzkie na 7. miejscu w kraju.

⁴¹ <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/woj-lodzkie>

Elementem oceny uczestnictwa w kulturze i rekreacji jest m.in. wskaźnik wydatków ponoszonych przez mieszkańców na kulturę i rekreację w gospodarstwach domowych.⁴² W 2018 r. wydatki mieszkańca regionu łódzkiego na kulturę i rekreację w ciągu miesiąca wynosiły 75 zł (6. pozycja w kraju, Polska 77 zł).

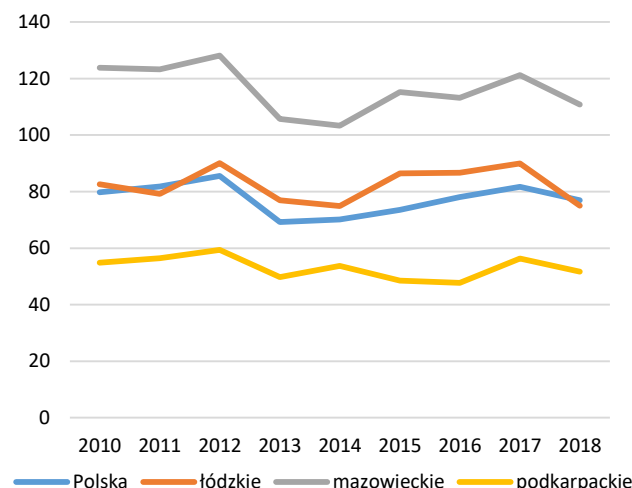
Rys. 32. Uczestnicy imprez w centrach, ośrodkach, domach kultury, klubach i świetlicach na 1000 mieszkańców w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 33. Przeciętne miesięczne wydatki na kulturę i rekreację na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2018 r. [zł]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Zdrowie

Wyzwanie: Najgorsza w skali kraju sytuacja zdrowotna mieszkańców regionu łódzkiego

W 2017 r. województwo łódzkie zajmowało 3. miejsce w Polsce pod względem **współczynnika zgonów** z powodu chorób układu krążenia na 100 tys. osób (Łódzkie - 496,5; Polska 434,8) oraz 3. miejsce pod względem współczynnika zgonów z powodu **nowotworów** (Łódzkie 309,2; Polska 278,3). W 15 spośród 24 powiatów regionu umieralność na nowotwory była wyższa od ogólnopolskiej. Poza tym region łódzki zajmował czołowe miejsca pod względem zgonów z powodu: **przyczyn zewnętrznych** (1. miejsce w kraju), **chorób układu oddechowego** (1. miejsce), **chorób układu pokarmowego** (1. miejsce) oraz z przyczyn niewyjaśnionych (2. miejsce). Pomimo odnotowanego w latach 2010-2017 spadku liczby zgonów w Łódzkiem z powodu **chorób układu krążenia** (13,3%) wzrosła jednak liczba zgonów z powodu nowotworów o 6,9%.

Bardzo istotną przyczyną zgonów były **choroby neurologiczne wieku podeszłego**, które stanowiły trzecią najważniejszą przyczynę zgonów⁴³ w regionie. Znaczący wzrost liczby osób starszych, które często doświadczają wielu problemów zdrowotnych i niepełnosprawności powoduje zwiększenie zapotrzebowania na różnego rodzaju usługi i świadczenia zdrowotne dla tej części populacji, a także wymaga reorganizacji opieki zdrowotnej.

Region zajmuje 4. miejsce w Polsce pod względem **zachorowań na choroby i zaburzenia psychiczne** i przoduje w kraju pod względem absencji chorobowej pracowników z tego tytułu. Obok zaburzeń psychicznych problemem jest także **nadużywanie substancji psychoaktywnych**, a szczególnie tzw. dopalaczy. W 2018 r. liczba podejrzeń zatruc dopalaczami wyniosła 1 094, co w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców dawało województwu 1. miejsce w Polsce.

Region cechuje się: wysoką **nadumieralnością mężczyzn** w wieku produkcyjnym, szczególnie na obszarach wiejskich oraz **dużą różnicą w długości trwania życia mężczyzn i kobiet**. Zarówno mężczyźni jak i kobiety w województwie łódzkim żyją najkrócej w kraju: mężczyźni 72,0 lata (Polska –73,8 lat), kobiety – 80,7 lat (Polska – 81,7 lat). Wśród 25 powiatów Polski o najkrótszym trwaniu życia mężczyzn, aż 7 jest z województwa łódzkiego (Piotrków Trybunalski, kutnowski, piotrkowski, zduńskowolski, łaski, radomszczański, tomaszowski), w odniesieniu do kobiet są to 2 powiaty (m. Łódź, m. Piotrków Trybunalski). Pomimo wydłużania się przeciętnego trwania życia

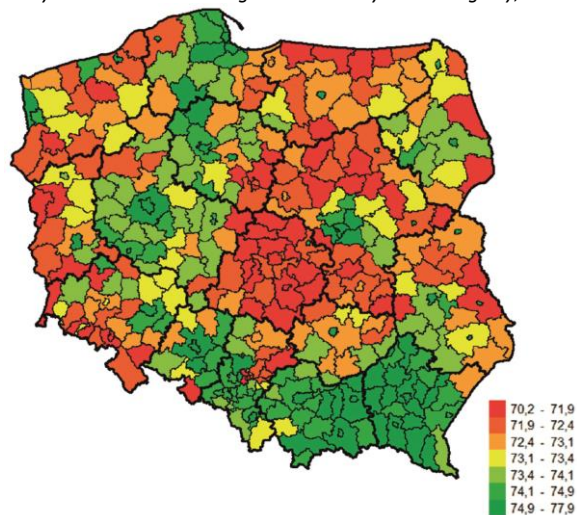
⁴² Przeciętne miesięczne wydatki na kulturę i rekreację na 1 osobę w gospodarstwach domowych

⁴³ Dane na podstawie „Mapy potrzeb zdrowotnych w zakresie leczenia szpitalnego dla województwa łódzkiego”.

kobiet i mężczyzn, w 2015, 2017 i 2018 r. odnotowano bezprecedensowe w ostatnim 30-leciu skrócenie przeciętnego trwania życia Polaków.

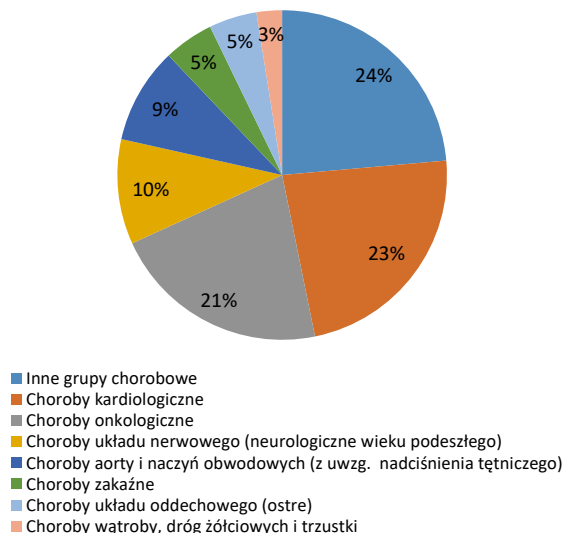
Rys. 34. Oczekiwana długość trwania życia mężczyzn w latach 2015-2017 według powiatu zamieszkania

Źródło: „Sytuacja zdrowotna ludności Polski i jej uwarunkowania” pod redakcją Bogdana Wojtyniaka, Pawła Goryńskiego; Narodowy Instytut zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny, 2018 r.

Rys. 35. Przyczyny zgonów w województwie łódzkim w latach 2014-2016 [w %]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Mapy potrzeb zdrowotnych w zakresie lecznictwa szpitalnego dla woj. łódzkiego, Ministerstwo Zdrowia

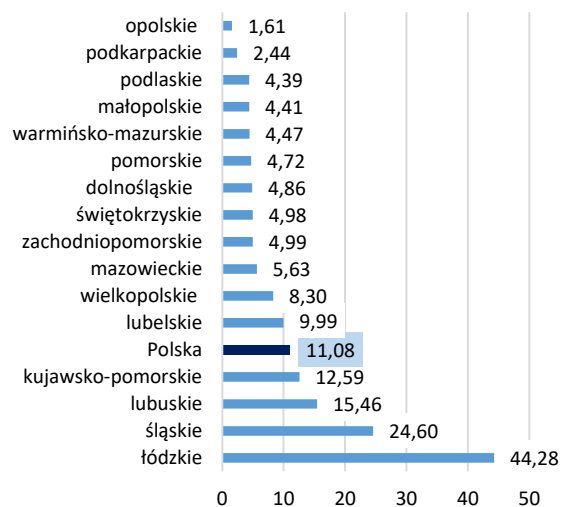

Problemy zdrowotne mieszkańców regionu w wieku produkcyjnym przekładają się niekorzystnie na rynek pracy. Problemy te dotyczą zwłaszcza osób powyżej 50. roku życia, wśród których aż 83% cierpi przynajmniej na jedną chorobę przewlekłą. W 2017 r. wskaźnik liczby **dni absencji chorobowej** osób ubezpieczonych w ZUS w przeliczeniu na 1 tys. osób objętych ubezpieczeniem zdrowotnym był w Łódzkiem najwyższy w Polsce.

Coraz częściej podkreśla się **wpływ zanieczyszczenia środowiska na sytuację zdrowotną ludności i wskaźnik zgonów**. Dla zdrowia szczególnie niebezpieczny jest smog (nisko zawieszony pył), wydostający się z kominów domów opalanych paliwem złej jakości. Wśród 50 najbardziej zanieczyszczonych miast Unii Europejskich najwięcej jest z Polski, z czego 7 z województwa łódzkiego.

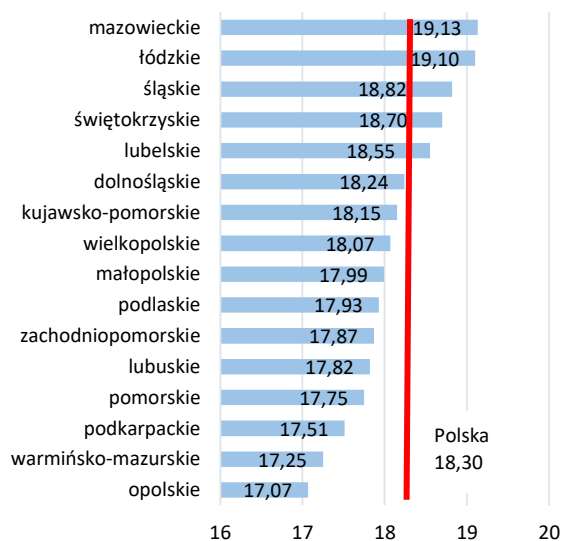
Rys. 36. Liczba podejrzeń zatruc dopalaczami na 100 tys. mieszkańców w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Inspektora Sanitarnego

Rys. 37. Wartość świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych w przeliczeniu na 10 tys. uprawnionych w 2016 r. [w mln zł]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NFZ

OECD szacuje, że około jednej trzeciej całkowitego obciążenia zdrowotnego można przypisać behawioralnym czynnikom ryzyka związanym ze stylem życia. Mieszkańcy województwa łódzkiego, jeśli chodzi o zdrowy styl życia i zachowania prozdrowotne, wypadali gorzej niż przeciętnie w kraju pod względem takich zachowań jak: palenie

papierosów, zbyt niskie spożycie warzyw i owoców, niska zgłaszalność na populacyjne badania przesiewowe finansowane z NFZ. Nadwagę i otyłość miało 49,8% mieszkańców regionu (Polska 45,7%). Natomiast mniejszy niż średnio w kraju odsetek ludności regionu łódzkiego nadużywał alkoholu i więcej było abstynentów.

Pomimo stosunkowo wysokich na tle kraju wartości świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych z NFZ w przeliczeniu na 10 tys. uprawnionych (2. miejsce w Polsce) wartość tych środków jest niewystarczająca, biorąc pod uwagę z jak ogromnymi wyzwaniem w obszarze zdrowia musi się mierzyć województwo łódzkie.

Usługi ochrony zdrowia

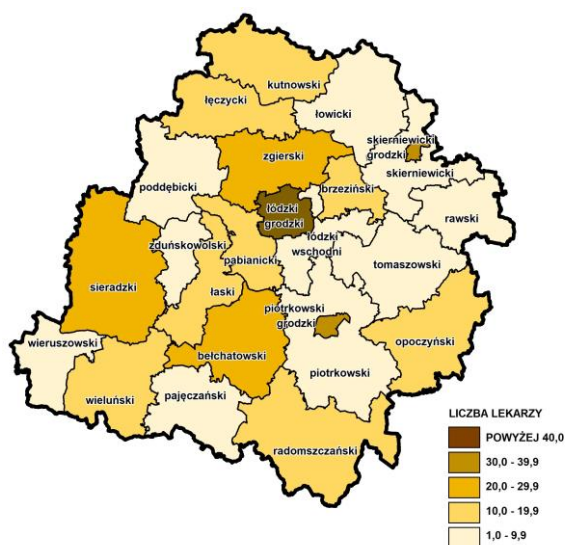
Wyzwanie: Nierówna i nieadekwatna do potrzeb dostępność usług ochrony zdrowia

Województwo wyróżnia się na tle kraju stosunkowo dobrym **wyposażeniem w infrastrukturę ochrony zdrowia** oraz **liczebnością kadr** pracujących w tym sektorze, jednak są one nieadekwatne w stosunku do potrzeb i nierównomiernie rozmieszczone. Pod względem **liczby lekarzy** na 10 tys. mieszkańców region plasował się w 2017 r. na 1. miejscu w kraju ze wskaźnikiem 27 (Polska 23), a w przypadku łóżek szpitalnych zajmował 3. miejsce ze wskaźnikiem 51,6 na 10 tys. mieszkańców (Polska – 48,2). Region łódzki przoduje również w kraju, jeśli chodzi o liczbę przychodni na 10 tys. ludności, zajmując w 2018 r. 1. miejsce, a także dostęp do aptek (3. miejsce).

Problemem jest **nierównomierne rozmieszczenie zasobów ochrony zdrowia**, w tym lekarzy i infrastruktury. Zdecydowanie lepszy dostęp do lekarzy mają mieszkańcy powiatów grodzkich: Łodzi, Piotrkowa Trybunalskiego i Skierniewic, w których na 10 tys. ludności przypadało odpowiednio: 56, 32 i 32 lekarzy na każde 10 tys. ludności, podczas gdy w powiatach skierniewickim, piotrkowskim i wierszowskim było to odpowiednio 2, 4 i 5 lekarzy na 10 tys. ludności. Podobnie jak w przypadku pielęgniarek – w Łodzi na każde 10 tys. ludności przypadało 98 pielęgniarek, a w powiecie skierniewickim i piotrkowskim odpowiednio 3 i 7.

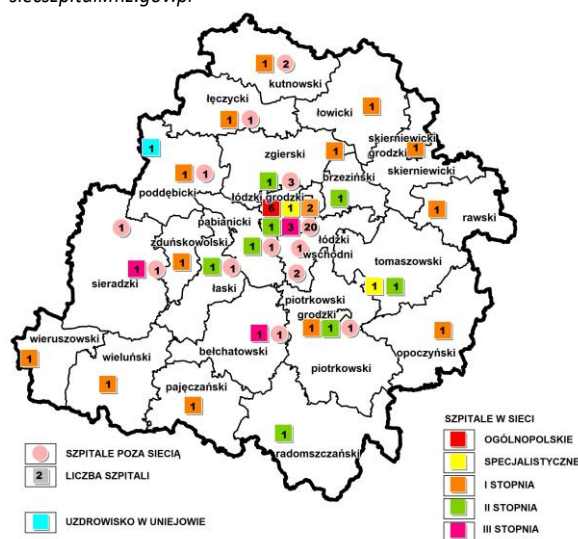
Rys. 38. Lekarze na 10 tys. ludności w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 39. Szpitale w województwie łódzkim w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i ze strony siecszpitali.mz.gov.pl

Niezwykle ważnym problemem jest **dostępność opieki długoterminowej**, a problem ten będzie się jeszcze nasilał, szczególnie wobec faktu, że łódzkie należy do najszybciej starzejących się regionów. Jedynie 12,3% Polaków w wieku 65+ ocenia swoje zdrowie jako dobre (średnia OECD – 44%). Łódzkie, z najstarszą strukturą wiekową, zajmowało w 2017 r. dopiero 11. miejsce w kraju pod względem liczby łóżek w zakładach pielęgnacyjno-opiekuńczych i opiekuńczo-leczniczych oraz hospicjach na 100 tys. ludności. Żadnych placówek opieki długoterminowej nie posiadało 7 powiatów w regionie. W województwie istnieją także duże potrzeby związane z zapewnieniem długoterminowej opieki pielęgniarstwa świadczonej nad przewlekle chorymi w środowisku domowym.

Województwo łódzkie nie jest w stanie zapewnić optymalnej opieki geriatrycznej osobom starszym z powodu **braku lekarzy geriatrów**. W przeliczeniu na każde 100 tys. mieszkańców województwa łódzkiego w 2018 r.

przypadało 0,65 lekarza geriatry. Należy zaznaczyć, iż łóżka geriatryczne w 2019 r. znajdowały się jedynie na 2 oddziałach w szpitalach funkcjonujących w Łodzi i Zgierzu.

Lepsze funkcjonowanie systemu ochrony zdrowia może zapewnić jego **cyfryzacja**, w tym upowszechnienie e-zwolnień i e-recept, a poprawę bezpieczeństwa zdrowotnego i efektywności zdrowotnej wdrożenie kompleksowych i skoordynowanych systemów **opieki telemedycznej** (m.in. przy wykorzystaniu bransoletek monitorujących funkcje życiowe).

Pacjenci z poszczególnych oddziałów NFZ wyjeżdżają na leczenie do innych województw ze względu na słabą dostępność lub niezadowalającą jakość usług świadczonych na miejscu. Łódzkie w 2016 r. charakteryzowało się najwyższym ujemnym bilansem migracji pacjentów do innych województw. **Prawie dwukrotnie więcej pacjentów z regionu łódzkiego wyjeżdżało na leczenie do innych województw, niż przyjeżdżało się tutaj leczyć.**

Ubóstwo i wykluczenie społeczne

Wyzwanie: Utrzymywanie się obszarów ubóstwa i wykluczenia społecznego

Wskaźniki GUS dotyczące skali ubóstwa w 2018 r. pokazują, że w województwie łódzkim należy ono do przeciętnych w Polsce. Według GUS w 2018 r. poniżej granicy skrajnego ubóstwa żyło w województwie łódzkim 3,9% mieszkańców tj. ok. 96 tys. osób (Polska – 5,4%). **Poniżej relatywnej granicy ubóstwa⁴⁴ w 2018 r. żyło 9,7% mieszkańców województwa łódzkiego, czyli ok. 239 tys.** (Polska – 14,2%). Według danych GUS zasięg ubóstwa w regionie w 2018 r., w porównaniu z 2017 r., wzrósł, a województwo łódzkie zajmowało 6. miejsce w kraju pod względem ubóstwa skrajnego⁴⁵ oraz 5. miejsce pod względem ubóstwa relatywnego.

Stosunkowo korzystne dla regionu, niższe od średniej krajowej, wskaźniki statystyczne nie w pełni obrazują **skalę ubóstwa i jego nasilenie w regionie łódzkim**. Na niski poziom życia mieszkańców składają się m.in.: niższa od średniej krajowej przeciętna wysokość wynagrodzenia, niższa od średniej dla kraju wysokość przeciętnej emerytury i renty, wyższy od średniej krajowej odsetek ludności korzystającej ze świadczeń pomocy społecznej, największy w kraju odsetek osób, które z powodu braku środków finansowych rezygnują z opieki medycznej.

Problemem jest również **niski standard części mieszkań**. Dotyczy to w szczególności starych przedwojennych kamienic w miastach, zwłaszcza w Łodzi (ponad 37 tys. mieszkań bez łazienki – 10,7% i ponad 65 tys. bez centralnego ogrzewania – 19%) oraz na obszarach wiejskich – 25,3% mieszkań nie ma łazienki, a 35% centralnego ogrzewania. Dodatkowym problemem jest **ubóstwo energetyczne**, które w skali całej Polski dotykało 12,2% mieszkańców (2016 r.), a problem ten dotyczył głównie zamieszkujących domy jednorodzinne oraz mieszkańców starych kamienic. Kolejnym obszarem związanym z ubóstwem i wykluczeniem społecznym jest **wykluczenie transportowe**. Mieszkańcy, głównie wsi i małych miast, bez prawa jazdy i samochodu mają ogromne problemy z przemieszczaniem się i dostępem do usług, co stanowi szczególnie problem w grupie osób starszych.

Seniorzy są także grupą społeczną najbardziej narażoną na **wykluczenie cyfrowe**, wśród osób 65 lat i więcej jedynie 15% korzystało z Internetu⁴⁶.

Obszarami, na których występuje nasilenie problemów społecznych prowadzących do wykluczenia są **obszary zdegradowane w miastach**, wymagające kompleksowej rewitalizacji, szczególnie społecznej. Kumulują się tam bowiem takie niekorzystne zjawiska jak m.in.: trwałe bezrobocie, nałogi, bezradność i bierność, uzależnienie od pomocy społecznej.

W 2018 r. prawie 152 tys. mieszkańców województwa łódzkiego otrzymywało **wsparcie z pomocy społecznej**, z czego 127 tys. osób w formie świadczeń przyznawanych decyzją. Największą grupę stanowiły osoby wymagające wsparcia z powodu długotrwałej choroby (50%), ubóstwa (44%), bezrobocia (42%) oraz niepełnosprawności (40%)⁴⁷.

⁴⁴ Relatywna granica ubóstwa – kwota równa 50% średnich miesięcznych wydatków gospodarstw domowych.

⁴⁵ Ubóstwo skrajne – minimum egzystencji, czyli koszyk dóbr i usług, których zaspokojenie odłożone w czasie może prowadzić do biologicznego wyniszczenia.

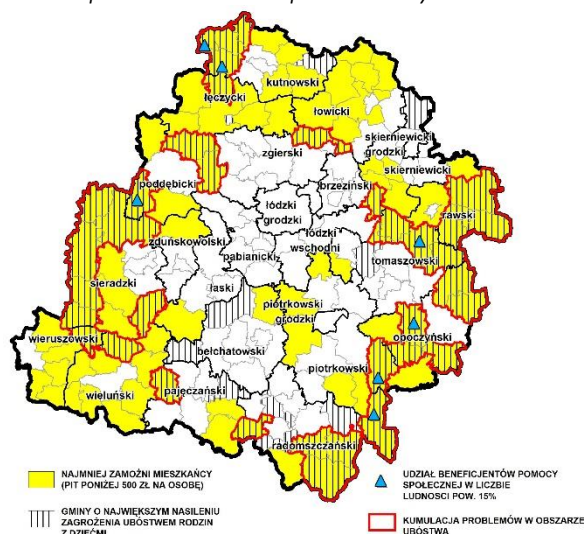
⁴⁶ Badanie CBOS z 2015 r.

⁴⁷ Podane wartości nie sumują się do 100%, ze względu na fakt, iż jedna rodzina/osoba mogła zostać objęta pomocą z kilku powodów (źródło: „Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za 2018 r.”).

Zasięg korzystania ze świadczeń pomocy społecznej w oparciu o kryterium dochodowe⁴⁸ pokazuje **skalę ubóstwa ekonomicznego** mieszkańców województwa łódzkiego. Powiaty i gminy o największym odsetku osób korzystających z pomocy społecznej skupiają się wzdłuż północno-zachodniej i południowo-wschodniej granicy województwa. Wprowadzenie w 2016 r. świadczenia wychowawczego 500+ znacznie ograniczyło skalę ubóstwa w kraju, zwłaszcza w rodzinach z dziećmi na utrzymaniu. Po wypłatach świadczeń wychowawczych 500+ w 2016 r. odsetek ubogich beneficjentów pomocy społecznej zmniejszył się w Polsce o 2 p.p. do poziomu 2,3%. W 2017 r. w województwie łódzkim świadczenie wychowawcze 500+ otrzymywało 234 748 dzieci, tj. 56,2% wszystkich dzieci i młodzieży poniżej 18. roku życia (Polska – 54,9%).

Rys. 40. Gminy problemowe pod względem skali ubóstwa mieszkańców w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wśród osób najbardziej narażonych na **wykluczenie społeczne** są m.in. osoby z niepełnosprawnościami, długotrwale chorzy, długotrwale bezrobotni, osoby potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu⁴⁹, cudzoziemcy, bezdomni.

Jak wynika z Narodowego Spisu Powszechnego 2011 w województwie łódzkim zamieszkiwało ogółem 333,8 tys. osób z niepełnosprawnościami⁵⁰ (13% ogółu mieszkańców, Polska – 12%). Niepełnosprawność najczęściej nabywa się z wiekiem, wśród osób z niepełnosprawnościami znacznie wyższy niż w populacji ogółem jest udział starszych grup wiekowych. Funkcjonujący w Polsce **system wsparcia osób z niepełnosprawnościami** uznawany jest za niezadowalający, ogromną większość osób z niepełnosprawnościami stanowią osoby biernie zawodowo. Wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami w wieku 16-64 lata jest w województwie łódzkim wyższy niż przeciętnie w Polsce – według BAEL w 2017 r. wyniósł w Łódzkiem 29,8% (Polska – 23,3%).

W celu przeciwdziałania wykluczeniu w 2018 r. rozpoczęto w Polsce realizację programu „Dostępność plus” 2018-2025. Program skierowany jest nie tylko do osób niepełnosprawnych, ale również do osób starszych, kobiet w ciąży oraz matek z dziećmi i ma pomóc w usunięciu barier infrastrukturalnych, architektonicznych i prawnych.

Grupę **osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, szczególnie narażonych na wielowymiarowe wykluczenie** tworzą dzieci niepełnosprawne od urodzenia, wielotysięczna rzesza poszkodowanych dorosłych w wyniku ciężkich wypadków i urazów, ale przede wszystkim seniorzy obciążeni często wieloma chorobami przewlekłymi. Z uwagi na szybkie starzenie się społeczeństwa samotnych i niesprawnych osób starszych będzie przybywać. Pilnie potrzebne są programy pomagające najstarszym, najmłodszy oraz ich opiekunom. Brak wsparcia może prowadzić m.in. do zagrożenia dla zdrowia i życia oraz godności tych osób, eliminacji ich z życia społecznego.

W 2019 r. w skali kraju odnotowano 30,3 tys. bezdomnych osób, z czego w województwie łódzkim przebywało ogółem 1 788⁵¹ osób bezdomnych. W regionie funkcjonowały w 2018 r. 23 placówki oferujące miejsca noclegowe dla osób bezdomnych, które dysponowały łącznie 1 003 miejscami.

⁴⁸ Kryterium dochodowe uprawniające do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej w 2018 r. wynosiło dla osoby samotnie gospodarującej – 701 zł, a dla osoby w rodzinie – 528 zł.

⁴⁹ Osoba potrzebująca wsparcia w codziennym funkcjonowaniu (dawniej osoba niesamodzielna) – to osoba, która ze względu na wiek, stan zdrowia lub niepełnosprawność wymaga opieki lub wsparcia w związku z niemożnością wykonywania co najmniej jednej z podstawowych czynności dnia codziennego. Podstawowe czynności dnia codziennego to: spożywanie posiłków, ubieranie się i rozbieranie, higiena osobista, korzystanie z toalety, kontrolowanie czynności fizjologicznych, poruszanie się, komunikacja.

⁵⁰ Osoby niepełnosprawne prawnie i biologicznie. *Niepełnosprawni w województwie łódzkim*, Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź 2014.

⁵¹ Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – Edycja 2019, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Integracja społeczna

Wyzwanie: Niewystarczający dostęp do infrastruktury i usług na rzecz integracji społecznej

W regionie w 2017 r. usługami opiekuńczymi objętych było 7 144 osób⁵², tj. 1,5% osób w wieku 65+ i niespełna 5% osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu w regionie. **Mimo postępującego procesu starzenia się społeczeństwa liczba osób objętych usługami opiekuńczymi praktycznie prawie nie rośnie.** Szacuje się, że w regionie mieszka ok. 140 tys. osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu. Według danych Najwyższej Izby Kontroli prawie 27% gmin w Łódzkiem nie zapewnia osobom starszym opieki w miejscu zamieszkania, mimo iż należy to do ich obowiązków ustawowych.

W 2017 r. znacząco wzrosły ceny usług opiekuńczych, co wpłynęło drastycznie na ograniczenie liczby godzin usług opiekuńczych oraz liczby osób starszych objętych opieką. W tym obszarze potrzebne są rozwiązania systemowe związane z opieką nad osobami starszymi, m.in. poprzez wdrożenie opieki telemedycznej i opieki koordynowanej.

W opiece nad osobami z niepełnosprawnościami, potrzebującymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu i starszymi kluczową rolę powinno odgrywać świadczenie usług w formach zdeinstytucjonalizowanych, czyli usług świadczonych w miejscu zamieszkania osób wymagających wsparcia. Placówek dziennego wsparcia, takich jak środowiskowe domy samopomocy (47) i dzienne domy pomocy dla seniorów (37), jest jednak w regionie zbyt mało.

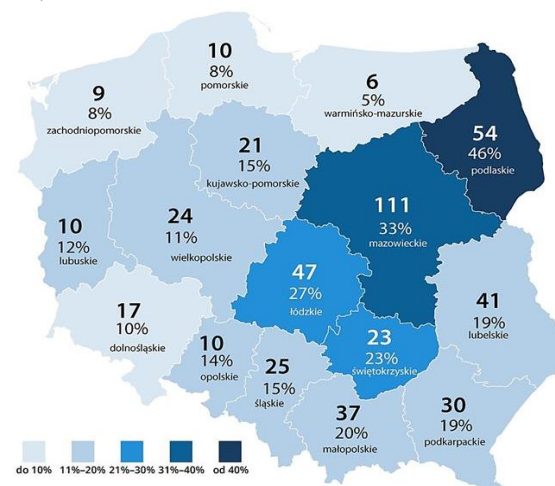
Dominującą formą opieki nad osobami potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, od której się w Europie odchodzi z uwagi na proces deinstytucjonalizacji usług społecznych, są **placówki stacjonarne** (domy pomocy społecznej – DPS-y). W regionie w 2018 r. funkcjonowało 65⁵³ domów pomocy społecznej (wraz z filiami) oraz 30⁵⁴ placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym oraz w podeszłym wieku.

Proces deinstytucjonalizacji usług jest najbardziej zaawansowany w obszarze opieki nad dziećmi, a ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zakłada docelowo zamknięcie wszystkich **placówek opiekuńczo-wychowawczych**, z których dzieci trafiają do rodzin zastępczych. W 2018 r. w regionie funkcjonowało 2 856 rodzin zastępczych sprawujących opiekę nad łącznie 3 827 dziećmi.

Bardzo ważne jest wsparcie rodziny w wypełnianiu przez nią funkcji opiekuńczo-wychowawczych, m.in. poprzez rozwój usług świadczonych w środowisku. W województwie łódzkim w 2018 r. funkcjonowało 135 placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży.

Niewystarczający **dostęp do placówek opieki nad najmłodszymi dziećmi i placówek przedszkolnych** utrudnia uczestnictwo w rynku pracy, zwłaszcza kobietom. W województwie łódzkim w 2018 r. funkcjonowało 196 placówek opieki nad dziećmi do lat 3 (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe). W 2018 r. odsetek dzieci poniżej trzeciego roku życia objętych opieką w żłobkach był w Łódzkiem niższy od średniej krajowej i wynosił 10,0% (Polska – 10,5%). Na obszarach wiejskich istnieje poważny deficyt bazy infrastruktury żłobkowej, jak również brak

Rys. 41. Liczba i odsetek gmin niezapewniających usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania
Źródło: Opieka nad osobami starszymi w wybranych kontrolach NIK, 2019

⁵² „Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego w 2017 r.”, RCPS w Łodzi, Łódź 2018.

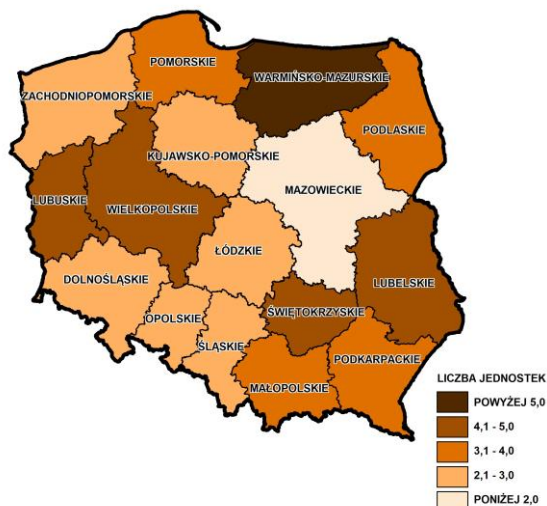
⁵³ Dziennik Urzędowy Wł z dnia 29.06.2018 r. poz. 3306 w sprawie Rejestru domów pomocy społecznej funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego w 2018 r.

⁵⁴ Rejestr placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym oraz w podeszłym wieku. www.pomoc.lodzkie.eu dostęp: 18.07.2018 r.

zainteresowania rodziców umieszczaniem dzieci w żłobkach. Placówki opieki nad dziećmi do lat 3 w województwie łódzkim występowały na terenie 56 spośród 177 gmin województwa.

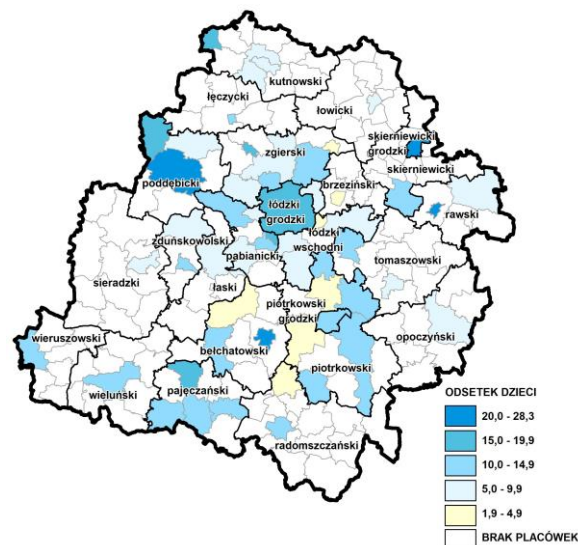
Rys. 42. Jednostki reintegracji społeczno-zawodowej na 100 tys. mieszkańców w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 43. Odsetek dzieci w wieku do lat 3 objętych opieką żłobkową w województwie łódzkim w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Kluczową rolę we wspieraniu integracji społecznej osób ubogich i narażonych na wykluczenie społeczne powinny odgrywać podmioty ekonomii społecznej i organizacje pozarządowe. Wzmocnienie sektora ekonomii społecznej powinno w szczególności prowadzić do koncentracji tego sektora na realizacji usług społecznych użyteczności publicznej na rzecz osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym⁵⁵. Sektor ekonomii społecznej w regionie nie jest jednak wystarczająco rozwinięty, a województwo łódzkie należy do województw o najniższym w kraju (14. miejsce) nasyceniu podmiotami reintegracji społecznej (WTZ, ZAZ, CIS, KIS⁵⁶) w stosunku do liczby ludności.

Wody powierzchniowe

Wyzwanie: Niska jakość wód powierzchniowych

Wody powierzchniowe województwa są **silnie zanieczyszczone**, a ich jakość w latach 2010-2017 uległa pogorszeniu. W 2017 r. zły stan zdiagnozowano dla 96% spośród 84 ogółu badanych Jednolitych Części Wód Powierzchniowych (JCWP)⁵⁷. Najbardziej zanieczyszczone rzeki to: Łódka, Jasień, Ner (od Dobrzyńki do Zalewki) oraz Wolbórka. Zły stan większości rzek województwa wynika z ich niskiego stanu lub potencjału ekologicznego oraz stanu chemicznego. W 2017 r. spośród badanych JCWP zaledwie 5 charakteryzowało się dobrym stanem/potencjałem ekologicznym, a 33 JCWP umiarkowanym. Na negatywny wynik oceny jakości ekologicznej wód decydujący wpływ miały wskaźniki biologiczne i fizykochemiczne. Większość JCWP w regionie charakteryzowało się złym stanem chemicznym.

Mimo prowadzonych sukcesywnie prac związanych z budową i modernizacją oczyszczalni ścieków, nadal głównym źródłem zanieczyszczeń wód powierzchniowych są ścieki komunalne i przemysłowe ze źródeł punktowych, ponadto zanieczyszczenia obszarowe (spłukiwane opadami z terenów zurbanizowanych i rolnych) oraz liniowe (pochodzenia komunikacyjnego).

Obecnie najistotniejszym problemem środowiskowym w regionie jest **eutrofizacja wód powierzchniowych**. Akwenem szczególnie narażonym na to zjawisko jest Zbiornik Sulejowski, gdzie eutrofizacja przyczyniła się do znacznej degradacji jego walorów przyrodniczych i turystycznych. Ponadto w regionie 113 JCWP uznano za wrażliwe na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych, odpowiedzialnymi za wysoki poziom eutrofizacji. Usytuowanie województwa w zasięgu regionów wodnych Warty i Środkowej Wisły, których wody

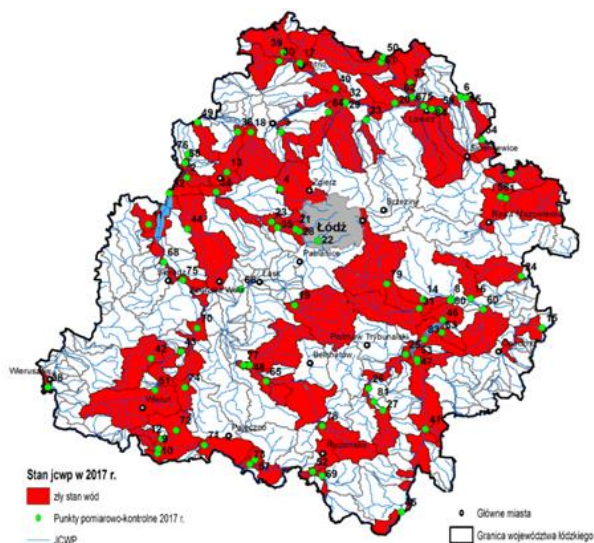
⁵⁵ Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, str. 166.

⁵⁶ WTZ – Warsztaty Terapii Zająciowej, ZAZ – Zakład Aktywizacji Zawodowej, CIS – Centrum Integracji Społecznej, KIS – Kluby Integracji Społecznej.

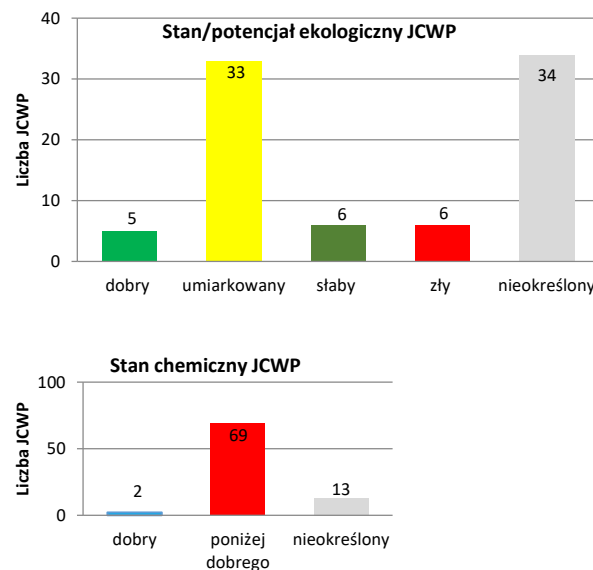
⁵⁷ Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim. Biblioteka Monitoringu Środowiska, Łódź 2018.

określono jako wrażliwe na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz uznanie za obszar szczególnie narażony, wymaga ograniczania tychże zanieczyszczeń.

Rys. 44. Stan JCWP w województwie łódzkim w 2017 r.
Źródło: Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2017 r., WIOŚ 2018 r.

Rys. 45. Stan ekologiczny i chemiczny JCWP w 2017 r.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raportu o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2017 r., WIOŚ 2018 r.

Zmiany klimatu

Wyzwanie: Wysokie zagrożenie występowania suszy oraz innych ekstremalnych zjawisk pogodowych i klimatycznych

Zmiany klimatu oraz związane z nimi ekstremalne zjawiska pogodowe (coraz wyższe temperatury powietrza, silne nasłonecznienie, deficyt opadów, ekstremalne susze), generują występowanie deficytów wody w glebie, zmniejszenie zasobów wód powierzchniowych, gruntowych i podziemnych. Północno i północno-zachodnia część województwa charakteryzuje się wysokim niedoborem wody w sezonie wegetacyjnym, a zjawiska towarzyszące procesowi stepowienia (m.in. utrata materii organicznej w glebie) to najważniejsze z problemów, jakie będą występowały w obszarze intensywnego rolnictwa.

Na podstawie danych z wielolecia 1971-2000 stwierdza się, że w łódzkim wzrosła średnia roczna temperatura o 2 do 3°C, zwłaszcza w północnej i zachodniej części regionu. Zanotowano także anomalie w rocznej sumie opadów atmosferycznych i ich spadek od 10 do 30% skutkujący pojawieniem się **strefy niskich opadów (poniżej 400 mm na rok)** obejmującej północno-zachodni oraz zachodni fragment województwa. Dodatkowym czynnikiem sprzyjającym suszy jest **najniższa w Polsce lesistość regionu** oraz **bardzo mała zdolność retencyjna zlewni**.

Ponadto problem niedoboru wód jest odczuwalny w rejonie **leja depresji** spowodowanego **działalnością Kopalni Węgla Brunatnego Bełchatów**. Do powstania kolejnego leja depresji przyczyni się **planowana eksploatacja złoża Złoczew**.

Ośrodki miejskie, zwłaszcza te największe, w związku z ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi takimi jak upały i nawałne opady, borykają się z koniecznością **adaptacji do zmian klimatycznych**. Skutkiem deszczy nawałnych, ze względu na utrudnioną infiltrację wody i często niedrożne systemy, są podtopienia. Obszarem największej kumulacji problemów związanych ze zjawiskami ekstremalnymi są miasta powyżej 100 tys. mieszkańców. Dla Łodzi zdiagnozowano 3 spośród 10 głównych zagrożeń klimatycznych tj. upały, intensywne opady i burze, powodzie miejskie⁵⁸. Ekstremalne zjawiska klimatyczne występują również na obszarach wiejskich, gdzie silne wiatry stają się przyczyną uszkodzeń budynków mieszkalnych i napowietrznych elementów

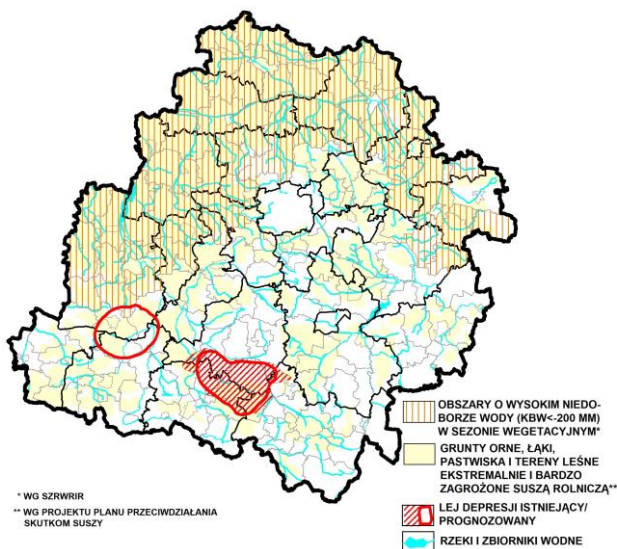
⁵⁸ „Plany adaptacji do zmian klimatu 44 miast Polski – Publikacja podsumowująca”, Warszawa 2018 (www.44mpa.pl).

infrastrukturalnych. Ekstremalne zjawiska pogodowe sprzyjają powstawaniu powodzi. Na terenie województwa zidentyfikowano zagrożenie powodziowe⁵⁹.

Jednym z istotnych elementów sprzyjających adaptacyjności miast do zmian klimatu są tereny zieleni, budujące system błękitno-zielonej infrastruktury. W województwie w 2018 r. średni udział powierzchni terenów zieleni w miastach⁶⁰ kształtował się na poziomie 3,65% (Polska 3,87%).

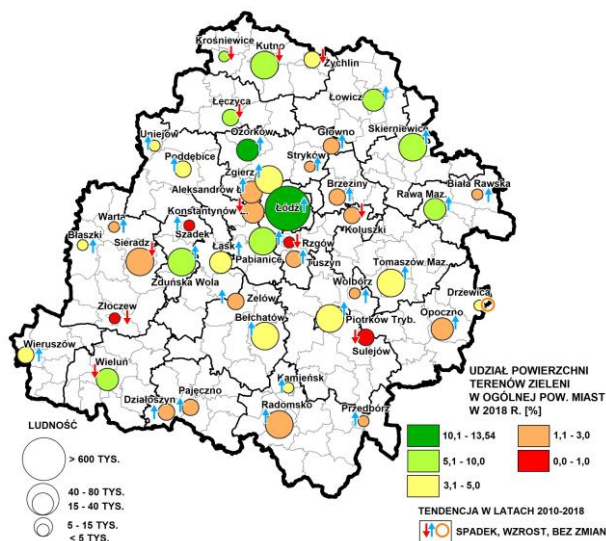
Rys. 46. Deficyt wód w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie SZRWIR, PPSS, KWB Bełchatów

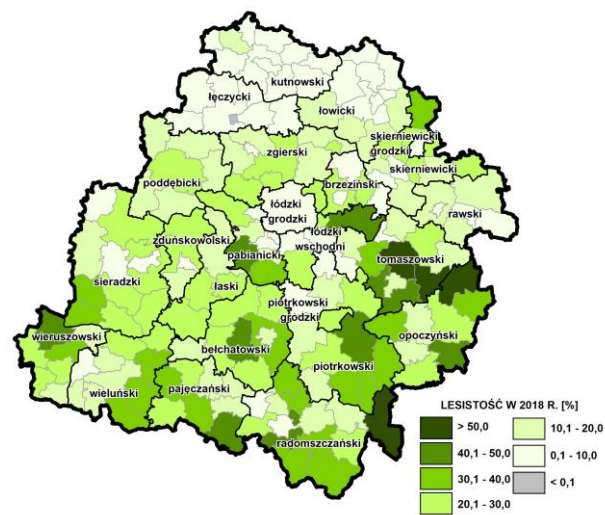
Rys. 48. Udział powierzchni terenów zieleni w powierzchni miast w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

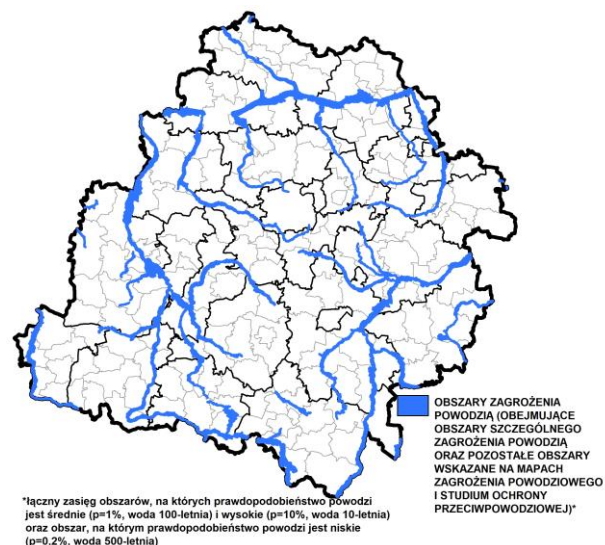
Rys. 47. Lesistość w województwie w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 49. Zagrożenie powodziowe

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PGW Wody Polskie

Powietrze

Wyzwanie: Bardzo niska jakość powietrza, szczególnie w miastach

Szczególnym problemem w regionie, zwłaszcza w jego największych miastach, jest **niska i wciąż niezadawalająca jakość powietrza atmosferycznego** związana z emisją powierzchniową, liniową oraz punktową.

⁵⁹ Na obszarach zagrożenia powodzią obejmujących obszary szczególnego zagrożenia powodzią oraz pozostałe obszary wskazane na mapach zagrożenia powodziowego i studium ochrony przeciwpowodziowej. Obszary, na których prawdopodobieństwo powodzi jest wysokie (p=10%, woda 10-letnia), średnie (p=1%, woda 100-letnia) i niskie (p=0,2%, woda 500-letnia).

⁶⁰ Wskaźnik uwzględnia udział powierzchni terenów zieleni takich jak: parki, zieleńce, tereny zieleni osiedlowej, zieleń uliczna, cmentarze, lasy gminne w ogólnej powierzchni miast.

Emisja powierzchniowa (tzw. niska emisja) związana ze spalaniem paliw stałych w paleniskach domowych skutkuje przekroczeniami docelowego poziomu benzo(a)pirenu w pyłe PM₁₀, dopuszczalnej wartości rocznej pyłu zawieszonego PM₁₀ i PM_{2,5}, jak również dopuszczalnej wartości dobowej pyłu zawieszonego PM₁₀, poziomu celu długoterminowego stężenia ozonu oraz powstawaniem smogu, przyczyniającego się do złego stanu zdrowia mieszkańców regionu. Pod względem przekroczeń miasta regionu znajdują się w krajowej czołówce. Problem dotyczy nie tylko Aglomeracji Łódzkiej, ale również innych ośrodków miejskich regionu (m.in. Brzeziny, Piotrkowa Trybunalskiego, Opoczna, Radomska, Skierniewice, Tomaszowa Mazowieckiego, Zduńskiej Woli).

W 2017 r. przekroczenia rocznej wartości poziomu dopuszczalnego stężenia pyłu zawieszonego PM₁₀ odnotowano w 4 ośrodkach (Brzeziny, Łódź, Zduńska Wola, Radomsko), przy czym najwyższe w Radomsku (9. pozycja w kraju). 11 miast z regionu znalazło się w grupie 64 ośrodków z Polski o najwyższej liczbie dni ze stężeniem PM₁₀ większym niż 50 µg/m³. Najdłuższy okres z wysokim poziomem zanieczyszczeń w regionie zaobserwowano w Zduńskiej Woli (90 dni) i Łodzi (84 dni). Poziom docelowy benzo(a)pirenu w pyłe PM₁₀ osiągnął wartości powyżej normy w Zduńskiej Woli i Radomsku (17. i 18. miejsce w kraju). Zbyt wysoki poziom dopuszczalnego stężenia pyłu zawieszonego PM_{2,5} został odnotowany w Łodzi oraz Piotrkowie Trybunalskim (odpowiednio na 3. i 4. miejscu w kraju). Należy jednak zauważyć, że w większości miast, w których nie odnotowano przekroczeń w 2017 r., stacje pomiarowe wykazywały wysokie wartości stężeń.

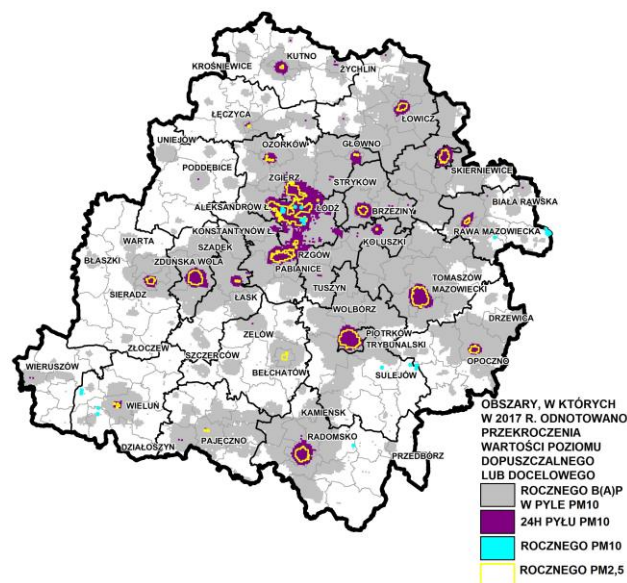
Na niską jakość powietrza ma również wpływ **emisja liniowa** z transportu drogowego. Wysokie natężenie ruchu przyczynia się do zwiększania stężenia tlenków azotu, tlenków węgla i metali ciężkich. W wyniku tego, przy wysokiej temperaturze wzrasta stężenie ozonu.

W zakresie **emisji punktowej** w 2017 r. łódzkie znajdowało się w grupie województw o najwyższych wskaźnikach emisji: dwutlenku siarki (45,3 tys. ton, 1. miejsce w kraju), tlenków azotu (36,7 tys. ton, 2. miejsce), pyłów (2,3 tys. ton, 4. miejsce), tlenków węgla (34,3 tys. ton, 3. miejsce), dwutlenku węgla (43 091,7 tys. ton, 1. miejsce). Emitentami przyczyniającymi się do takiego poziomu emisji są przede wszystkim zakłady szczególnie uciążliwe, które w 2017 r. wyemitowały ogółem 43 209,4 tys. ton zanieczyszczeń gazowych (1. miejsce w kraju), z czego 99,7% stanowiła emisja dwutlenku węgla. W porównaniu do 2010 r. emisja dwutlenku węgla wzrosła o 17,5 p.p., przy jednoczesnym spadku pozostałych zanieczyszczeń gazowych i pyłowych⁶¹. Powietrze w województwie jest zatrutowane głównie przez emisję pochodzenia energetycznego⁶².

Problemem w zakresie bardzo niskiej jakości powietrza jest niewystarczające tempo wdrażania uchwały antysmogowej oraz programów ochrony powietrza⁶³, niedostateczny monitoring zanieczyszczeń oraz niska świadomość ekologiczna mieszkańców regionu. Wiąże się to m.in. z koniecznością zastępowania surowców konwencjonalnych ekologicznymi nośnikami energii, modernizacją i wymianą kotłów grzewczych. W dalszym ciągu wiele obiektów wymaga termomodernizacji, a sieci ciepłownicze nie są wystarczająco rozwinięte. W zakresie

Rys. 50. Obszary przekroczeń dopuszczalnego poziomu stężenia pyłu zawieszonego oraz docelowego poziomu BaP w pyłe PM₁₀ w województwie łódzkim w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raportu o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2017 r., WIOŚ 2018 r.

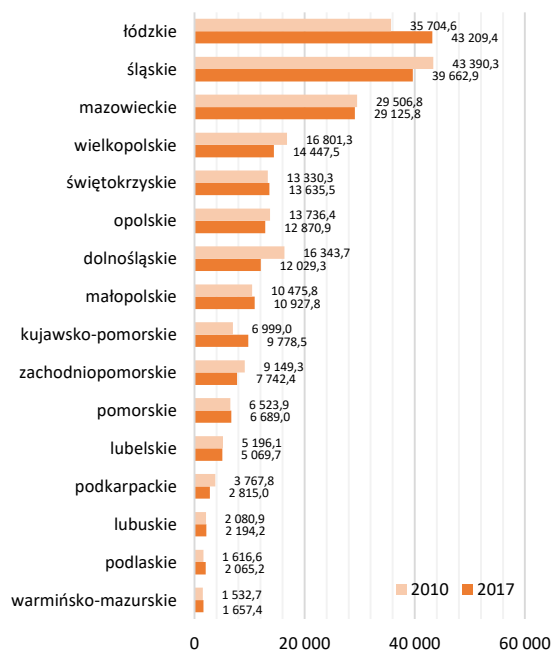
⁶¹ Wg GUS Ochrona Środowiska 2018 największymi emitentami gazów i pyłów są: Elektrownia Bełchatów, Elektrociepłownia Łódzkie, zakłady energetyczne produkujące ciepło na potrzeby innych miast województwa (w Zgierzu, Piotrkowie Trybunalskim, Pabianicach, Sieradzu, Zduńskiej Woli), EUROGLAS POLSKA SPÓŁKA z o.o. Os. Niewiadów gm. Ujazd, PFLEIDERER PROSPAN S.A., Wieruszów, Cementownia „WARTA” S.A., OPOCZNO I Sp. z o.o. w Opocznie.

⁶² Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2017 r., WIOŚ.

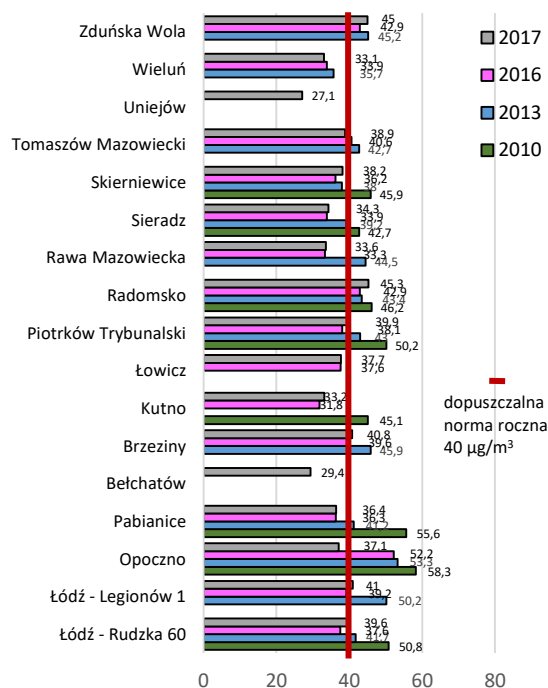
⁶³ Dla stref, w których odnotowano przekroczenia poziomu dopuszczalnych stężeń zanieczyszczeń.

infrastruktury komunikacyjnej w wielu miejscowościach ruch samochodowy nadal przebiega przez obszary zwartej zabudowy, a transport wymaga doinwestowania w kierunku zmniejszania jego emisyjności. Istniejące trasy rowerowe nie tworzą spójnej i bezkolizyjnej sieci. Ponadto, problemem w zakresie przewietrzania terenów zurbanizowanych jest zabudowywanie korytarzy napowietrzających.

Rys. 51. Emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych według województw w 2010 i 2017 r. [tys. t/rok]
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 52. Wartości średnioroczne poziomu stężenia pyłu PM10 w województwie łódzkim odnotowane w stacjach pomiarowych.
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GIOŚ zamieszczonych na stronie internetowej: <http://www.gios.gov.pl>

Urbanizacja

Wyzwanie: Postępująca presja urbanizacyjna

Obserwowana w ostatnich latach **postępująca presja urbanizacyjna**, zarówno w województwie łódzkim, jak i całym kraju, jest wyraźnie zauważalna w przestrzeni. Jest ona efektem m.in. **migracji ludności miast na obszary wiejskie oraz rozwojem terenów inwestycyjnych**. Składają się na nią takie zjawiska jak np. niekontrolowana suburbanizacja, wkraczanie zabudowy w obszary cenne przyrodniczo i krajobrazowo (np. doliny rzeczne) oraz rozwój obiektów infrastrukturalnych, przemysłowych i reklamowych.

Powierzchnia terenów zabudowanych i zurbanizowanych w 2017 r. wynosiła 105 723 ha (5,8% powierzchni województwa) i w stosunku do 2010 r. wzrosła o 12 411 ha. O presji urbanizacyjnej świadczy m.in. wzrost zasobów mieszkaniowych oraz zwiększenie liczby ludności w gminach podmiejskich.

Polityka przestrzenna prowadzona przez samorządy lokalne skutkuje rozpraszaniem zabudowy i brakiem ładu przestrzennego. Wszystkie gminy, szczególnie wiejskie, niezależnie od istniejącej i prognozowanej sytuacji demograficznej i procesów depopulacji, przewidują wzrost powierzchni terenów przeznaczonych na funkcję mieszkaniową. W latach 2010-2017 wyznaczona powierzchnia pod tereny mieszkaniowe w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin wzrosła o 21 766 ha, a przeszacowania powierzchni przyszłych terenów mieszkaniowych (9,8-krotne w stosunku do istniejących) znacznie przekraczają rzeczywiste i prognozowane potrzeby mieszkańców gmin. W 2017 r. całkowita pojemność demograficzna⁶⁴

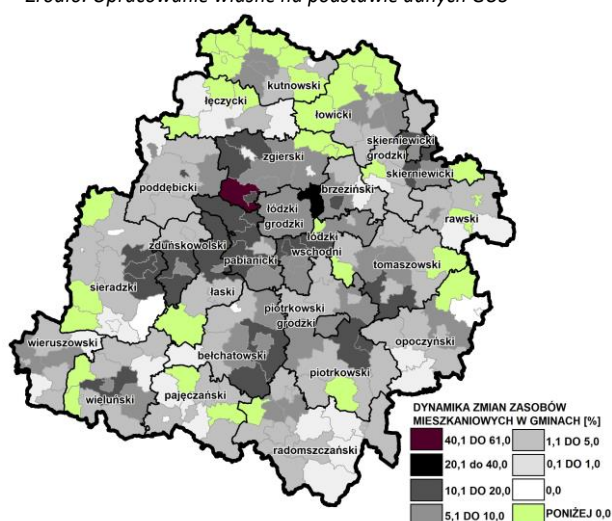
⁶⁴ Wartość pojemności demograficznej przyjęto zgodnie z propozycją założeń w *Raporcie o ekonomicznych stratach i społecznych kosztach niekontrolowanej urbanizacji w Polsce*, przygotowanej przez PAN. Przyjmując podstawowy poziom intensywności zamieszkania (40 osób/1 ha dla terenów mieszkaniowych jednorodzinnych oraz 200 osób dla terenów mieszkaniowych wielorodzinnych) całkowita pojemność demograficzna, czyli teoretyczna liczba mieszkańców, która może zamieszkać na terenie województwa łódzkiego, wyniosła ponad 10 mln osób.

wyznaczonych w województwie terenów mieszkaniowych wyniosła 10 024 860 osób i była 4-krotnie większa od liczby mieszkańców regionu (2 476 315 osób w 2017 r.)⁶⁵.

Nowa **zabudowa rozprzestrzenia się w sposób niekontrolowany**, w sytuacji braku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, na zasadach określanych w pojedynczych decyzjach o warunkach zabudowy. Skutkuje to rozpraszaniem zabudowy, powstawaniem osiedli mieszkaniowych bez odpowiedniej infrastruktury i dostępu do podstawowych usług. Niekorzystnym zjawiskiem jest wkraczanie zabudowy na tereny cenne przyrodniczo i krajobrazowo, w tym w doliny rzeczne i tereny zalewowe, co skutkuje degradacją środowiska i sprawia, że równowaga pomiędzy obszarami otwartymi a zagospodarowanymi zostaje zachwiana. W efekcie obniża się jakość życia, podwyższają się koszty funkcjonowania i presja na środowisko przyrodnicze, w tym zanieczyszczenie powietrza.

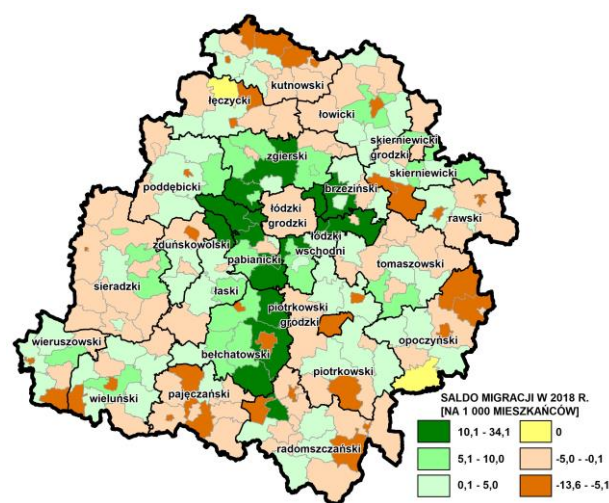
Rys. 53. Dynamika wzrostu zasobów mieszkaniowych w gminach w latach 2010-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 54. Saldo migracji w gminach w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rozwój gospodarczy wyraźnie zaznacza się w fizjonomii krajobrazu. Związane z zainwestowaniem infrastrukturalnym i przemysłowym obiekty są niezbędne, lecz powstają bez analizy ich wpływu na przestrzeń, powodując przeładowanie krajobrazu elementami infrastruktury technicznej i reklamami, a w efekcie dysharmonię wywołaną przez obiekty dominujące wysokościowo lub obszarowo. Efektem jest nie tylko degradacja cennych krajobrazów kulturowych oraz przyrodniczych, ale dochodzi również do zakłócania walorów ekspozycyjnych obszarów cennych widokowo (m.in. zabytków i panoram historycznych jednostek osadniczych).

Dziedzictwo kulturowe

Wyzwanie: Degradacja układów i struktur funkcjonalno-przestrzennych w ośrodkach historycznych

Zachowaną spuściznę kulturową regionu cechuje różnorodność, wynikająca przede wszystkim z wielokulturowych tradycji, w wymiarze etnicznym i wyznaniowym. Odzwierciedleniem regionalnej specyfiki są obszary i obiekty wyróżniające się krajobrazowo⁶⁶, w których obrębie utworzono 4 **pomniki historii** (plasują region na 13. pozycji w kraju)⁶⁷; oraz 4 **parki kulturowe** (2. miejsce w Polsce)⁶⁸. Najpełniejszy obraz zasobu przedstawia wojewódzka ewidencja zabytków nieruchomych (WEZ), której stan na 2018 r. liczył 6 721⁶⁹ pozycji, z czego 38%

⁶⁵ Raport roczny z monitoringu procesów planowania przestrzennego na poziomie lokalnym w województwie łódzkim za rok 2018, BPPWŁ.

⁶⁶ W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego wskazano ponadto 50 obiektów i obszarów o najwyższych wartościach kulturowych wymagających wzmocnienia obszarowej ochrony prawnej (w tym układ przestrzenny Nowosolnej, którego walory zakwestionowano).

⁶⁷ Dane NID na 2018 r., nid.pl/pl/Informacje_ogolne/zabytki_w_Polsce/Pomniki_historii.

⁶⁸ Opracowanie własne BPPWŁ na podstawie: danych NID – Wykaz parków kulturowych w Polsce stan na 31.12.2015 r.; oraz Myczkowski Z., Marcinek R., Siwek A., „Park kulturowy jako forma ochrony krajobrazu kulturowego”, OT NID Kraków, 2017 r.

⁶⁹ Dane WUOZ w Łodzi – stan na 30.10.2018 r.

stanowiły obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków (2 551). Pod względem ilościowym zasób lokuje region na 14. pozycji w skali kraju⁷⁰.

Koncentracja najwyższych wartości zabytkowych występuje w historycznych jednostkach osadniczych. Jednak spośród około 100 jednostek osadniczych o potwierdzonym rodowodzie miejskim tylko 47 jest uwzględnionych w WEZ, a jedynie 16 wpisano (w całości lub w części) do rejestru zabytków. Specyficzne cechy zachowanych historycznych układów przestrzennych tworzą wyjątkowy charakter krajobrazu kulturowego regionu, w ramach którego wskazano 72 jednostki tworzące **sieć unikatowych ośrodków historycznych**⁷¹. Najwyższymi walorami urbanistycznymi odznaczają się jednostki o genezie średniowiecznej, zwłaszcza Łęczycza, Łowicz, Piotrków Trybunalski, Sieradz i Wieluń oraz miejscowości o tradycjach wielokulturowych i przemysłowych, związanych głównie z rozwojem XIX-wiecznego włókiennictwa (w tym Łódź z krajobrazem wielkomiejskim i rozlokowane wokół ośrodki: m.in. Aleksandrów Łódzki, Konstantynów Łódzki, Ozorków, Pabianice, Tomaszów Mazowiecki, Żelów i Zgierz).

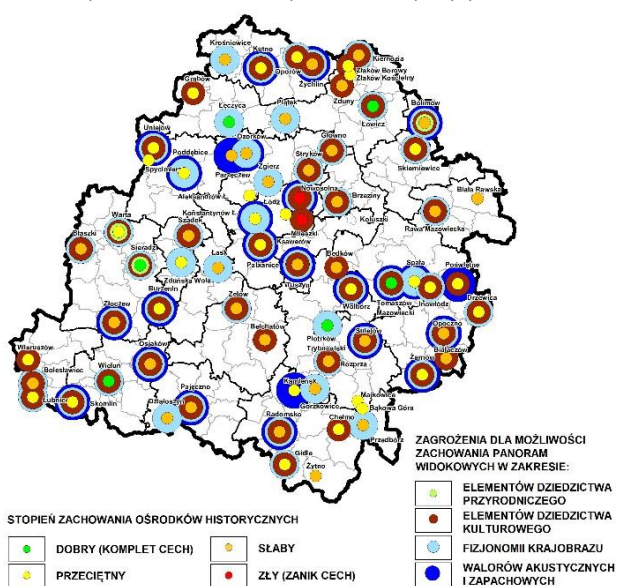
Pomimo podejmowanych działań sanacyjnych w historycznych jednostkach osadniczych wciąż występują **liczne problemy w sferze ochrony zachowanej spuścizny**. W procesie rozwoju przestrzennego zabytkowe struktury o zachowanych historycznych układach rozplanowania narażone są na szereg niekorzystnych oddziaływań, w których efekcie następuje **sukcesywny zanik czytelności ich cech specyficznych** (w tym także będących świadectwem historycznej obecności w przestrzeni regionu **mniejszości narodowych** oraz wyznaniowych), głównie za sprawą: chaotycznego rozprzestrzeniania się zabudowy i braku harmonii w sposobie jej komponowania powodującego dysharmonię w strukturze historycznych miejscowości i prowadzącego do stopniowego **zaniku lokalnych form architektonicznych i tradycyjnych form zagospodarowania**, a ostatecznie do **zubożenia krajobrazu kulturowego**. Negatywne zjawiska szczególnie mocno dotyczą nielicznie zachowanych cennych **założeń ruralistycznych**⁷², w obrębie których postępuje zanik **tradycyjnego budownictwa wiejskiego** (wykazującego specyficzne odrębności – szczególnie w rejonie Łowicza i Opoczna).

Dla większości ośrodków zdiagnozowano **zagrożenia dla możliwości zachowania panoram widokowych**, zwłaszcza w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego i fizjonomii krajobrazu.⁷³ Chaos przestrzenny i wizualny pogłębia wprowadzanie nowych dominant wysokościowych i wielkogabarytowych oraz obecność licznych lub wielkopowierzchniowych reklam.

Do **negatywnych przekształceń krajobrazu kulturowego** przyczynił się również m.in. gwałtowny zanik funkcji przemysłowych w wyniku transformacji gospodarczej. W konsekwencji w zdegradowanych historycznych strukturach postindustrialnych występuje koncentracja problemów przestrzennych i społecznych.

Rys. 55. Degradacja zabytkowych struktur przestrzennych w aspekcie krajobrazowym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ekspertyzy URBIOŚIS

⁷⁰ Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomości w Polsce. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C), Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa 2017.

⁷¹ W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2016-2019 wskazano 1 ośrodek o randze europejskiej: Łódź; 6 ośrodków o randze krajowej: Łowicz, Łęczycza, Nowosolna, Piotrków Trybunalski, Sieradz, Wieluń; 11 ośrodków o randze regionalnej: Kutno, Opoczno, Pabianice, Radomsko, Rawa Mazowiecka, Skierniewice, Tomaszów Mazowiecki, Uniejów, Wieruszów, Wolbórz, Zgierz; a także 54 ośrodki o randze lokalnej. We wrześniu 2019 r. wszczęto procedurę wyłączenia układu przestrzennego Nowosolnej z ewidencji zabytków ze względu na utratę wartości.

⁷² Identyfikacja układów ruralistycznych o istotnych wartościach krajobrazowych i kulturowych w skali województwa łódzkiego i ich waloryzacja pod kątem rekomendacji do wyznaczania krajobrazów priorytetowych, Wójcik M., Dmochowska-Dudek K., Łódź, grudzień 2018.

⁷³ Diagnoza walorów widokowo-kompozycyjnych oraz zagrożeń dla możliwości ich zachowania w województwie łódzkim; Pracownia Projektowa URBIOŚIS Agnieszka Kowalewska, grudzień 2018.

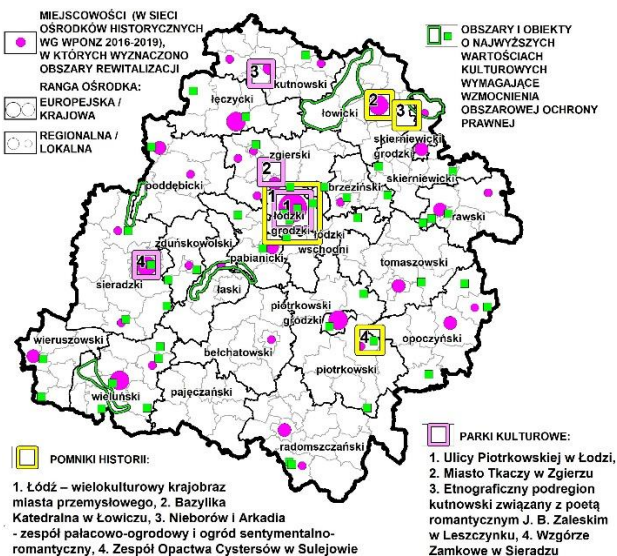
Słabą stroną jest wciąż **niewystarczająca skuteczność ochrony**, zwłaszcza najcenniejszych form dziedzictwa kulturowego. Przyczynia się do tego niedostateczne wykorzystanie dostępnych narzędzi (np. ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i uchwał reklamowych), niepełna synchronizacja współpracy instytucjonalnej i brak zintegrowanego systemu informacji, a także niedostateczna świadomość społeczna znaczenia zachowania walorów krajobrazu kulturowego.

Pozytywnym zjawiskiem w zakresie poprawy stanu zachowania struktur przestrzennych są **działania rewitalizacyjne**, realizowane w wielu ośrodkach, a w odniesieniu do dziedzictwa postindustrialnego prowadzone na dużą skalę głównie w Łodzi, a także m.in. w Pabianicach i Zgierzu. Mimo to nadal skala zdegradowanych obiektów i obszarów wymagających rewitalizacji jest znacząca.

Zachowane dziedzictwo kulturowe regionu wpisuje Łódzkie w system Europejskich Szlaków Kulturowych (Bursztynowy, Cysterski, Romański) i wraz z tradycjami postindustrialnymi i filmowymi stanowi podstawę dla rozwoju turystyki kulturowej, poznawczej i festiwalowej.

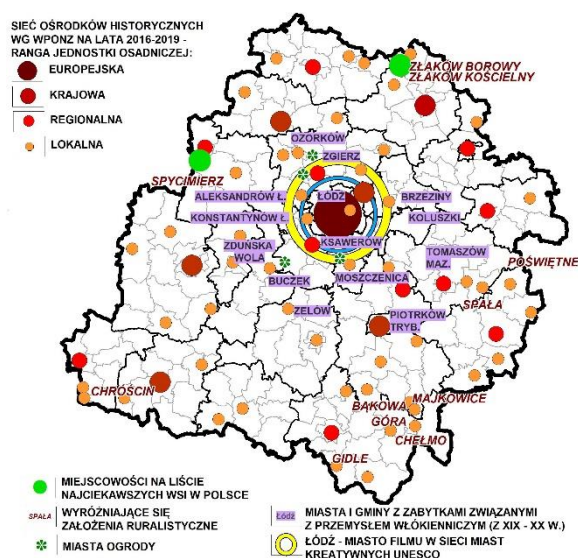
Rys. 56. Procesy rewitalizacji w ośrodkach historycznych na tle zabytków o najwyższych walorach kulturowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Rys. 57. Specyficzne komponenty dziedzictwa kulturowego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Walory przyrodnicze

Wyzwanie: Niewystarczająca ochrona walorów przyrodniczych, w tym różnorodności biologicznej

Region łódzki charakteryzuje się stosunkowo niewielką powierzchnią **obszarów prawnie chronionych**. W 2018 r. ich udział stanowił 19,5% powierzchni województwa (15. miejsce w kraju, Polska 32,6%) i w stosunku do roku 2010 zmniejszył się o 0,1 p.p. Na 1 mieszkańca województwa przypadało 1 447 m² obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych (14. miejsce, Polska 2 648 m²).

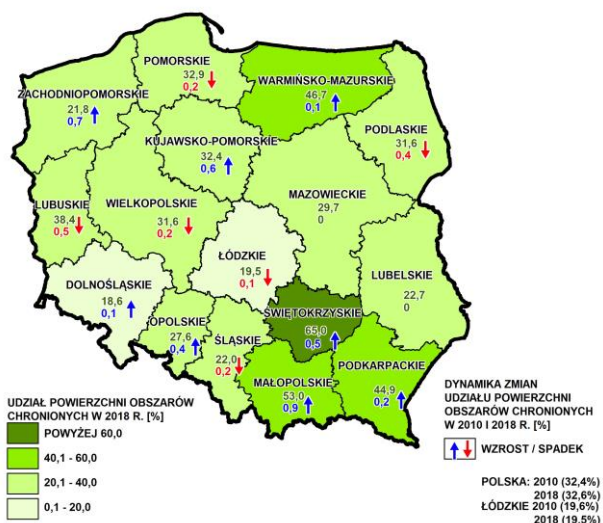
Obszary Natura 2000 to odrębny system ochrony przyrody, którego głównymi celami jest zachowanie określonych typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków uznanych za cenne i zagrożone w skali całej Europy, a także ochrona różnorodności biologicznej. W 2019 r. na terenie województwa łącznie znajdowało się 41 obszarów Natura 2000 (5 obszarów specjalnej ochrony ptaków, 7 specjalnych obszarów ochrony siedlisk, 29 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty), zajmujących 5,8% jego powierzchni.

Probleмами w zakresie zwiększenia udziału powierzchni obszarów prawnie chronionych są: niedostatecznie uporządkowany status prawny, niechęć samorządów do powoływania nowych form ochrony przyrody, nieaktualne plany ochrony parków krajobrazowych oraz brak kompleksowego monitoringu krajobrazowego. Skutkuje to **brakiem spójnego systemu obszarów chronionych** oraz słabymi powiązaniem przyrodniczymi w skali

regionalnej i ponadregionalnej⁷⁴. Zagrożeniem dla zachowania różnorodności biologicznej regionu jest m.in. najniższa w kraju lesistość, dominacja monokultur sosnowych, presja inwestycyjna na obszary cenne przyrodniczo.

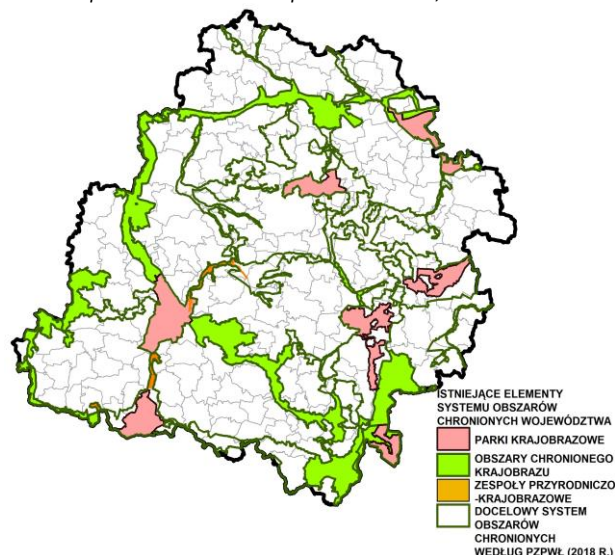
Rys. 58. Udział powierzchni obszarów chronionych według województw w 2018 r. [%]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

Rys. 59. Istniejące elementy systemu obszarów chronionych w województwie łódzkim w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDOT, CRFOP

Część obszarów o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych została objęta ochroną prawną i wykorzystana do kształtowania regionalnego systemu obszarów chronionych⁷⁵. W 2018 r. jego istniejące elementy stanowiły niewiele ponad 16,0% powierzchni województwa, a docelowo obejmie on około 29,0%.

Walory przyrodnicze stanowią duży, ale nie do końca wykorzystany na potrzeby rozwoju sportu, turystyki i rekreacji potencjał województwa łódzkiego.

Transport drogowy

Wyzwanie: Niepełna dostępność drogowa regionu

Region jest relatywnie dobrze wyposażony w **drogi publiczne**⁷⁶. W 2018 r. ich długość wynosiła 26 045,8 km (7. miejsce w kraju), a gęstość 143,0 km/100 km² (7. miejsce w kraju) (Polska 135,8 km/100 km²).

Przez obszar województwa przebiega 17 **dróg krajowych**, w tym ważne **elementy bazowej transeuropejskiej sieci transportowej TEN-T**⁷⁷ (A1, A2, S8). Długość dróg krajowych od 2010 r. wzrosła o 137,1 km i w 2018 r. wynosiła 1 485,9 km (3. miejsce w kraju). W tym samym czasie długość autostrad wzrosła z 77,2 km do 226,2 km (1. miejsce w kraju), natomiast długość dróg ekspresowych wzrosła do 223 km (3. miejsce w kraju). W 2018 r. gęstość dróg krajowych wyniosła 8,2 km/100 km², w tym autostrad i dróg ekspresowych 2,5 km/100 km² (1. miejsce w kraju; średnia krajowa 1,2 km/100 km²).

Łączna długość **dróg wojewódzkich** w regionie wzrosła z 1 178,6 km (14. miejsce w kraju) w 2010 r. do 1 363,4 km (13. miejsce w kraju) w 2018 r. Pod względem gęstości dróg wojewódzkich wynoszącej w 2018 r.

⁷⁴ Od 2010 r. uchwałami Sejmiku Województwa Łódzkiego zostały przyjęte dwa obszary chronionego krajobrazu – Brąszewicki i Przedborski. W latach 2010-2018 Sejmik Województwa Łódzkiego podjął 7 uchwał porządkujących status prawny istniejących obszarów chronionego krajobrazu (Doliny Wolbórki, Nadwarciański, Dolina Chojnatki, Pilicański, Doliny Widawki, Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej, Dolina Prosy).

⁷⁵ Zaproponowany w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego System obszarów chronionych (SOCh) obejmuje: 7 istniejących parków krajobrazowych, 26 obszarów chronionego krajobrazu (w tym: 9 istniejących, 7 do weryfikacji oraz 10 nowych obszarów chronionego krajobrazu), 3 istniejące zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. Istniejący Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina Miazgi pod Andrespołem nie znalazł się w obrębie proponowanego systemu obszarów chronionych województwa łódzkiego.

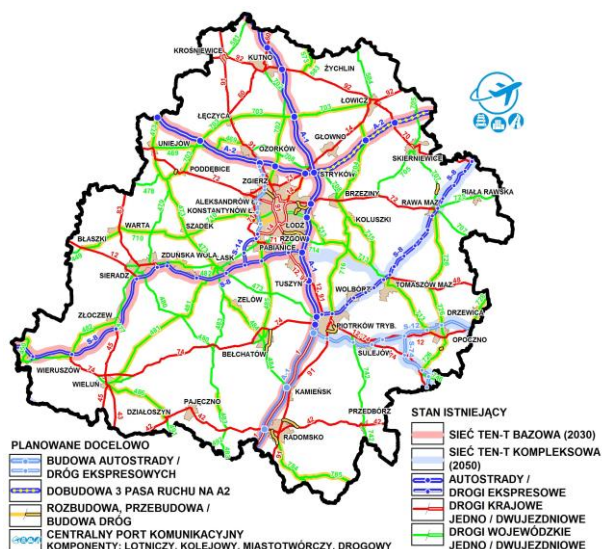
⁷⁶ Krajowe, wojewódzkie, powiatowe i gminne.

⁷⁷ TEN-T (Trans – European Networks – Transport) – Transeuropejska sieć transportowa, składająca się z sieci kompleksowej (comprehensive) oraz bazowej (core). Na sieć kompleksową składają się wszystkie istniejące i planowane elementy infrastruktury transportowej TEN-T oraz środki wspierające jej efektywne i zrównoważone wykorzystanie, służące m.in.: zwiększeniu dostępności wszystkich regionów UE, integracji różnych rodzajów transportu i zwiększeniu ich interoperacyjności, uzupełnieniu brakujących ogniw i eliminacji wąskich gardeł oraz zwiększeniu bezpieczeństwa. Sieć bazową tworzą wybrane części sieci kompleksowej, mające największe znaczenie strategiczne z punktu widzenia osiągnięcia celów sieci.

7,5 km/100 km², region zajmuje 15. pozycję w kraju (Polska 9,2 km/100 km²), co jest rekompensowane przez dużą gęstość dróg krajowych.

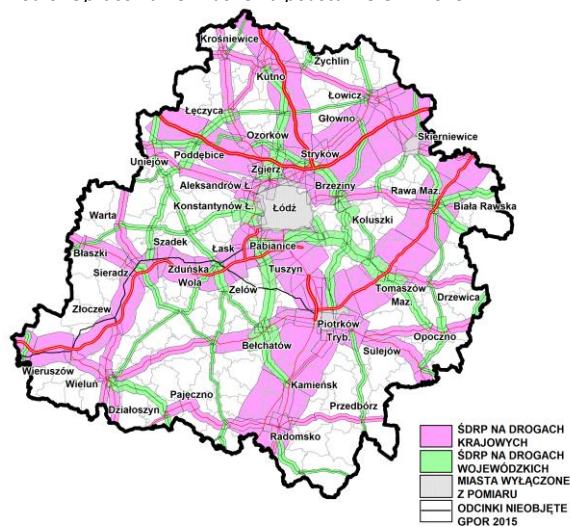
Rys. 60. Układ drogowy w województwie łódzkim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Rys. 61. Średni dobowy ruch roczny pojazdów w województwie łódzkim w 2015 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GPR 2015

Województwo charakteryzuje się relatywnie dobrze rozwiniętą siecią **dróg powiatowych i gminnych**, których łączna długość w 2018 r. wyniosła 23 196,5 km (7. miejsce w kraju), z czego 17 956,5 km (6. miejsce w kraju) stanowiły drogi o nawierzchni twardej. Gęstość dróg powiatowych i gminnych o nawierzchni twardej w regionie w 2018 r. wynosiła 98,6 km/100 km² (4. miejsce w kraju) i była wyższa niż średnia dla kraju 81,8 km/100 km².

Istotny problem dla województwa stanowi niedopełniony strategiczny układ autostrad i dróg ekspresowych oraz niekompletny i niskiej jakości system dróg dojazdowych do węzłów. Pomimo dynamicznego w ostatnich latach przyrostu dróg szybkiego ruchu w regionie, sieć drogową nadal wymaga uzupełnień na kierunku południowo-wschodnim (S12, S74, łącznik A1-S8) oraz dobudowy trzeciego pasa ruchu na A2 na odcinku Łódź – Warszawa dla zwiększenia przepustowości w kontekście budowy Centralnego Portu Komunikacyjnego. Dodatkowo do pełnego zdyktowania przebiegu autostrad i dróg ekspresowych niezbędne są wysokiej jakości dojazdy do punktów węzłowych, szczególnie w rejonie Łodzi, gdzie układ dróg dojazdowych wymaga uzupełnienia, a istniejące powiązania z węzłami rozbudowy i dostosowania do prognozowanego natężenia ruchu.

Rys. 62. Stan nawierzchni dróg wojewódzkich w województwie łódzkim w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ZDW w Łodzi

Pomimo rosnących w ostatnich latach nakładów na modernizację sieci drogowej, problemem regionu nadal jest **niedostateczny standard dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych (w tym obiektów mostowych)**. Na koniec 2018 r. 26,3% dróg krajowych w regionie było w stanie złym i niezadawalającym⁷⁸. Prac modernizacyjnych wymagało 44% sieci dróg wojewódzkich zarządzanych przez Zarząd Dróg Wojewódzkich w Łodzi. Problem stanowi również wysoki udział dróg gminnych i powiatowych o nawierzchni gruntowej w ogólnej długości tych dróg, wynoszący 22,6% (o 7,4 p.p. mniej niż w 2010 r.).

⁷⁸ Wg Raportu o stanie technicznym nawierzchni sieci dróg krajowych na koniec 2018 r. (GDDKiA).

Duży problem stanowi **brak obwodnic, szczególnie w świetle wysokiego poziomu kongestii i obciążenia ruchem tranzytowym**. W 2015 r. średni dobowy ruch na drogach krajowych w regionie wynosił 13 415 pojazdów/dobę (3. miejsce w kraju) i był wyższy niż w kraju (11 178 pojazdów/dobę). Wzrost ruchu w porównaniu z 2010 r. był największy w kraju (o 26,0%; Polska 14,0%). Średni dobowy ruch pojazdów na drogach wojewódzkich w 2015 r. wynosił 4 252 pojazdów/dobę (3. miejsce w kraju; średnia krajowa 3 520 pojazdów/dobę). Zgodnie z wynikami Generalnego Pomiaru Ruchu 2015, wskazuje się potrzebę realizacji obwodnic miejscowości, których centra są najbardziej obciążone ruchem tranzytowym, ze znaczącym udziałem samochodów ciężarowych. Są to:

- w ciągu dróg krajowych: Radomsko (DK91/42), Aleksandrów Łódzki (DK72), Wieluń (DK45/43), Błaszki (DK12), Brzeziny (DK72), Sroć (DK91), Łowicz (DK70) i Poddębice (DK72);
- w ciągu dróg wojewódzkich: Bełchatów (DW484), Łęczyca (DW703), Szadek (DW710), Biała Rawska (DW725), Tomaszów Mazowiecki (DW713), Konstantynów Łódzki (DW710), Koluszki (DW716/715), Brzeziny (DW715/708) i Zgierz (DW702).

Duże obciążenie dróg stanowi zagrożenie dla **bezpieczeństwa ruchu i jakości powietrza**. Województwo, pomimo spadku od 2010 r. liczby wypadków i ofiar śmiertelnych odpowiednio o 398 i 91, nadal charakteryzuje się ich wysoką liczbą wynoszącą w 2018 r. 3 759 (2. miejsce w kraju) i 229 (3. miejsce w kraju). Do spadku bezpieczeństwa ruchu drogowego przyczynia się również rosnący **wskaźnik motoryzacji**, który od 2010 r. wzrósł o 167,9 pojazdów/1 000 mieszkańców i w 2018 r. wyniósł 616,3 (6. miejsce w kraju) przy średniej krajowej 610,0.

Transport kolejowy

Wyzwanie: Brak włączenia w system szybkich połączeń kolejowych

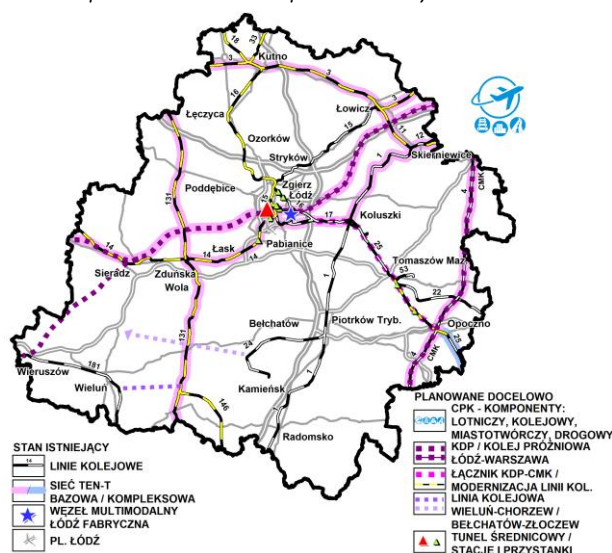
Pomimo korzystnego położenia na przecięciu **dwóch korytarzy bazowej transeuropejskiej sieci transportowej TEN-T**, region charakteryzuje się stosunkowo słabo rozwiniętą siecią kolejową. **Gęstość linii kolejowych** w 2018 r. wynosiła 5,9 km/100km² (średnia krajowa 6,2 km/100 km²), co skutkuje ograniczonym dostępem wielu miast regionu do sieci kolejowej. Spośród 44 miast województwa, aż 16 nie posiada dostępu do linii kolejowych⁷⁹, a kolejne 3 leżą przy liniach kolejowych, po których nie jest prowadzony regularny ruch pasażerski⁸⁰. W 2018 r. całkowita długość eksploatowanych linii kolejowych wyniosła 1 081,0 km, stanowiąc 5,6% sieci krajowej, przy czym **niez elektryfikowane** pozostawało 7,6% (82,0 km) linii⁸¹.

Jakość infrastruktury kolejowej w regionie poprawia się dzięki trwającemu procesowi inwestycyjnemu, co wpłynęło na poprawę syntetycznego wskaźnika kolejowej dostępności transportowej. Na przestrzeni ostatnich kilku lat dzięki inwestycjom o charakterze punktowym, następowała również poprawa infrastruktury służącej pasażerom. Budowano nowe i modernizowano istniejące **stacje i przystanki kolejowe**, w tym przede wszystkim podziemną stację Łódź Fabryczna wraz z multimodalnym węzłem komunikacyjnym. W ostatnim czasie wzrósł także **poziom bezpieczeństwa** sieci kolejowej.

Problemem jest **niezrealizowany system kolei dużych prędkości**, co skutkuje **brakiem szybkich połączeń** Łodzi z większością głównych ośrodków miejskich w kraju oraz w powiązaniach

Rys. 63. Układ kolejowy w województwie łódzkim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

⁷⁹ Aleksandrów Łódzki, Biała Rawska, Brzeziny, Konstantynów Łódzki, Krośniewice, Pajęczno, Przedbórz, Rawa Mazowiecka, Rzgów, Sulejów, Szadek, Tuszyń, Uniejów, Warta, Żelów, Złoczew.

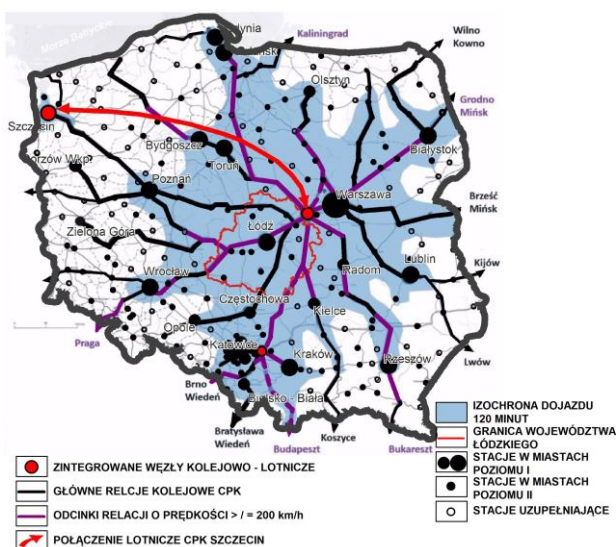
⁸⁰ Bełchatów, Działoszyn, Poddębice.

⁸¹ Nr 24 Piotrków Trybunalski – Bełchatów, Nr 25 na odcinku Tomaszów Mazowiecki – Opoczno – granica z województwem świętokrzyskim i Nr 53 na odcinku Tomaszów Mazowiecki – Spała.

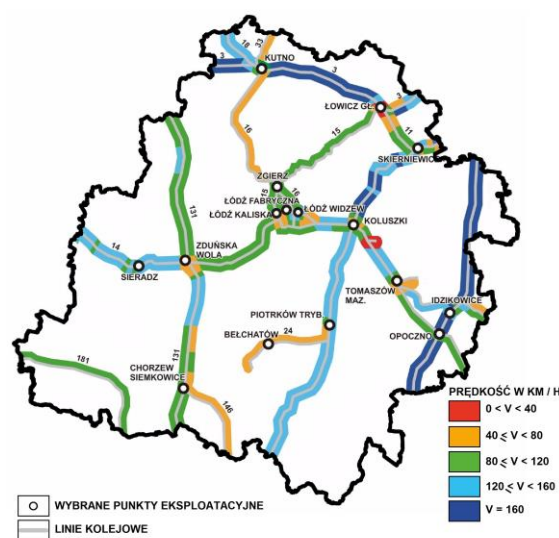
międzynarodowych (Praga, Berlin). Szansą dla rozwoju kolejowych powiązań o najwyższych parametrach technicznych jest uwzględnienie w ramach transeuropejskiej sieci TEN-T planowanej linii dużych prędkości Warszawa – Łódź – Poznań/Wrocław wraz z podłączeniem do Centralnej Magistrali Kolejowej (Nr 25 na odcinku Łódź – Opoczno) oraz jej realizacja w kontekście budowy Centralnego Portu Komunikacyjnego⁸².

Istotnym problemem regionu jest również **niedokończony układ kolejowy o wysokich parametrach**. Pomimo trwającego procesu modernizacyjnego, nadal barierą dla przepustowości układu kolejowego stanowią odcinki charakteryzujące się **obniżonymi prędkościami szlakowymi** oraz linie **jednotorowe**⁸³, których długość w 2018 r. wyniosła 395,0 km (36,5%). Dodatkowo z eksploatacji wyłączona jest linia Nr 24 Piotrków Trybunalski – Bełchatów, przez co południowo-zachodnia część regionu wykluczona jest z obsługi kolejowymi połączeniami pasażerskimi z resztą regionu. Przez województwo przebiegają linie magistralne o znaczeniu międzynarodowym (Nr 1, 3, 4, 131), jednak ich peryferyjny przebieg względem stolicy regionu sprawia, że Łódź nie jest włączona w krajowy system linii o podwyższonych parametrach.

Rys. 64. Centralny Port Komunikacyjny. Ogólnopolska sieć połączeń kolejowych wraz z izochroną 120 minut dojazdu do CPK.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Koncepcji CPK

Rys. 65. Maksymalne prędkości na liniach kolejowych, stan na 31.12.2016 r.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKP PLK S.A.

Ponadto układ linii w Łódzkim Węźle Kolejowym (ŁWK) jest nieefektywny i w małym stopniu zaspokaja potrzeby mieszkańców. Istnienie **niespójnego węzła, charakteryzującego się rozbićciem na dwa osobno funkcjonujące systemy** bez jednego głównego dworca skupiającego wszystkie potoki pasażerskie, stanowi barierą dla rozwoju wysokiej jakości połączeń pasażerskich. Szansą na rozwiązanie tego problemu jest realizacja tunelu średnicowego pod centrum Łodzi. Do istotnych problemów ŁWK w kontekście zwiększających się przewozów pasażerskich (m.in. rozwój Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej) należą także: ograniczony zakres funkcjonowania stacji Łódź Kaliska, wynikający m.in. z braku przejezdności wiaduktu wschodniego oraz brak łącznic kolejowych spinających kolejowy układ obwodowy.

Transport lotniczy

Wyzwanie: Niska lotnicza dostępność regionu

W województwie zlokalizowane jest jedno regionalne lotnisko o znaczeniu międzynarodowym – Port Lotniczy Łódź im. W. Reymonta – PL Łódź (**sieć bazowa TEN-T**). Dzięki sukcesywnemu podnoszeniu jakości infrastruktury naziemnej w PL Łódź, lotnisko ma przepustowość ok. 2 mln pasażerów rocznie i wyposażone jest w system ILS II⁸⁴.

⁸² Zgodnie z „Koncepcją przygotowania i realizacji inwestycji Port Solidarność – Centralny Port Komunikacyjny dla Rzeczypospolitej Polskiej”, przyjętą Uchwałą nr 173/2017 Rady Ministrów z dnia 7 listopada 2017 r.

⁸³ Nr 15, 16, 22, 25, 33, 53, 146, 181

⁸⁴ Kategoria nawigacyjna pozwalająca na bezpieczne wykonywanie operacji lotniczych przy niesprzyjających warunkach atmosferycznych.

Pomimo rozbudowy lotniska i zwiększenia jego przepustowości notowany jest **spadek operacji lotniczych pax**⁸⁵. W 2018 r. w PL Łódź zrealizowano 1 564 operacje (12. miejsce w kraju), o ok. 52,0% mniej niż w 2010 r. – 3 268 operacji (7. miejsce w kraju). W tym samym okresie w Polsce liczba operacji lotniczych wzrosła o ok. 58,0%.

Oferta regularnych połączeń pasażerskich jest niewielka, a usługi przewozowe świadczy również ograniczona liczba przewoźników. Konkurencyjna nie jest również oferta lotów czarterowych.

Podjęte w ostatnich latach działania podnoszące jakość infrastruktury PL Łódź stwarzają możliwości poprawy obsługi lotniczej regionu i jego dostępności zewnętrznej, zwłaszcza w kontekście Centralnego Portu Komunikacyjnego, którego realizacja wpłynie na pobudzenie ruchu lotniczego w kraju. Problemem jest **niedostateczna organizacja połączeń w zakresie pozyskiwania nowych przewoźników i otwierania nowych kierunków**, stanowiąca zagrożenie dla efektywnego funkcjonowania PL Łódź.

Transport zbiorowy

Wyzwanie: Niepełne wykorzystanie publicznego transportu zbiorowego

Transport pasażerski w regionie oparty jest na kolejowej i autobusowej komunikacji o charakterze lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym, a także na systemach komunikacji miejskiej występującej w 26 miastach. W ostatnich latach zauważalne jest zmniejszenie długości **linii komunikacji autobusowej**, wzrost długości nastąpił jedynie w ramach **linii tramwajowych**. Dzięki inwestycjom w infrastrukturę kolejową, tabor oraz poprawę oferty przewozowej, coraz większą rolę w regionie pełni **kolejowy transport pasażerski**. Działająca od 2014 r. Łódzka Kolej Aglomeracyjna wprowadziła nową jakość w systemie regionalnych przewozów kolejowych, dzięki czemu w 2018 r. przewiozła 4 693 tys. pasażerów. W ostatnich latach podjęto również szereg działań w kierunku **integracji taryfowej** (ŁKA, Wspólny Bilet), jednak nadal stopień skoordynowania rozkładów jazdy jest niedostateczny. Ponadto, niewielkie znaczenie dla **pasażerskich przewozów lotniczych** ma PL Łódź, który w 2018 r. obsłużył 217 426 osób (11. miejsce w kraju) – ok. 0,5% ruchu krajowego.

Istotnym problemem dla funkcjonowania komunikacji zbiorowej w regionie jest **niedostateczna jakość infrastruktury publicznego transportu zbiorowego, w tym brak zintegrowanych węzłów przesiadkowych**. Mimo dużego znaczenia transportu miejskiego w ruchu lokalnym i aglomeracyjnym, **stan techniczny infrastruktury tramwajowej** jest niezadowolający. Interwencji wymagają zwłaszcza linie łączące Łódź z miastami Aglomeracji. Dodatkowo, duży wpływ na atrakcyjność publicznego transportu zbiorowego mają **zintegrowane węzły przesiadkowe**⁸⁶, szczególnie stanowiące powiązanie transportu kolejowego z transportem miejskim, jednak w województwie funkcjonują jedynie dwa w pełni wykształcone obiekty tego typu: węzeł multimodalny przy dworcu Łódź Fabryczna oraz Dworzec Tramwajowy Centrum w Łodzi.

Ponadto dużym mankamentem jest: brak funkcjonowania systemu Park&Ride, w szczególności na obszarze Aglomeracji Łódzkiej oraz niewystarczające uprzywilejowanie transportu zbiorowego w ruchu miejskim – długość buspasów w regionie wyniosła w 2018 r. 24,7 km (4. miejsce w kraju).

Problem stanowi także **niedobór nowoczesnego proekologicznego taboru**, niskoemisyjnego i dostępnego dla osób z niepełnosprawnościami i o ograniczonej sprawności. W 2010 r. w regionie do przewozu osób z niepełnosprawnościami przystosowanych było 57,6% autobusów (spośród 886 pojazdów) i 6,0% tramwajów (spośród 514 składów), natomiast w 2018 r. odpowiednio ok. 72,2% autobusów (spośród 798 pojazdów) (Polska

Rys. 66. Operacje lotnicze pax w PL Łódź na tle portów lotniczych w kraju w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ULC

⁸⁵ Operacja lotnicza w pasażerskim ruchu lotniczym.

⁸⁶ Zintegrowany Węzeł Przesiadkowy (INTERCHANGE, HUB) – miejsce, w którym pasażerowie zmieniają środek transportu i/lub rodzaj transportu. Jest to także miejsce, w którym spotykają się różni przewoźnicy i środki transportu (transport indywidualny i zbiorowy).

89,2%) i jedynie 17,9% tramwajów (spośród 503 składów) (Polska 34,7%). Najlepiej pod tym względem kształtował się stan taboru kolejowego (ŁKA i Intercity).

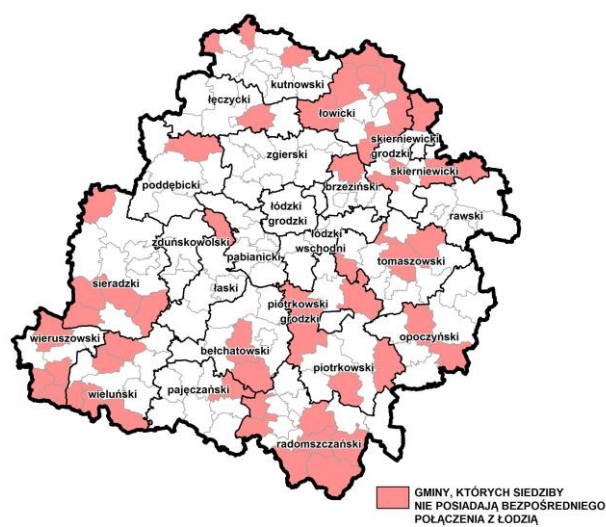
Rys. 67. Multimodalny transport pasażerski w województwie łódzkim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Rys. 68. Dostępność publicznym transportem zbiorowym (kolejowym i autobusowym) do Łodzi w 2018 r.

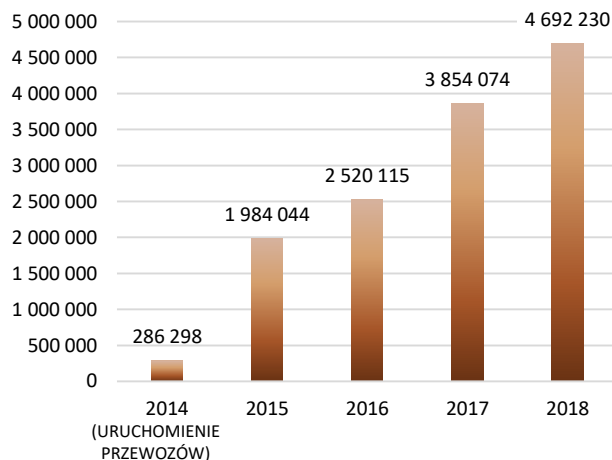
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Czynnikiem obniżającym atrakcyjność komunikacji zbiorowej jest także niezadowalająca oferta przewozów publicznym transportem zbiorowym, w tym zmniejszająca się siatka połączeń i częstotliwość niedostosowana do potrzeb pasażerów, przede wszystkim w zakresie połączeń autobusowych, skutkująca powstawaniem białych plam dostępności transportowej. Na przestrzeni lat spada całkowita długość linii regularnej komunikacji autobusowej (w tym połączeń dalekobieżnych, regionalnych oraz o charakterze miejskim) i w 2018 r. wyniosła 30 335,0 km (5,4% sieci krajowej; 11. miejsce w kraju). Szansę na poprawę w zakresie lokalnych połączeń autobusowych stanowi uruchomienie nowych linii finansowanych w ramach Funduszu Rozwoju Przewozów Autobusowych⁸⁷. Niewystarczająca oferta występuje także w zakresie kolejowych przewozów międzynarodowych, gdzie stolica województwa jest ich pozbawiona, a jedyne połączenia oferowane są z Opoczna i Kutna. W Łodzi

Rys. 69. Liczba pasażerów przewiezionych przez Łódzką Kolej Aglomeracyjną w latach 2014-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ŁKA

i części jednostek Aglomeracji Łódzkiej funkcjonuje komunikacja tramwajowa, której długość linii od 2010 r. wzrosła o 2,4 km i w 2018 r. wyniosła 298,4 km (4. miejsce w kraju). Przeprowadzone analizy dostępności publicznym transportem zbiorowym wykazały, że najgorszą dostępnością charakteryzują się obszary: peryferyjne położone względem miast i słabo zurbanizowane, oddalone od najważniejszych szlaków komunikacyjnych oraz rejony nieobjęte działalnością dużych przewoźników (PKS). Ponadto, analizy obsługi publicznym transportem zbiorowym⁸⁸ do Łodzi wykazały, że w 2018 r. bezpośrednich połączeń z Łodzią nie posiadało 54 gmin regionu (ok. 31%), a obszary o najniższej dostępności zlokalizowane były peryferyjnie, przede wszystkim w południowo-zachodniej i północno-wschodniej części województwa.

⁸⁷ Wprowadzony w 2019 r. rządowy fundusz, w ramach którego dofinansowywane jest przywracanie lokalnych połączeń autobusowych na obszarach wykluczonych komunikacyjnie.

⁸⁸ Na podstawie rozkładów jazdy regularnych linii autobusowych (PKS, BUS) oraz regularnych linii kolejowych.

Istotnym problemem w kontekście rosnącej presji motoryzacyjnej, szczególnie w obszarach centralnych miast i jej negatywnych skutków związanych z kongestią, niską jakością powietrza oraz zanieczyszczeniem hałasem jest **niewystarczająca świadomość społeczna** w zakresie zasad zrównoważonej mobilności i rozwoju. Pomimo realizacji wielu inwestycji w publiczny transport zbiorowy oraz **rozwój transportu rowerowego**⁸⁹, w tym systemy rowerów publicznych⁹⁰, nadal stopień wykorzystania indywidualnego transportu samochodowego jest wysoki. Szansa dla zrównoważenia łańcucha mobilności, szczególnie na obszarach miast stanowią: promocja ekologicznych form przemieszczania się (zbiorowa mobilność, rower, pojazdy o napędzie alternatywnym), kształtowanie stref uspokojonego ruchu i innych rozwiązań sprzyjających rozwojowi zrównoważonego transportu miejskiego.

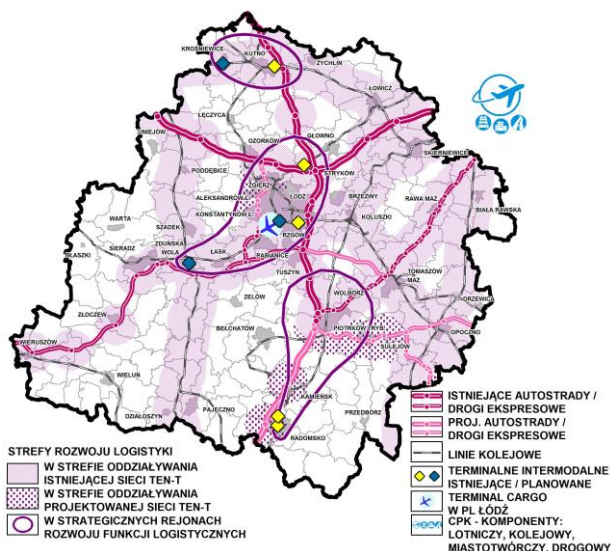
Transport towarowy i usługi logistyczne

Wyzwanie: Rosnące zapotrzebowanie na intermodalność transportu towarowego i usługi logistyczne

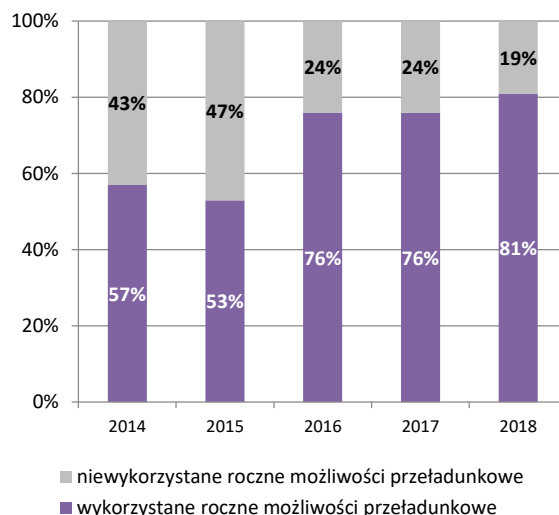
Położenie województwa na przecięciu dwóch korytarzy bazowej transeuropejskiej sieci transportowej TEN-T, a także realizowane w ostatnich latach inwestycje w infrastrukturę transportową, zwiększyły atrakcyjność gospodarczą regionu, dając mu impuls dla zaistnienia na światowej i europejskiej mapie przepływów towarowych.

Rys. 70. Perspektywiczne obszary dla rozwoju funkcji logistycznych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Rys. 71. Wykorzystanie możliwości przeładunkowych terminali intermodalnych [%] w województwie łódzkim w latach 2014-2018
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych od operatorów terminali

Kolejowy transport towarowy w regionie realizowany jest na liniach objętych międzynarodowymi umowami AGTC⁹¹: CE65, C65/1, CE20 (sieć bazowa TEN-T) oraz C65/2. W 2018 r. funkcjonowało 5 terminali drogowo-kolejowych: Łódź Olechów (sieć bazowa TEN-T), Stryków (sieć kompleksowa TEN-T), Kutno i Radomsko (2 terminale). Dodatkowy potencjał regionu stanowią planowane: terminal Zduńska Wola Karsznice, terminal dla połączenia Łódź – Chengdu i będący w realizacji terminal Morawce-Krzewie.

W ramach wzmacniania znaczenia intermodalnego transportu towarowego, trwają prace nad wdrażaniem koncepcji „Nowego Szlaku Jedwabnego” opartej na sieci morskich i lądowych korytarzy transportowych, służącej wymianie handlowej między Chinami a Europą. W regionie funkcjonują połączenia kolejowe pomiędzy Łodzią/Kutnem i chińskim Chengdu w prowincji Syczuan.

W latach 2014-2018 roczne **możliwości przeładunkowe terminali** w województwie łódzkim wzrosły o ponad 20,0%, z poziomu 528 452 TEU do 635 000 TEU (tj. ok. 23,0% rocznych możliwości przeładunkowych terminali lądowych w Polsce). Wielkość **zrealizowanych przeładunków** w latach 2014-2018 wzrosła o 72,0%, z 298 999 TEU do 515 374 TEU. Wykorzystanie dostępnej **przepustowości terminali** systematycznie wzrasta, w 2014 r.

⁸⁹ Długość dróg rowerowych sukcesywnie rośnie, z 287,4 km w 2011 r. do 769,2 km w 2018 r. (8. miejsce w kraju)

⁹⁰ Systemy rowerów miejskich: Łódź, Zgierz, Piotrków Trybunalski; Wojewódzki Rower Publiczny: Koluszki, Kutno, Łask, Łowicz, Łódź, Pabianice, Sieradz, Skierniewice, Zduńska Wola, Zgierz.

⁹¹ Umowa o głównych międzynarodowych liniach kolejowych transportu kombinowanego i obiektach towarzyszących.

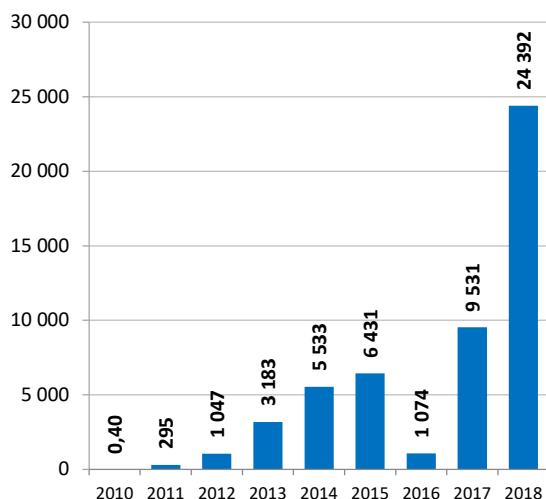
zrealizowano przeładunki stanowiące ok. 57,0% możliwości przeładunkowych terminali, a w 2018 r. na poziomie ok. 81,0%. Wzrastające wielkości wykonanych przeładunków prowadzą do **wyczerpania przepustowości terminali intermodalnych**, co może stanowić barierę infrastrukturalną dla dalszego rozwoju intermodalnego transportu towarowego w regionie.

Od 2009 r. w PL Łódź funkcjonuje **terminal cargo**, który z roku na rok jest wykorzystywany w coraz większym stopniu. Sukcesywnie zwiększa się też liczba współpracujących z lotniskiem spedytorów i firm logistycznych. W 2018 r. w PL Łódź wykonano przeładunki cargo na poziomie 24 392 ton (2. miejsce w kraju).

Województwo stanowi jeden z najważniejszych w kraju obszarów koncentracji działalności logistycznej. Na koniec 2018 r. w regionie zlokalizowane były 22 **parki magazynowe** ogólnodostępne⁹², skupione przede wszystkim w okolicach Łodzi, Strykowa oraz Piotrkowa Trybunalskiego, a 13 było w planach. Od 2012 do 2018 r. podaż powierzchni magazynowej ogólnodostępnej i dedykowanej⁹³ w województwie wzrosła z 1,02 mln m² do 2,4 mln m², czyli o ok. 135%. Województwo łódzkie jest jednym z największych rynków powierzchni magazynowej w Polsce, zajmując 3. miejsce po rynku Warszawy i okolic oraz Górnego Śląska, z udziałem ok. 16% powierzchni magazynowej w kraju⁹⁴.

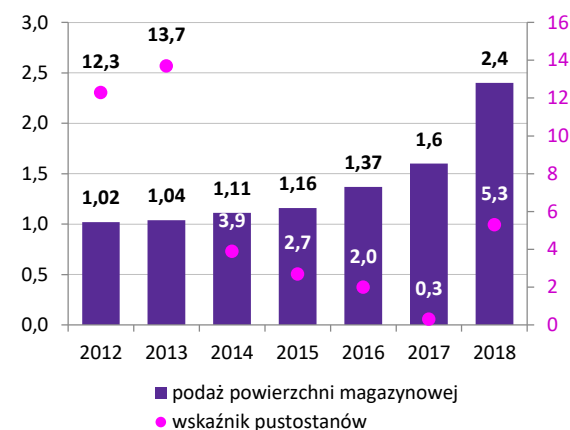
Rys. 72. Przeładunki cargo (t) w PL Łódź w latach 2010-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 73. Podaż powierzchni magazynowej ogólnodostępnej i dedykowanej [mln m²] i wskaźnik pustostanów [%] w województwie łódzkim w latach 2012-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Coliers International

Województwo utrzymuje się od lat w krajowej czołówce pod względem realizowanych usług logistycznych. Pomimo dużej dynamiki inwestycyjnej, ogromny popyt na tego typu usługi sprawia, że w dalszej perspektywie problemem dla regionu może być **sprostanie wysokiemu zainteresowaniu powierzchniami magazynowymi**. Popyt na powierzchnie magazynowe jest bardzo duży, co obrazuje wskaźnik pustostanów w województwie łódzkim, który od lat utrzymuje się na niskim poziomie i w 2017 r. wyniósł 0,3% (najniższy poziom w Polsce). W związku z wyczerpaniem dostępnych zasobów powierzchni magazynowych i pomimo wzrostu realizacji nowych inwestycji w 2018 r. (deweloperzy oddali do użytku około 0,8 mln m² nowych powierzchni magazynowych⁹⁵), nadal zainteresowanie najemców jest ogromne.

Elektroenergetyka

Wyzwanie: Utrzymanie potencjału elektroenergetycznego

Na system elektroenergetyczny regionu składają się: jednostki wytwarzające energię, głównie Elektrownia Bełchatów, uzupełniana m.in. przez mniejsze elektrociepłownie łódzkie, elektrownie wodne, przemysłowe oraz liczne instalacje wykorzystujące OZE, a także rozbudowana **sieć linii najwyższych i wysokich napięć**.

Potencjał województwa dla **produkcji energii elektrycznej** stanowi jego wyróżniającą i silną stronę. Od 2010 r. **moc osiągalna** urządzeń produkujących energię elektryczną (w tym z OZE) w województwie wzrosła o 1 466 MW

⁹² Parki magazynowe udostępnione przed dewelopera i przeznaczone pod wynajem na wolnym rynku.

⁹³ Parki magazynowe stanowiące firmowe centra logistyczne.

⁹⁴ Cushman&Wakefield, Rynek magazynowy w Polsce – podsumowanie 2018 r.

⁹⁵ Coliers International, Raporty roczne 2012-2018 Market Insights.

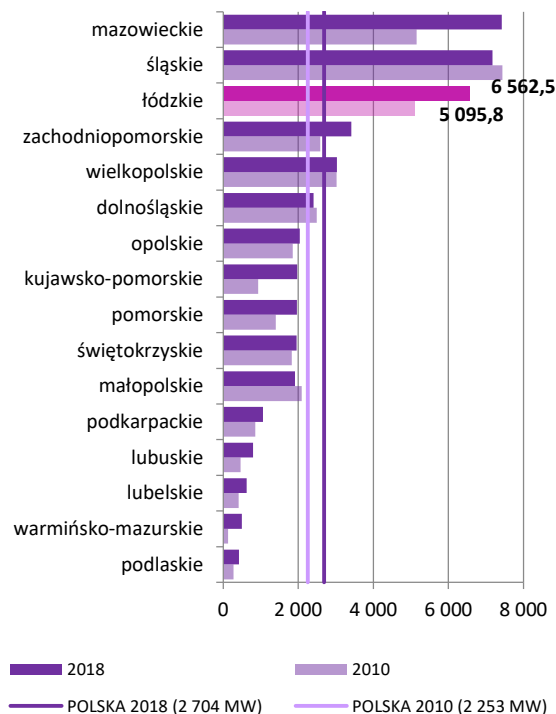
i w 2018 r. wynosiła 6 562,5 MW (3. miejsce w kraju). W latach 2010-2018 nastąpił także znaczny wzrost **produkcji energii elektrycznej** do poziomu 38 641 GWh (ok. 22,7% produkcji krajowej) (1. miejsce w kraju). Głównym producentem energii jest Elektrownia Bełchatów, gdzie obecnie łączna moc osiągalna bloków energetycznych wynosi ok. 5 100 MW.

Istotną kwestią dla regionu jest **utrzymanie produkcji energii** po zakończeniu prowadzonej w regionie eksploatacji złóż w polach Bełchatów i Szczerców (odpowiednio ok. 2026 i 2038 r.). Obecnie na poziomie krajowym, w kontekście wytycznych europejskich rozpatruje się stopniowe zmniejszanie udziału węgla w produkcji energii elektrycznej, jednak nadal za perspektywiczny zasób dla produkcji energii w województwie uznaje się złożo Złoczew (Program dla sektora górnictwa węgla brunatnego w Polsce na lata 2018-2030 z perspektywą 2050).

Problemem jest również starzenie się i niewystarczający rozwój systemu elektroenergetycznego, głównie sieci elektroenergetycznych najwyższych i wysokich napięć, kluczowych dla bezawaryjnego zasilania regionu w energię.

Rys. 75. Moc osiągalna urządzeń produkujących energię elektryczną w województwie łódzkim na tle pozostałych województw w 2010 r. i 2018 r. [MW]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

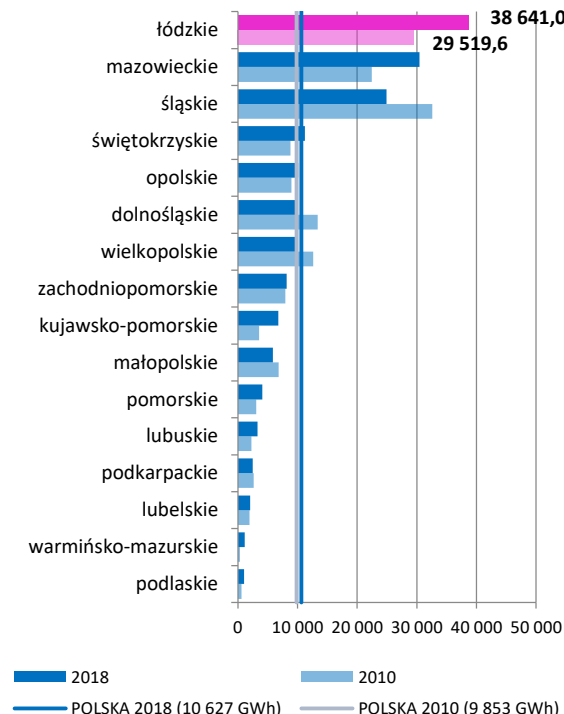
Rys. 74. System elektroenergetyczny w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z URE, zakładów energetycznych

Rys. 76. Produkcja energii elektrycznej w województwie łódzkim na tle pozostałych województw w 2010 r. i 2018 r. [GWh]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Sieć gazowa i ciepłownictwo

Wyzwanie: Niewystarczająca dostępność do sieci gazowej i ciepłowniczej

Region charakteryzuje się dość gęstą siecią **gazociągów przesyłowych** wysokiego ciśnienia, głównie w centralnej części. Gazyfikacja koncentruje się wzdłuż tras istniejących gazociągów, a większość dużych miast (prócz Głowna) jest wyposażona w **dystrybucyjne sieci gazowe**. Stan techniczny sieci gazowej sukcesywnie się poprawia, **jednak nadal istotnym problemem jest starzenie się i niewystarczający rozwój systemu gazociągów wysokiego ciśnienia**. Problem ten dotyczy również **dystrybucyjnej sieci gazowej i wynika z niskiej opłacalności ekonomicznej włączania nowych odbiorców na terenach o rozproszonej zabudowie**.

Z gazu sieciowego w 2018 r. w regionie korzystało 39,4% ludności (14. miejsce w kraju), z czego w miastach 59,9% (15. miejsce w kraju), a na obszarach wiejskich tylko 5,3% (12. miejsce w kraju). Dysproporcje pomiędzy miastami i obszarami wiejskimi wynikają z małej opłacalności budowy sieci na wsi i wysokich kosztów gazu sieciowego.

Region charakteryzuje się również **niewystarczającym rozwojem gazyfikacji metodą LNG⁹⁶**, która umożliwiłaby obsługę terenów o niskiej opłacalności rozbudowy sieci gazowej.

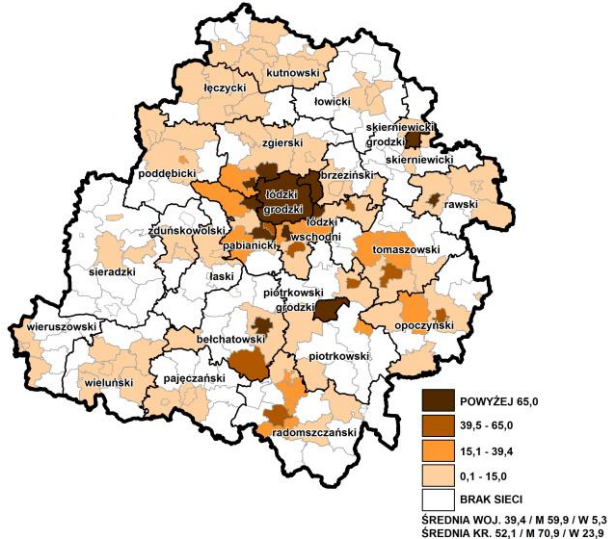
W zakresie ciepłownictwa zauważalna jest **niewystarczająca dostępność do sieci ciepłowniczych**, a także niedostateczna obsługa dystrybucyjną siecią gazową, która może stanowić uzupełnienie, w zakresie grzewczym, dla systemów ciepłowniczych.

Rys. 77. System paliwowy w województwie łódzkim w 2018 r.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze spółek gazowniczych

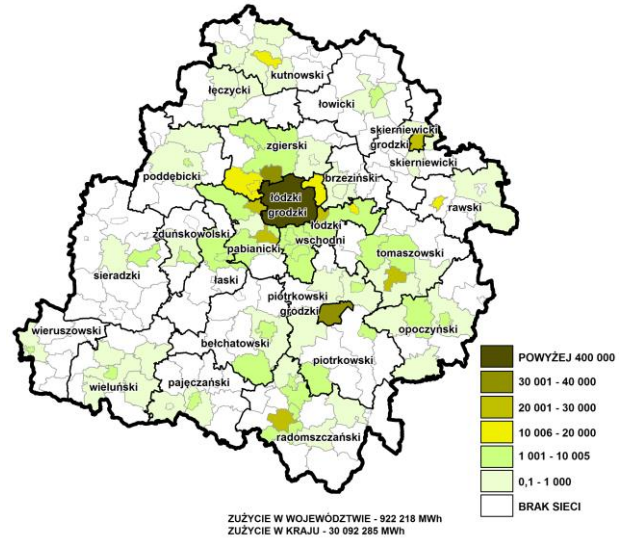
Rys. 78. Udział ludności korzystającej z gazu sieciowego w gminach w 2018 r. [%]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 79. Zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań w gminach w 2018 r. [MWh]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

⁹⁶ Liquefied Natural Gas – gaz ziemny w ciekłym stanie skupienia.

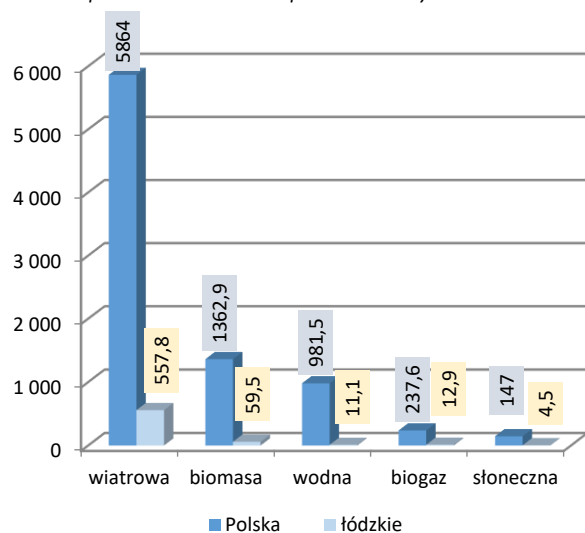
Odnawialne źródła energii

Wyzwanie: Niski stopień wykorzystania odnawialnych źródeł energii

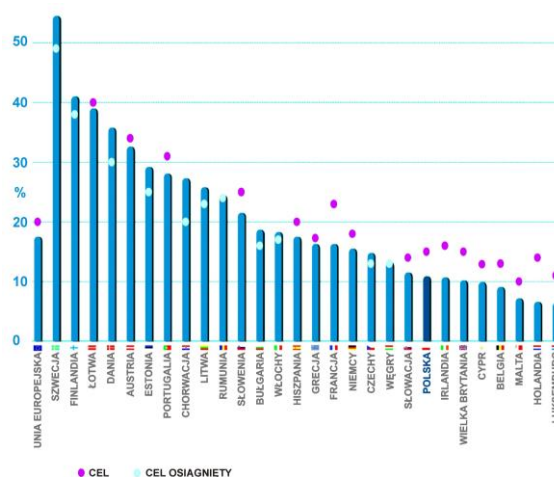
Niski stopień wykorzystania odnawialnych źródeł energii charakteryzuje cały kraj pomimo, iż w *Pakiecie klimatyczno-energetycznym do 2020* Polska zobowiązała się do udziału energii z OZE w zużyciu energii ogółem na poziomie 15% w 2020 r. i 21% w 2030 r. W 2018 r. region zajmował 6. miejsce w kraju pod względem **mocy zainstalowanej** w elektrowniach wykorzystujących OZE. W stosunku do 2010 r. (429,8 GWh) **produkcja energii z OZE** w województwie wzrosła kilkunastokrotnie i w 2018 r. wynosiła 1 466 GWh (6. miejsce w kraju). **Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem** w regionie wynosił zaledwie 3,8% (15. miejsce w kraju), co wynikało z dużego udziału produkcji energii ze źródeł konwencjonalnych w województwie.

Najlepiej rozwijającą się gałęzią energetyki wykorzystującej odnawialne źródła energii (OZE) w regionie jest **energetyka wiatrowa**. W 2018 r. elektrownie wiatrowe generowały **moc** ok. 557 MW. Zauważalną moc wytwarzały również elektrociepłownie wykorzystujące **biomasę** (w Łodzi – EC4, Rawie Mazowieckiej i Opocznie) oraz liczne małe kotłownie. W 2018 r. moc zainstalowana wynosiła ok. 60 MW. Pozyskiwanie energii z pozostałych OZE nie stanowiło istotnego udziału w jej produkcji w regionie.

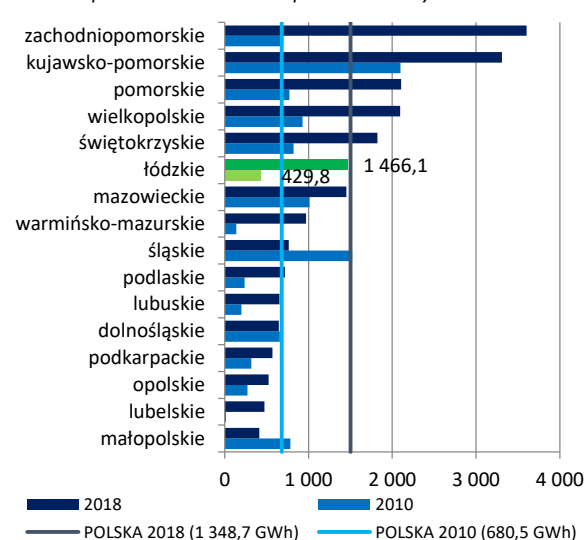
Rys. 81. Moc zainstalowana elektrowni wykorzystujących OZE w województwie łódzkim na tle kraju w 2018 r. [MW]
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych URE

Rys. 80. Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto w państwach członkowskich UE w 2017 r.
Źródło: Eurostat

Rys. 82. Produkcja energii z OZE w regionie łódzkim na tle innych regionów w 2010 i 2018 r. [GWh]
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W zakresie OZE **problemem jest relatywnie niski stopień wykorzystania energii z wiatru** wynikający z przeciętnych warunków klimatycznych oraz ograniczeń ustawowych⁹⁷ i związanych z ochroną terenów cennych przyrodniczo i krajobrazowo.

Problemem jest także **niski stopień wykorzystania energii z pozostałych odnawialnych źródeł** wynikający głównie z przeciętnych warunków klimatycznych.

⁹⁷ Wprowadzona w 2016 r. ustawa o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych.

Gospodarka wodno-ściekowa

Wyzwanie: Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej

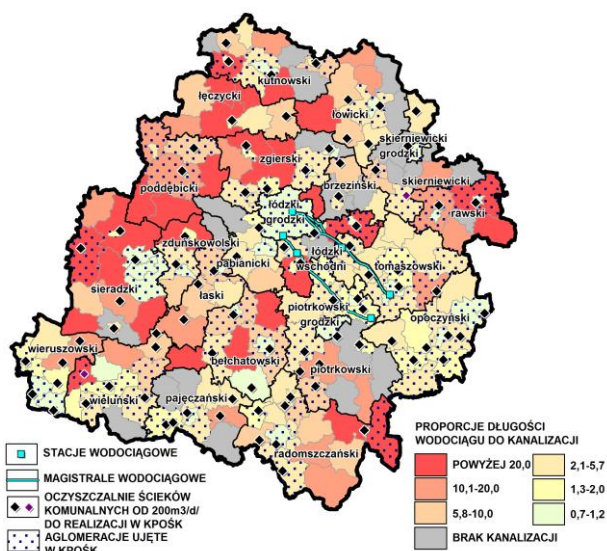
Rosnące oczekiwania dotyczące standardów życia ludności determinują rozwój **gospodarki wodno-ściekowej**, zgodny z wymogami ochrony środowiska.

Systemy wodociągowe, oparte na dobrych jakościowo wodach głębinowych, są sukcesywnie rozbudowywane, zwłaszcza na obszarach wiejskich, gdzie w 2018 r. 92,7% ludności korzystało z sieci wodociągowej (5. miejsce w kraju; średnia krajowa 85,3%). Odsetek ludności obsługiwanej przez tę sieć w miastach regionu wyniósł 95,2% (13. miejsce w kraju; średnia krajowa 96,6%). Problem stanowią **przestarzałe sieci wodociągowe i stacje uzdatniania wraz z ujęciami wody**, które wymagają rozbudowy i modernizacji w celu zapewnienia mieszkańcom stałych dostaw wody pitnej z uwzględnieniem ochrony jej zasobów.

W zakresie **gospodarki ściekami komunalnymi** w 2018 r. w województwie funkcjonowały 204 mechaniczno-biologiczne oczyszczalnie ścieków komunalnych. Największą działającą w regionie oczyszczalnią jest Grupowa Oczyszczalnia Ścieków (GOŚ) Łódzkiej Aglomeracji Miejskiej, obsługująca Łódź, Pabianice, Konstantynów Łódzki oraz gminę Ksawerów.

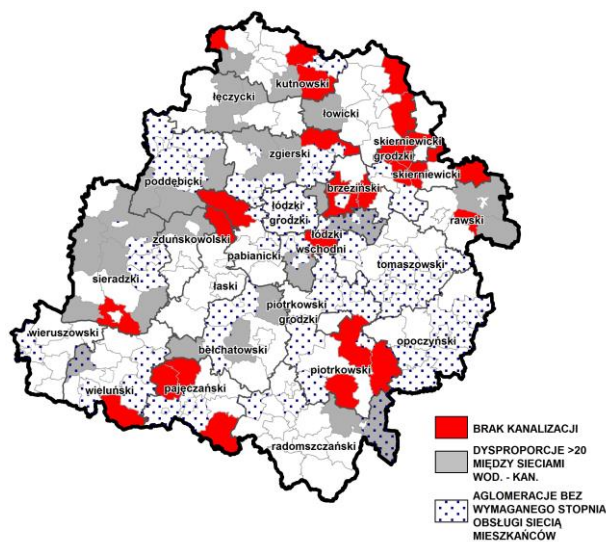
Rys. 83. Gospodarka wodno-ściekowa w województwie łódzkim w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWł, GUS i KPOŚK

Rys. 84. Obszary problemowe w zakresie gospodarki ściekowej – stan na 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i KPOŚK

Obecnie wszystkie miasta województwa odprowadzają ścieki do **mechaniczno-biologicznych oczyszczalni ścieków**, z których w 2018 r. ok. 60% posiadało technologię PUB. Istotny wpływ na rozwój systemów kanalizacyjnych ma realizacja inwestycji w ramach KPOŚK⁹⁸, w 66 aglomeracjach z regionu (w tym 26 o wielkości powyżej 10 000 RLM⁹⁹, wymagających zastosowania na oczyszczalniach technologii PUB¹⁰⁰). Problemem nadal pozostają **niewystarczająco rozbudowane systemy kanalizacji**, szczególnie niespełniające warunku pełnej obsługi siecią mieszkańców w aglomeracjach ujętych w KPOŚK oraz na obszarach wiejskich. W 2018 r. w regionie 24 gminy nie były wyposażone w sieci kanalizacji. Największe dysproporcje sieci wodociągowej w stosunku do kanalizacyjnej występowały na obszarach wiejskich¹⁰¹, w 28 gminach długość wodociągu przekraczała 20-krotnie długość kanalizacji.

W latach 2010-2018 **odsetek ludności obsługiwanej siecią kanalizacyjną** w miastach regionu wzrósł do 87,1% (15. miejsce w kraju; średnia krajowa 90,3%), na obszarach wiejskich do 25,6% (14. miejsce w kraju; średnia

⁹⁸ Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych

⁹⁹ Równoważna Liczba Mieszkańców (RLM) – liczba oznaczająca wielokrotność ładunku zanieczyszczeń w ściekach odprowadzanych z zakładów przemysłowych i usługowych w stosunku do jednostkowego ładunku zanieczyszczeń w ściekach z gospodarstw domowych, odprowadzanych od jednego mieszkańca w ciągu doby.

¹⁰⁰ PUB – technologia oczyszczania ścieków z podwyższonym usuwaniem biogenów tzn. związków azotu i fosforu.

¹⁰¹ Obszary wiejskie w gminach miejsko-wiejskich i gminy wiejskie.

krajowa 41,3%). **Dysproporcje między długościami sieci wodociagowych i kanalizacyjnych** zmniejszyły się z 4,6 w 2010 r. do 3,3 w 2018 r. (15. miejsce; średnia krajowa 1,9).

W zakresie **produkcji ścieków przemysłowych** w latach 2010-2018 nastąpił ok. 56% spadek ilości ścieków odprowadzanych ogółem (zamknięcie wielu zakładów przemysłowych). W zakładowych oczyszczalniach poprawiła się jakość technologii oczyszczania ścieków, w 2010 r. udział ścieków oczyszczonych biologicznie stanowił jedynie 16,1%, w 2018 r. 87,6%. Problem nadal stanowi **niewielki udział zakładów przemysłowych ponownie wykorzystujących oczyszczone ścieki do celów produkcyjnych** (wyposażonych w zamknięte obiegi wody). W latach 2010-2017 udział tych zakładów w zakładach zużywających wodę do produkcji zmniejszył się z 39,3% (Polska – 45,6%) do 29,9% (Polska – 34,5%).

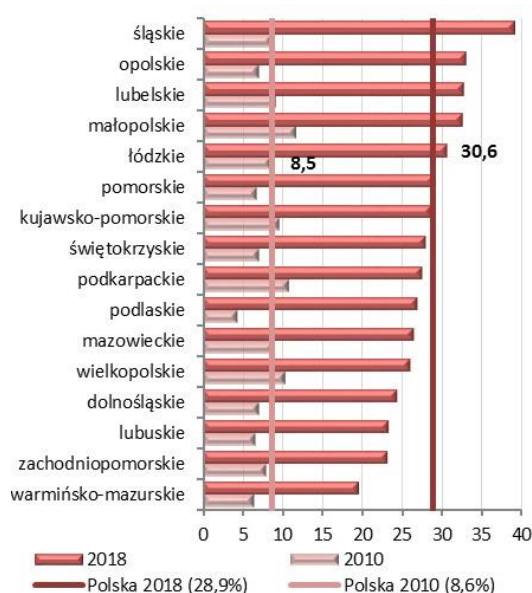
Gospodarka odpadami

Wyzwanie: Usprawnienie systemu gospodarowania odpadami

Gospodarka odpadami komunalnymi na terenie województwa łódzkiego prowadzona jest w kierunku ochrony środowiska przed zanieczyszczeniem odpadami, przede wszystkim poprzez propagowanie działań zapobiegających ich powstawaniu (zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami) oraz optymalne wykorzystanie zawartych w odpadach cennych surowców. Służą temu m.in. systemy selektywnej zbiórki odpadów bezpośrednio od mieszkańców i instalacje do przetwarzania odpadów komunalnych, by minimalizować składowanie odpadów. Uzyskanie efektów właściwie prowadzonej gospodarki odpadami (m.in. wzrost poziomu recyklingu, zminimalizowanie ilości składowanych odpadów) wymaga jeszcze wielu usprawnień w zakresie funkcjonowania wprowadzonych systemów, w tym podniesienia świadomości ekologicznej społeczeństwa, rozbudowy i modernizacji infrastruktury oraz ułatwienia społeczeństwu do niej dostępu.

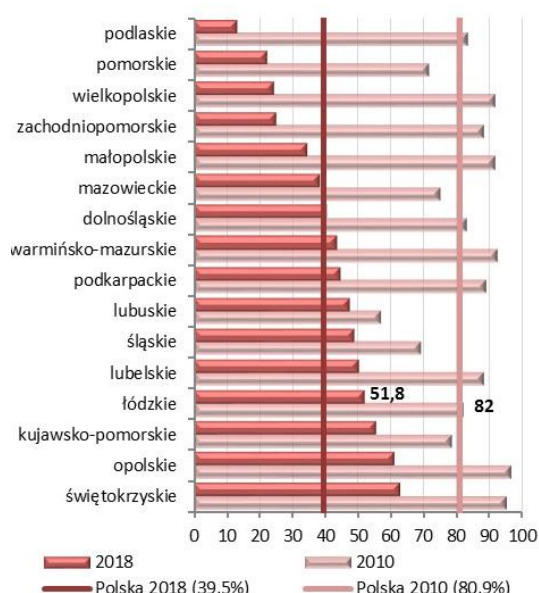
Rys. 85. Udział odpadów komunalnych zebranych selektywnie w ogólnej masie zebranych odpadów w regionie na tle innych województw [%]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 86. Udział odpadów komunalnych zdeponowanych na składowiskach w ilości odpadów zebranych zmieszanych w regionie na tle innych województw [%]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W regionie w 2018 r. **wytworzono** 0,79 mln Mg odpadów komunalnych (7,3% odpadów ogółem; Polska 9,8%) i 9,98 mln Mg odpadów przemysłowych (92,7% odpadów ogółem; Polska 90,2%). Utrzymywał się korzystny trend zmniejszania udziału **odpadów komunalnych deponowanych na składowiskach** w ilości odpadów zebranych zmieszanych, w 2018 r. region zajmował 13. miejsce w kraju.

Problemem pozostają **niesprawne systemy selektywnej zbiórki odpadów**. Mimo wzrostu w regionie wartości wskaźników: **udziału odpadów komunalnych zebranych selektywnie** w ogólnej masie zebranych odpadów do poziomu 30,6% w 2018 r. (5. miejsce w kraju) oraz **recyklingu odpadów komunalnych** do wartości 28,8% w 2017 r. (średnia krajowa 33,8%; średnia UE-28 46,4%), są one nadal niskie zarówno dla regionu, jak i kraju.

Z racji przeważającej ilości **odpadów przemysłowych** ich odpowiednie zagospodarowanie ma istotne znaczenie dla zrównoważonego rozwoju gospodarczego. Problemem jest **wysoki udział odpadów przemysłowych składowanych w odpadach wytworzonych**.

W okresie 2010-2018 w regionie zaobserwowano niekorzystny trend w zagospodarowaniu odpadów przemysłowych tj. spadek udziału odpadów poddanych odzyskowi z 14,7% do 5,8% (Polska – z 74,3% do 20,3%).

Ponadto problem stanowią również niezrekultywowane zamknięte składowiska odpadów (w I połowie 2019 r. w regionie pozostało 19 niezrekultywowanych składowisk komunalnych) oraz miejsca nielegalnego składowania odpadów (tzw. dzikie wysypiska, zdegradowane tereny poprzemysłowe), będące potencjalnym zagrożeniem dla środowiska oraz zdrowia i życia ludzi. Procesy rekultywacji przebiegają zbyt wolno lub nie są prowadzone.

W ramach realizacji **Programu Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032** w województwie kontynuowana była inwentaryzacja **wyrobów zawierających azbest** i jednocześnie ich unieszkodliwianie przez składowanie¹⁰². W latach 2010-2019 ilość zinwentaryzowanych odpadów azbestowych wzrosła o 50% i pomimo ponad 44-krotnego wzrostu ilości unieszkodliwionych odpadów do unieszkodliwienia pozostało ich ponad 94% (16. miejsce w kraju), co świadczy o **niskiej skuteczności usuwania tych odpadów**.

Teleinformatyka

Wyzwanie: Rosnące zapotrzebowanie na usługi teleinformatyczne

Rozwój usług teleinformatycznych w województwie realizowany jest przez operatorów komercyjnych oraz dzięki projektom¹⁰³ m.in.: „Łódzka akademicka szerokopasmowa sieć komputerowa LODMAN”, „Łódzka Regionalna Sieć Teleinformatyczna”, „Regionalny System Informacji Medycznej”, „Regionalny System Informacji Przestrzennej (RSIP)”, „Wrota Regionu Łódzkiego”. Realizację tych projektów umożliwiła **sieć światłowodowa**¹⁰⁴ (przewodowa) łącząca głównie miasta. Problemem jest jej **niewystarczająca rozbudowa** w kontekście rosnącego zapotrzebowania na usługi teleinformatyczne. W 2017 r. w województwie jedynie 58,2% **gospodarstw domowych było wyposażonych w komputer osobisty z szerokopasmowym¹⁰⁵ dostępem do Internetu** (8. miejsce w kraju). Również w zakresie innych wskaźników, m.in. dotyczących **wyposażenia gospodarstw domowych w komputer osobisty oraz z dostępem do Internetu**, region zajmował niskie miejsca w kraju (odpowiednio 12. i 13.). Ponadto potwierdzeniem niekorzystnej sytuacji są dane Urzędu Komunikacji Elektronicznej z 2018 r. pokazujące, że ok. 3/4 gmin w województwie nie osiąga 20% pokrycia zasięgami Internetu stacjonarnego o prędkości co najmniej 100 Mb/s.

Wyzwaniem jest również niewystarczający rozwój telekomunikacji przy użyciu technologii komórkowych (bezwzrostowych), głównie 5G. W 2018 r. w województwie udział gospodarstw domowych wyposażonych w telefon komórkowy wynosił 97,0% (8. miejsce w kraju), z czego smartfony stanowiły 66,6% (10. miejsce w kraju). W 2018 r. dostępu do Internetu LTE¹⁰⁶ pozbawionych było ok. 10% budynków w Polsce, a w regionie 13,1% (14. miejsce w kraju)¹⁰⁷.

Obecnie w Europie jak i w Polsce trwają prace nad wdrożeniem technologii Internetu 5G. Miasto Łódź jest rekomendowane przez Ministra Cyfryzacji jako pierwsze miasto do pilotażu i wdrożenia sieci 5G w Polsce.

¹⁰² Do składowania wyrobów z azbestu wyznaczono w regionie 2 składowiska z kwaterami do deponowania wyrobów z azbestu: w Płoszowie – gm. Radomsko i Pukininie – gm. Rawa Mazowiecka.

¹⁰³ W ramach tych projektów świadczone są e-usługi dla studentów i mieszkańców miast w zakresie wiedzy akademickiej, opieki zdrowotnej, wymiany danych między samorządami, urzędami administracji państwowej, innymi instytucjami publicznymi oraz podmiotami gospodarczymi.

¹⁰⁴ Światłowod – przezroczysta zamknięta struktura z włókna szklanego wykorzystywana do propagacji światła jako nośnika informacji.

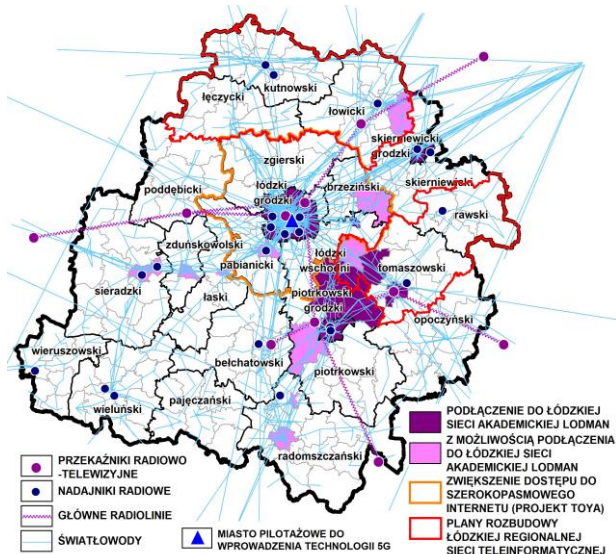
¹⁰⁵ Internet szerokopasmowy – umożliwia korzystanie z usług polegających na łączeniu z Internetem za pomocą szybkiego łącza lub medium o dużej przepustowości. Połączenie szerokopasmowe pozwala na równoległe przesyłanie danych cyfrowych łącznie z analogową lub cyfrową komunikacją głosową.

¹⁰⁶ LTE – Long Term Evolution – standard bezprzewodowego przesyłu danych będący następcą systemów trzeciej generacji. Zakłada zwiększenie możliwości telefonii komórkowej poprzez zwiększenie prędkości przesyłania danych, zmniejszenie opóźnień, zmniejszenie kosztów transmisji danych, uproszczenie architektury. LTE może osiągnąć prędkość nawet 300 mb/s.

¹⁰⁷ Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2018 r., UKE.

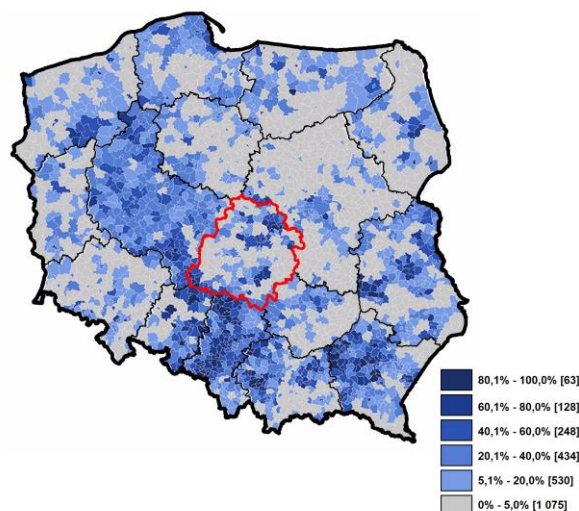
Rys. 87. Infrastruktura telekomunikacyjna i teleinformatyczna w województwie łódzkim w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

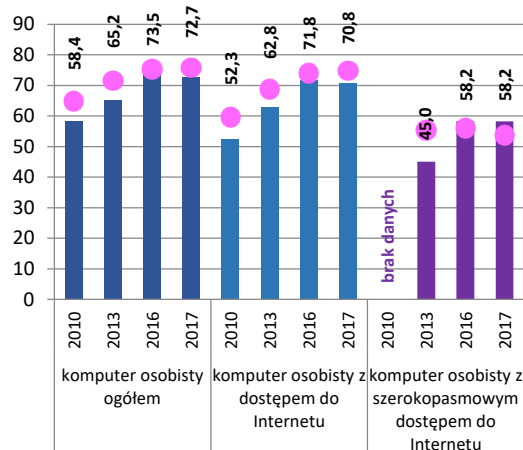
Rys. 88. Pokrycie zasięgami Internetu stacjonarnego o prędkości co najmniej 100 Mb/s w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UKE

Rys. 89. Udział gospodarstw domowych wyposażonych w komputer w województwie łódzkim w latach 2010-2017 [%]

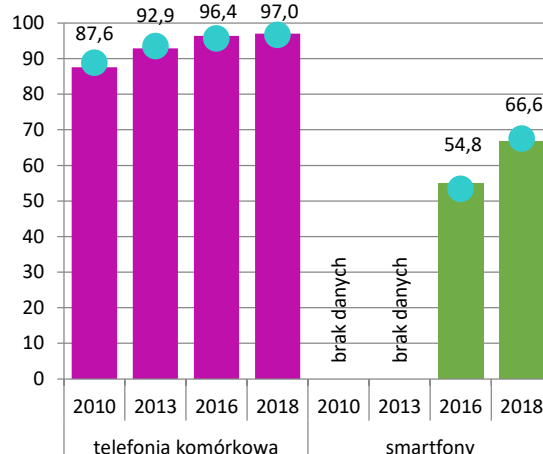
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

● ŚREDNIA KRAJOWA

Rys. 90. Udział gospodarstw domowych wyposażonych w telefon komórkowy w województwie w latach 2010-2018 [%]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

● ŚREDNIA KRAJOWA

Zarządzanie rozwojem

Wyzwanie: Niska sprawność systemu zarządzania rozwojem na poziomie regionalnym i lokalnym oraz niezadowalający poziom współpracy między JST, sektorem prywatnym, sektorem pozarządowym

Sprawne zarządzanie w jednostkach samorządu terytorialnego (JST) to skuteczne, korzystne i efektywne realizowanie celów rozwoju i zadań ustawowych. Jedną ze składowych sprawnego zarządzania rozwojem są m.in. **finanse samorządów**. Zestawienie sytuacji dochodowej gmin, której odzwierciedleniem jest wskaźnik **dochodów własnych budżetów gmin** na mieszkańca wskazuje na duże dysproporcje rozwoju społeczno-gospodarczego. Są one efektem różnego profilu gospodarczego gmin, m.in. dużego udziału rolnictwa i niewielkich dochodów z PIT i CIT. Najkorzystniejszą sytuację dochodową w skali kraju odnotowują gminy z Zagłębia Bełchatowskiego: Kleszczów – najbogatsza gmina w Polsce, Rząśnia (3. miejsce) i Szczerców (10. miejsce)¹⁰⁸ oraz gminy położone

¹⁰⁸ wspolnota.org.pl

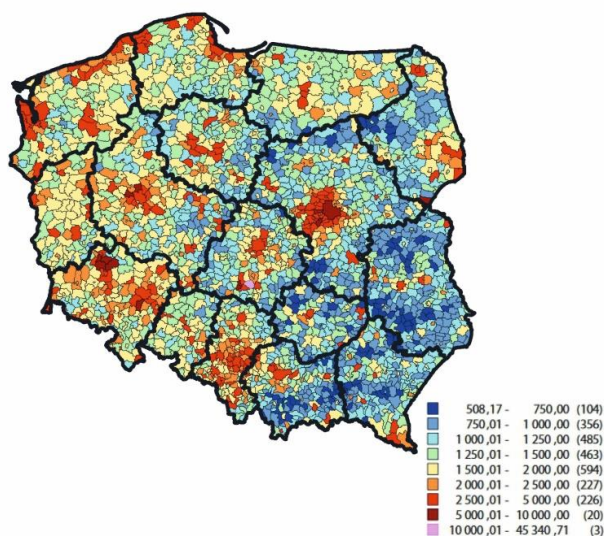
w zasięgu Aglomeracji Łódzkiej, w tym Łódź (12. miejsce wśród 18 miast pełniących funkcje wojewódzkie). Natomiast najuboższe gminy w województwie położone są peryferyjnie.

Samorządy lokalne przeznaczają środki budżetowe na wydatki bieżące oraz **wydatki majątkowe**, przede wszystkim inwestycyjne. Wśród gmin wiejskich w Polsce, pod względem wydatków inwestycyjnych, zdecydowanie wyróżnia się gm. Kleszczów (1. miejsce), a w pierwszej czwórce są jeszcze dwie gminy z Zagłębia Bełchatowskiego: Rząśnia (2. miejsce) oraz Sulmierzyce (4. miejsce). Wśród 10 gmin ponoszących relatywnie największe nakłady majątkowe są nie tylko bogate gminy Zagłębia Bełchatowskiego, ale również gminy uboższe (m.in.: gm. Paradyż, pow. opoczyński, gm. Witonia, pow. łęczycki), które inwestują w brakującą im infrastrukturę sieciową i drogową. Wydatki inwestycyjne budżetów gmin przyczyniają się do modernizacji i rozwoju infrastruktury komunalnej, drogowej i społecznej danej gminy.

Stosunek dochodów własnych gmin do dochodów budżetowych ogółem świadczy o poziomie **samodzielności finansowej samorządu**¹⁰⁹. W 2018 r. 37 gmin regionu, na 177 gmin, miało wskaźnik dochodów własnych w stosunku do dochodów ogółem przekraczający 50%. Najwyższym **wskaźnikiem samodzielności finansowej** wyróżniały się miasta i gminy o znaczącym potencjale gospodarczym w tym: Kleszczów (90,7%), Rząśnia (77,9%), Stryków (66,4%), Rzgów (66,2%), m. Łódź (64,5%), Daszyna (64,4%). Na przeciwnym krańcu były gminy, przede wszystkim wiejskie, o wskaźniku nieprzekraczającym 30% (46 gmin), w tym 2 gminy o rekordowo niskim wskaźniku: Aleksandrów (19,6%) oraz Żarnów (19,9%).

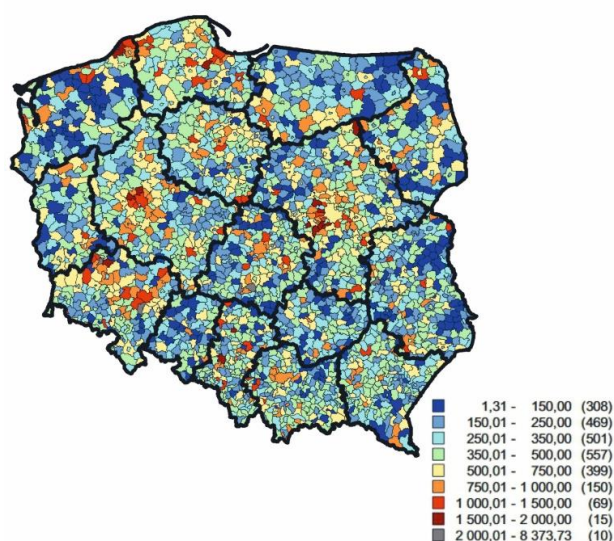
Rys. 91. Dochody własne budżetów gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2016 r. (w zł)

Źródło: „Potrzeby inwestycyjne jednostek samorządu terytorialnego do roku 2020 i po 2020 w zakresie wybranych rodzajów infrastruktury oraz możliwości finansowania funduszami unijnymi” Raport końcowy badania, Warszawa 2019 r.

Rys. 92. Wydatki majątkowe budżetów gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2016 r. (w zł)

Źródło: „Potrzeby inwestycyjne jednostek samorządu terytorialnego do roku 2020 i po 2020 w zakresie wybranych rodzajów infrastruktury oraz możliwości finansowania funduszami unijnymi” Raport końcowy badania, Warszawa 2019 r.

Znacząca część **inwestycji publicznych** realizowanych w regionie łódzkim jest **współfinansowana przez fundusze unijne**. Oceniając stopień wykorzystania środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020¹¹⁰ należy odnotować znaczne zróżnicowanie terytorialne pod względem wysokości pozyskanego dofinansowania. Niekwestionowanym liderem pod względem wysokości pozyskanych środków na 1 mieszkańca jest gmina Uniejów (13 245 zł), na 2. miejscu uplasował się Oporów (8 264 zł), zaś 3. miejsce przypadło gminie Daszyna (6 680 zł). Pomimo pozytywnego wpływu funduszy unijnych na rozwój lokalny, należy podkreślić, że nie wszystkie przedsięwzięcia są efektywne ekonomicznie i odpowiadają na rzeczywiste potrzeby, co może wpływać negatywnie na bieżącą sytuację finansową jednostki samorządu i ograniczać możliwości inwestowania w przyszłości. Jest to zauważalne szczególnie w skali lokalnej w postaci finansowania przedsięwzięć

¹⁰⁹ Im niższy jest ten wskaźnik, tym większe uzależnienie jednostki samorządu od sytuacji budżetu państwa, koniunktury gospodarczej czy poziomu bezrobocia. Jeśli ponad 50% budżetu gminy pochodzi ze źródeł zewnętrznych, to samorzady mają trudności z planowaniem długoterminowym inwestycji.

¹¹⁰ Według stanu na 31.03.2019 r. pod kątem projektów, dla których beneficjentem była gmina.

o niskim znaczeniu rozwojowym, ale też generujących w przyszłości koszty niewspółmierne do osiągniętych korzyści.

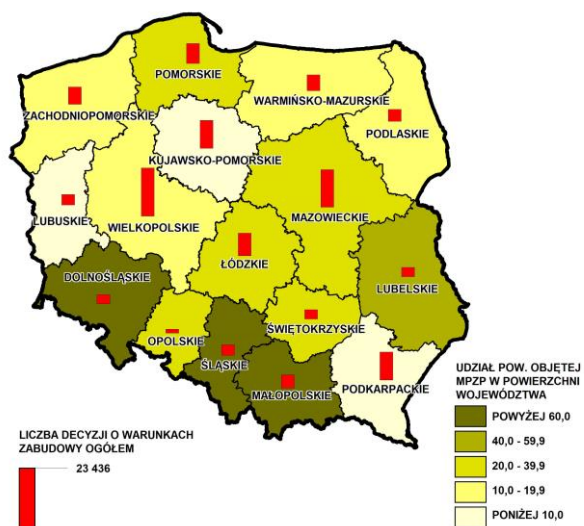
Do sprawnego wykorzystywania środków finansowych przyczyniają się efektywne **zamówienia publiczne**. Ważne narzędzie w realizacji celów polityki ochrony środowiska stanowią **zielone zamówienia publiczne** wprowadzone na mocy dyrektyw unijnych. Uwzględniają one kwestie środowiskowe, odnoszą się do zmian klimatu, wykorzystania zasobów oraz zrównoważonej konsumpcji i produkcji, wspierają także rozwój biogospodarki.

Ważnym elementem w procedurze udzielania zamówień publicznych przez administrację publiczną są **społecznie odpowiedzialne zamówienia publiczne**¹¹¹, uwzględniające szeroko pojmowane aspekty społeczne. Szczególnym rodzajem społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych są zamówienia zawierające **klauzule społeczne**¹¹². Instytucje administracji publicznej mogą się nimi kierować, odpowiednio kształtując swoją politykę w zakresie zamówień publicznych.

O efektywności zarządzania rozwojem świadczy również **racjonalne gospodarowanie przestrzenią**. Zapewnienie ładu przestrzennego i gospodarka terenami jest zadaniem własnym gminy, realizowanym m.in. poprzez uchwalanie **miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego**. W 2017 r. planami pokryte było 32,7% powierzchni województwa (6. miejsce w kraju; Polska 30,5%). Pomimo stopniowego przyrostu powierzchni pokrytej planami miejscowymi (o 3,7 p.p. w latach 2010-2017) jedynie w 39 gminach planami objęto 100% powierzchni gminy, a 6 gmin nie uchwało żadnego planu. Problemem w zakresie racjonalnego gospodarowania przestrzenią jest pomijanie ustaleń planów przy realizacji strategicznych inwestycji w trybie specustaw i stosowanie decyzji administracyjnej o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu w przypadku braku planu, co prowadzi do rozpraszania zabudowy i chaosu przestrzennego. Niekontrolowana suburbanizacja generuje koszty związane z koniecznością zapewnienia usług publicznych oraz rozbudową infrastruktury technicznej i stanowi duże obciążenie dla budżetu gminy oraz wpływa niekorzystnie na środowisko i aspekty społeczne.

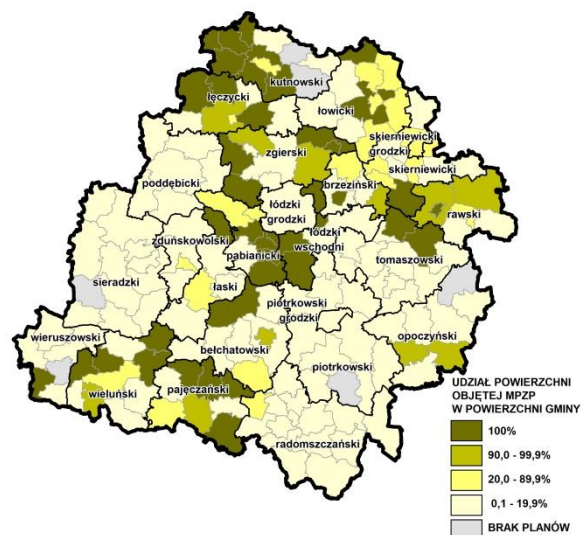
Rys. 93. Stan opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego według województw w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWL

Rys. 94. Stan opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego według gmin w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWL

Jedną z przyczyn nieefektywnego planowania przestrzennego i strategicznego oraz zarządzania rozwojem są **niewystarczające kompetencje kadr**, w tym również w zakresie prowadzenia dialogu społecznego i zachęcania społeczności lokalnych do partycypacji w decyzjach dotyczących spraw publicznych. Nadal w procesie zarządzania w niezadowalającym stopniu wykorzystywane są technologie informacyjno-komunikacyjne, co przekłada się na

¹¹¹ Społecznie odpowiedzialne zamówienia publiczne uwzględniają jeden lub kilka następujących aspektów: promocja godnej pracy, poszanowanie praw człowieka i prawa pracy, wsparcie społecznego włączenia (w tym osób niepełnosprawnych), ekonomia społeczna i MSP, promocja równych szans oraz zasady „dostępny i przeznaczony dla wszystkich”, włączenie zrównoważonych kryteriów (źródło: Urząd Zamówień Publicznych).

¹¹² Klauzule społeczne to rozwiązania dające zamawiającemu możliwość uzależnienia realizacji zamówienia od spełnienia przez wykonawcę określonych warunków, istotnych z uwagi na osiągnięte dzięki ich spełnieniu korzyści społeczne. Bezpośrednim celem stosowania klauzul jest przede wszystkim podtrzymywanie zatrudnienia i tworzenie nowych miejsc pracy dla osób.

niedostateczny stopień świadczenia e-usług publicznych. Pożądanym jest rozwój wsparcia procesów zarządzania przy wykorzystaniu rozwiązań cyfrowych.

Poziom współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego na rzecz rozwoju regionalnego wciąż jest **niewystarczający**. Wyniki ewaluacji¹¹³ dotychczas obowiązującej Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 wskazują jako jedną z przyczyn słabszych efektów realizacji polityki terytorialno-funkcjonalnej niewystarczający poziom współpracy jednostek samorządu terytorialnego w celu tworzenia i realizacji projektów zintegrowanych. W ramach perspektywy finansowej 2014-2020, z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego uruchomiono środki na Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) dla Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego. Na obszarach wiejskich, wykorzystywany był instrument terytorialny opierający się na zasadzie partnerstwa – **Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność** (RLKS) w ramach Inicjatywy LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 oraz PO Rybactwo i Morze na lata 2014-2020. Nadal jednak konieczne są działania związane z podnoszeniem świadomości dotyczącej znaczenia wzajemnej współpracy i rozwoju kompetencji wśród pracowników jst. Ograniczeniem jest brak liderów, którzy taką współpracę by inicjowali, a następnie podtrzymywali i kontynuowali.

¹¹³ Ewaluacja mid-term Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020” – raport końcowy z badania, Łódź, listopad 2017.

WIZJA ROZWOJU

Wizja regionu odzwierciedla pożądaný stan województwa w perspektywie 2030 roku, w trzech strategicznych wymiarach rozwoju tj. gospodarczym, społecznym i przestrzennym, który jest **odpowiedzią na sformułowane wyzwania rozwojowe**. Uwzględnia zachodzące w świecie zmiany i globalne megatrendy, które będą w najbliższych latach kształtować społeczeństwa i gospodarkę.

**HARMONIJNIE ROZWIJAJĄCE SIĘ WOJEWÓDZTWO W CENTRUM POLSKI,
PRZYJAZNE RODZINOM, MIESZKAŃCOM MIAST I OBSZARÓW WIEJSKICH.
REGION, W KTÓRYM NOWOCZESNA GOSPODARKA IDZIE W PARZE
Z OCHRONĄ WALORÓW KULTUROWYCH I PRZYRODNICZYCH.**

NOWOCZESNA I KONKURENCYJNA GOSPODARKA

Region Łódzki efektywnie wykorzystuje swój potencjał endogeniczny oraz szanse wynikające z rozwoju **przemysłu 4.0** budując **przewagę konkurencyjną** na arenie krajowej i międzynarodowej.

Wzrasta potencjał innowacyjny regionu pozwalając na dynamiczne dostosowanie struktury gospodarczej do wysoce zmiennych wymogów otoczenia i globalnych trendów związanych z rozwojem przemysłu 4.0, technologii 5G oraz **biogospodarki**.

Następuje trwałe **umiędzynarodowienie** podmiotów gospodarczych, rozwijają się **silne centra B+R**. Uczelnie wyższe i sektor naukowo-badawczy uzyskują zdolność do elastycznego i szybkiego reagowania, w szczególności na potrzeby **sieciowej gospodarki o obiegu zamkniętym, wiodących regionalnych specjalizacji** i potrzeb nowoczesnego sektora usług.

Łódź akademicka zyskuje krajową rangę i wpisuje się w silne relacje międzynarodowe. Znacząco wzrasta atrakcyjność regionu dla nowych inwestorów oraz **produktywność gospodarki**.

Następuje wzrost jakości **kapitału ludzkiego**, mieszkańcy regionu, również seniorzy, są aktywni zawodowo, a województwo przoduje w rozwoju **silver economy**.

Funkcjonuje **rozwinęty system kształcenia ustawicznego i zawodowego** stale wzmacniający kompetencje kluczowe zasobów pracy. Wyhamowaniu ulegają **procesy depopulacyjne**, a region staje się atrakcyjnym miejscem dla napływu nowych mieszkańców.

OBYWATELSKIE SPOŁECZEŃSTWO RÓWNYCH SZANS

Mieszkańcy, którzy są największym bogactwem regionu, niezależnie od miejsca zamieszkania i pozycji społecznej, **korzystają z efektów wzrostu gospodarczego**. Rodziny i gospodarstwa domowe uzyskują **satisfakcjonujące dochody**, mieszkańcy mają dostęp do mieszkań o odpowiednim standardzie oraz do **wysokiej jakości usług publicznych**. Rozwinięte usługi publiczne, w tym senioralne, pozwalają na długie, zdrowe, dostatnie i twórcze życie, przy poszanowaniu praw i godności człowieka.

Następuje znacząca **poprawa stanu zdrowia** mieszkańców, a poziom wykluczenia społecznego i ubóstwa jest ograniczony do minimum.

Wzrasta poziom **tożsamości** i pojawia się regionalna dumą z zamieszkiwania w województwie łódzkim. Wzrasta **zaufanie społeczne** oraz **poczucie międzyludzkiej solidarności**, co sprawia, że mieszkańcy angażują się w działalność społeczną i wolontariat, zwłaszcza w ramach lokalnych społeczności, a także są **otwarcymi na integrację** z osobami zagrożonymi wykluczeniem oraz z imigrantami.

ATRAKCYJNA I DOSTĘPNA PRZESTRZEŃ

Uporządkowane tereny zurbanizowane są objęte transportem publicznym oraz siecią infrastrukturalną. Powstrzymane są procesy chaotycznej suburbanizacji, także na terenach rolniczych, a rozproszone **struktury osadnicze** są dopełniane. Centra miast są przywracane mieszkańcom i stają się **atrakcyjnymi przestrzeniami** do zamieszkania, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb rodziny. Miasta i osady wiejskie spełniają **standardy czystości powietrza**.

Dzięki uzyskanej większej **adaptacyjności do zmian klimatycznych**, region utrzymuje swoje funkcje żywicielskie, rozwija się **system małej retencji**.

Stan czystości środowiska ulega zasadniczej poprawie dzięki **sprawnemu systemowi gospodarowania odpadami**, zintegrowanemu z rozwijającą się **gospodarką o obiegu zamkniętym**. Radykalnie **poprawia się jakość wód** powierzchniowych.

Region cechuje się spójnym systemem ochrony cennych zasobów przyrodniczych i kulturowych. Dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe staje się istotnym **czynnikiem zainteresowania turystyczno-rekreacyjnego** i region staje się atrakcyjnym punktem na mapie podróży turystów krajowych i zagranicznych. Łódź staje się ważnym europejskim centrum kulturowego dziedzictwa poprzemysłowego.

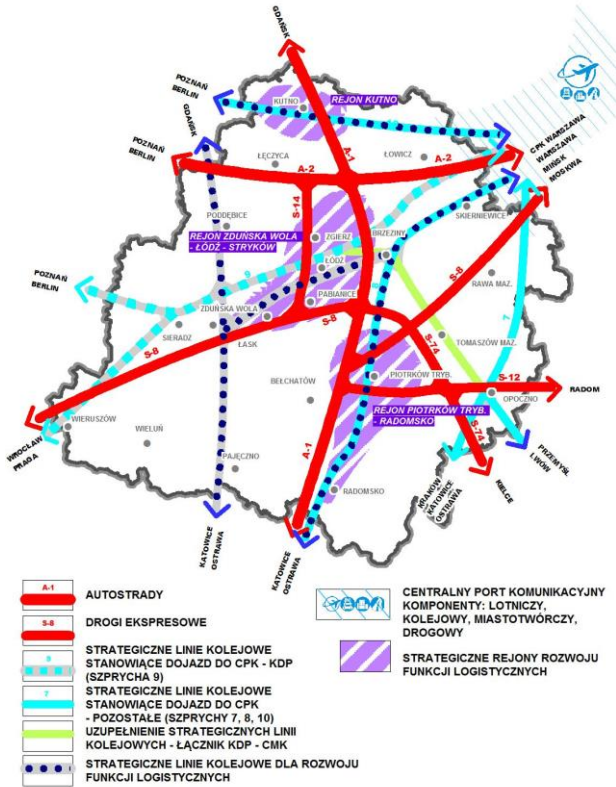
Mieszkańcy miast i obszarów wiejskich zamieszkują w czystym, przyjaznym, dostępnym i zrównoważonym środowisku.

Makroregion Mazowiecko-Łódzki jest wzmocniony przez **układ bipolarny metropolii Warszawy i Łodzi**. Katalizatorem przyspieszającym międzynarodową atrakcyjność walorów regionu są **Centralny Port Komunikacyjny** oraz rozwinięty **system kolei podwyższonej prędkości**. **Sieć drogowa** województwa jest rozbudowywana i uzupełniana, a dotychczasowe obszary peryferyjne transportowo są wpisane w spójny system społeczno-gospodarczy. Region jest istotnym w skali europejskiej węzłem logistycznym.

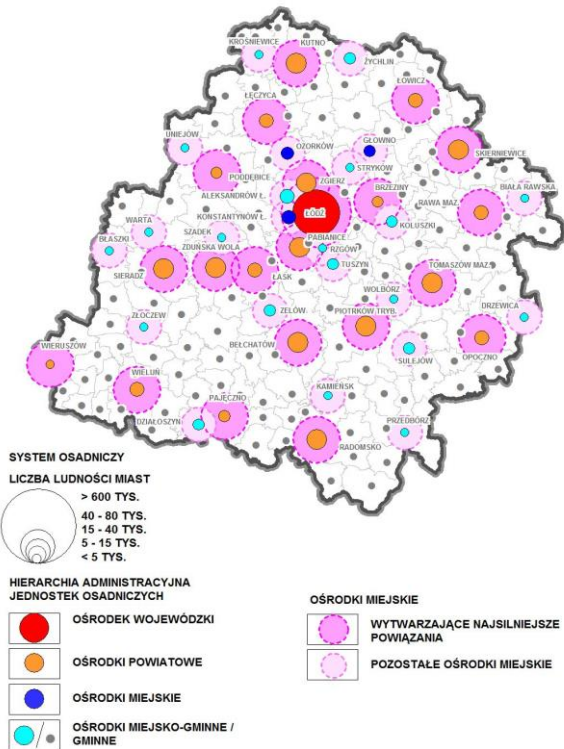
Bezpieczeństwo energetyczne kraju i regionu zapewnia **węzeł energetyczny** zlokalizowany w południowo-zachodniej części województwa¹¹⁴, w którym produkcja energii spełnia najwyższe standardy bezpieczeństwa i środowiskowe.

¹¹⁴ Decyzje dotyczące wyboru źródła energii zostaną podjęte na szczeblu rządowym.

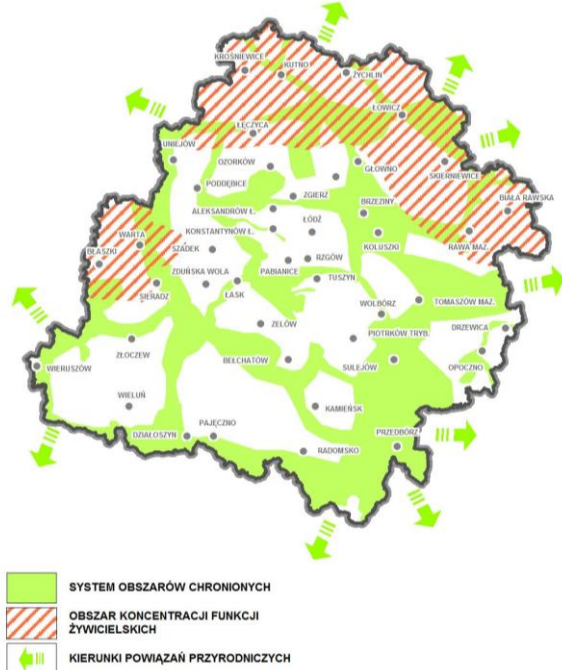
Rys. 95. Strategiczne elementy systemu transportowego i logistyki (schemat)
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

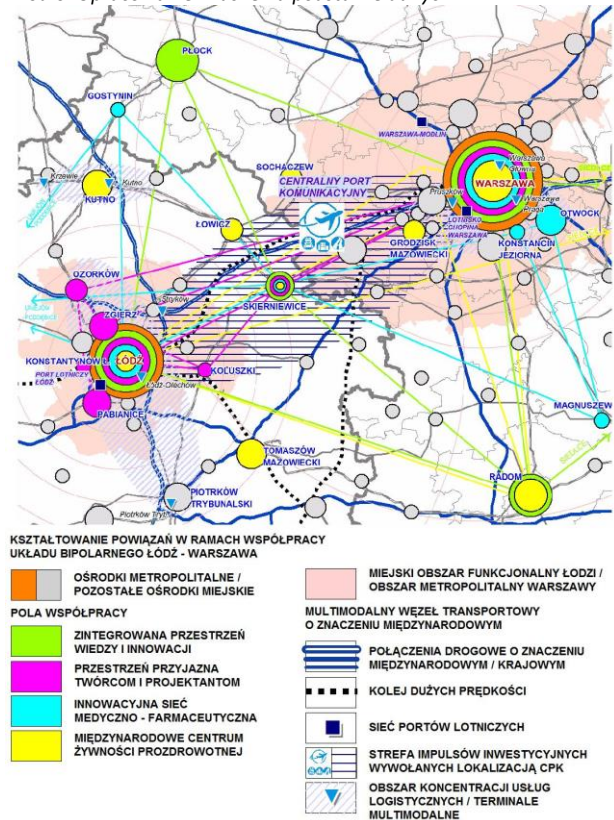
Rys. 97. System osadniczy (schemat)
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Rys. 96. Strategiczne elementy środowiska przyrodniczego i gospodarki rolnej (schemat)
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Rys. 98. Kształtowanie powiązań w ramach współpracy układu bipolarnego Łódź – Warszawa (schemat)
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

STRUKTURA CELÓW STRATEGII

Część strategiczną dokumentu tworzy hierarchiczny i spójny układ zamierzeń rozwojowych regionu, na który składają się: cele strategiczne, cele operacyjne oraz kierunki działań pozwalające na osiągnięcie założonej wizji rozwoju. W Strategii wskazano **trzy cele strategiczne w ramach trzech sfer gospodarczej, społecznej i przestrzennej**:

1. Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka
2. Obywatelskie społeczeństwo równych szans
3. Atrakcyjna i dostępna przestrzeń.

Cele strategiczne polityki rozwoju województwa łódzkiego ukierunkowują zakres niezbędnych działań, w perspektywie roku 2030, pozwalających na wykorzystanie potencjałów i niwelowanie barier rozwojowych, zdiagnozowanych jako strategiczne wyzwania rozwojowe regionu. Odnoszą się do działań realizowanych w sferze gospodarczej, społecznej, przestrzennej, uwzględniając **współzależność procesów rozwojowych** zachodzących w ramach tych trzech sfer.

Dodatkowo wskazano jeden **cel horyzontalny: Efektywnie i odpowiedzialnie zarządzany region**. Działania podejmowane w sferze zarządczej warunkują realizację wskazanych powyżej celów strategicznych. Pozwolą na skuteczną realizację strategii i optymalizację procesów rozwojowych. W ramach tego celu działania będą skoncentrowane na poprawie funkcjonowania administracji publicznej oraz rozwoju współpracy na różnych poziomach zarządzania, szczególnie współpracy samorządu regionalnego i samorządów lokalnych.

Istotą tego celu będzie **prowadzenie zintegrowanej polityki rozwoju, zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju** poprzez wzmacnianie potencjału endogenicznego miast i obszarów wiejskich, podniesienie ich atrakcyjności osadniczej, niwelowanie barier rozwojowych, zapobieganie peryferyzacji. Kluczowe znaczenie będzie przy tym miało poszanowanie zasad ochrony środowiska, w tym najwartościowszych elementów środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. Polityka zrównoważonego rozwoju pozwoli na zaspokojenie potrzeb obecnych mieszkańców regionu łódzkiego i zachowanie najcenniejszych elementów środowiska dla przyszłych pokoleń. Osiąganie efektu synergii w procesach rozwoju społeczno-gospodarczego będzie odbywało się z poszanowaniem walorów przestrzeni.

Realizacja strategicznej polityki rozwoju adresowana jest do wszystkich podmiotów funkcjonujących w regionie i będzie się odbywała na obszarze całego województwa.

1. SFERA GOSPODARCZA – CEL STRATEGICZNY: NOWOCZESNA I KONKURENCYJNA GOSPODARKA

Kluczowym wyzwaniem dla gospodarki województwa jest zdynamizowanie procesu transformacji w kierunku gospodarki opartej na wiedzy, wytwarzającej nowoczesne i konkurencyjne produkty i usługi. Od sukcesu działań podjętych w sferze gospodarczej zależy przyszłe miejsce regionu na arenie krajowej i europejskiej, a także to czy region będzie atrakcyjnym miejscem do życia, pracy, inwestowania oraz zaspokajania potrzeb i ambicji mieszkańców. Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka to również miejsca pracy wysokiej jakości, które stanowią silny bodziec zwiększający atrakcyjność osadniczą.

Osiągnięcie założonego celu wymaga działań w czterech głównych obszarach. Punktem wyjścia jest **dyfuzja innowacji** na całą gospodarkę regionu. W każdej aktywności gospodarczej istnieje miejsce na innowacje, a rolę samorządu województwa jest ich wspieranie, począwszy od drobnych rozwiązań organizacyjnych, na wdrażaniu dużych prac badawczych skończywszy. Niezbędnym czynnikiem jest wysokiej jakości **kapitał ludzki**, którego gotowość do tworzenia, wdrażania i wykorzystywania innowacji zadecyduje o powodzeniu w realizacji celu. Obszarem szczególnego wsparcia samorządu województwa w tym zakresie są **małe i średnie przedsiębiorstwa**, stanowiące 99% liczby podmiotów gospodarczych regionu, często o niskiej konkurencyjności, mało innowacyjne i zamknięte na współpracę. Ostatnim filarem budowy nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarki regionu są endogeniczne potencjały, budujące regionalne **gospodarcze przewagi konkurencyjne**.

Cel operacyjny 1.1. Zwiększenie potencjału badawczego i innowacyjnego

Rozwój nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarki jest zdeterminowany zdolnością do tworzenia i absorpcji innowacji oraz potencjałem prac badawczo-rozwojowych. Regionalne środowisko innowacyjności wymaga wsparcia na wielu płaszczyznach. Efektem podejmowanych działań będzie wzmocnienie **procesów kreowania i wdrażania innowacji** w sferze wytwórczo-usługowej. Największy nacisk położony będzie na badania naukowe o charakterze wdrożeniowym, które najsilniej przyczyniają się do wzrostu konkurencyjności i umożliwią transformację technologiczną gospodarki. Jednocześnie **rozwój kadry** wraz z **unowocześnieniem zaplecza badawczo-rozwojowego** stworzy warunki do prowadzenia badań naukowych na szerszą skalę.

Polityka proinnowacyjna zostanie ukierunkowana na **wzmacnianie współpracy** między instytucjami badawczymi, ośrodkami akademickimi, samorządami oraz przedsiębiorcami. W ramach działalności IOB **zintensyfikowana zostanie praca brokerów technologii**, dzięki czemu możliwe stanie się zacieśnianie współpracy sfery B+R z przedsiębiorcami.

Kierunki działań i działania:

1.1.1. Rozwój sfery B+R, szczególnie na rzecz inteligentnych specjalizacji, m.in. poprzez:

- rozwój zaplecza naukowo-badawczego, wsparcie jednostek B+R, ze szczególnym uwzględnieniem B+R w przedsiębiorstwach,
- wspieranie badań o charakterze wdrożeniowym, komercjalizacja wyników badań i wsparcie nawiązywania kontaktów w kraju i za granicą.

1.1.2. Intensyfikacja współpracy między B+R a przedsiębiorcami, m.in. poprzez:

- zwiększenie zaangażowania instytucji otoczenia biznesu we współpracę między B+R a przedsiębiorcami, w tym m.in. poprzez *living labs*¹¹⁵,
- wspieranie działalności brokerów technologii oraz promocję idei „brokeringu technologicznego”,
- promocję dobrych praktyk w zakresie współpracy sfery B+R i przedsiębiorstw,
- wsparcie doktoratów wdrożeniowych.

Cel operacyjny 1.2. Podnoszenie jakości kapitału ludzkiego

Jakość kapitału ludzkiego stanowi jeden z kluczowych elementów atrakcyjności regionalnego rynku pracy. Jednym z najważniejszych czynników warunkujących poziom kapitału ludzkiego są **atrakcyjne uczelnie**. Aby mogły one stać się swoistymi magnesami przyciągającymi młodych ludzi nie tylko z regionu łódzkiego, ale także z innych województw i z zagranicy, konieczne jest ich kompleksowe wsparcie.

¹¹⁵ Living lab – to platforma do testowania produktów i usług od pomysłu, przez prototyp, po właściwe wdrożenie.

W świetle dokonujących się zmian technologicznych gospodarki (Przemysł 4.0, technologie 5G) szczególnie istotne na rynku pracy staną się **umiejętności cyfrowe**.

Pracodawcy – wobec postępującej globalizacji i rosnącej potrzeby rozwoju technologicznej działalności produkcyjnej i usługowej – będą poszukiwali osób o wysokim poziomie **kompetencji kluczowych**. Szczególny nacisk zostanie położony na edukację od najmłodszych lat ukierunkowaną nie tylko na wiedzę teoretyczną, ale też kształtowanie postaw prospołecznych poprzez włączenie kompetencji kluczowych do procesu nauczania.

Kolejnym elementem, którego rozwój zapewni wzrost jakości kapitału ludzkiego w regionie łódzkim, jest **kształcenie zawodowe**. Promocja kształcenia zawodowego i aktywniejsze włączenie w ten proces przedsiębiorców przyczyni się do wzrostu zainteresowania tego rodzaju kształceniem. Dopełnieniem formowania rynku pracy poprzez działania na rzecz podnoszenia jakości kapitału ludzkiego jest **propagowanie idei kształcenia ustawicznego** – przede wszystkim w celu nabywania przez osoby dorosłe nowych umiejętności i dostosowania się do potrzeb nowoczesnej gospodarki.

Usprawnieniu ulegnie **system doradztwa zawodowego**, ułatwiający zdobycie nowych kwalifikacji pozwalających na **włączanie w rynek pracy osób nieaktywnych zawodowo oraz bezrobotnych**. Rozwój różnych form opieki nad osobami zależnymi, takimi jak: małe dzieci, osoby z niepełnosprawnościami oraz seniorzy, pozwoli opiekunom tych osób powrócić na rynek pracy. Ważną grupą odbiorców wsparcia w podjęciu zatrudnienia są również **osoby z niepełnosprawnościami**, których potencjał zasili regionalny rynek pracy. Proponowane działania przyczynią się do niwelowania luki pokoleniowej na rynku pracy.

Kierunki działań i działania:

1.2.1. Poprawa atrakcyjności łódzkich uczelni, m.in. poprzez:

- podnoszenie jakości kształcenia na uczelniach wyższych, m.in. poprzez zwiększenie potencjału naukowego uczelni, kształtowanie kierunków studiów w odpowiedzi na potrzeby przedsiębiorców i regionalnego rynku pracy, wspieranie rozwoju sieci współpracy między uczelniami, w tym współpracy międzynarodowej, zwiększenie stopnia multidyscyplinarności programowej,
- kreowanie atrakcyjnego wizerunku Łodzi i województwa, szczególnie wśród młodych ludzi.

1.2.2. Upowszechnienie kształcenia zawodowego i ustawicznego, m.in. poprzez:

- rozwój szkolnictwa zawodowego, m.in. poprzez: doposażenie pracowni i warsztatów szkolnych, uzupełnienie luk kadrowych, podnoszenie kompetencji kadr szkół kształcenia zawodowego, stymulowanie współpracy między szkołami zawodowymi a pracodawcami, rozwój centrów kształcenia praktycznego i kursów kwalifikacyjnych, promowanie kształcenia zawodowego, rozwój kształcenia dualnego, dostosowanie kierunków kształcenia do wymagań nowoczesnej gospodarki i specjalizacji regionalnych oraz zmian zachodzących na rynku pracy,
- rozwój kształcenia ustawicznego, m.in. poprzez zwiększenie oferty kształcenia dla osób pracujących, promocję idei uczenia się przez całe życie, rozwój otwartej edukacji, w tym otwartych kursów online (np. w ramach platform edukacyjnych), rozwój kompetencji cyfrowych wśród osób dorosłych.

1.2.3. Aktywizacja osób nieaktywnych zawodowo i bezrobotnych, m.in. poprzez:

- rozwój form opieki nad dziećmi do 3. roku życia, członkami rodzin osób z niepełnosprawnościami oraz chorobami przewlekłymi, a także seniorami,
- zapewnienie dostępu do kształcenia/zmiany kwalifikacji dla podjęcia edukacji zawodowej, wzmocnienie doradztwa edukacyjno-zawodowego, w tym dla osób z grupy NEET,
- rozwijanie zatrudnienia wspomaganego dla osób z niepełnosprawnościami,
- wspieranie rozwiązań z zakresu przedsiębiorczości internetowej.

1.2.4. Rozwój kompetencji kluczowych, m.in. poprzez:

- poprawę innowacyjności kształcenia na rzecz kształtowania – od najmłodszych lat – kompetencji potrzebnych na rynku pracy oraz postaw prospołecznych i proekologicznych,
- rozwój szkolnictwa ogólnego i różnych form wychowania przedszkolnego poprzez m.in. doposażenie szkół (sprzęt TIK¹¹⁶, pracownie przyrodnicze), podnoszenie kompetencji nauczycieli i kadr

¹¹⁶ TIK – technologie informacyjno-komunikacyjne.

dydaktycznych, rozwój systemów nauczania opartych o technologie komputerowe, integrację dzieci i uczniów z niepełnosprawnościami i specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Cel operacyjny 1.3. Wsparcie rozwoju MŚP i sektora rolnego

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) stanowi trzon gospodarki województwa łódzkiego, dając zatrudnienie przeszło połowie pracujących. Firmy z tego sektora są bardziej podatne na gospodarcze cykle koniunkturalne, w mniejszym stopniu angażują się również w działalność innowacyjną. Z drugiej jednak strony sektor MŚP charakteryzuje się dużą elastycznością i efektywnością, wynikającą z nieskomplikowanej struktury oraz przewagą osobistych kontaktów w relacjach biznesowych.

Rolą samorządu województwa jest wzmacnianie zalet MŚP i jednocześnie niwelowanie ich barier rozwojowych. Efektem prowadzonych działań będzie **zwiększenie konkurencyjności sektora MŚP**, m.in. poprzez otwarcie przedsiębiorstw na badania naukowe i innowacje, wspieranie modernizacji technologicznej a także wsparcie we wdrażaniu najnowszych rozwiązań z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym. Zwiększeniu ulegnie **usieciwienie MŚP**, m.in. dzięki aktywnemu poszukiwaniu partnerów biznesowych, także tych silniejszych, dysponujących środkami finansowymi i technologiami oraz zawiązywaniu oddolnych terytorialnych inicjatyw sieciowych. Wzrośnie rola i zaangażowanie **Instytucji Otoczenia Biznesu (IOB)** w gospodarce, które dzięki lepszej ofercie, wzmocnieniu potencjału kadrowego i uruchomieniu nowych instrumentów finansowych staną się katalizatorem wzrostu dla MŚP na terenie całego województwa. Specyficzną grupą przedsiębiorców są **rolnicy indywidualni prowadzący gospodarstwa rodzinne**. Podejmowane działania przyczynią się do modernizacji technologicznej rolnictwa, zwiększenia skali współpracy, poprawy struktury obszarowej gospodarstw oraz zwiększenia konkurencyjności w skali krajowej i międzynarodowej.

Kierunki działań i działania:

1.3.1. Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw, m.in. poprzez:

- wsparcie przedsiębiorstw komercjalizujących badania naukowe oraz *start-upów*, w tym także *spin-offów* i *spin-outów*,
- wsparcie misji zagranicznych, udziału w imprezach targowych oraz promocji przedsiębiorstw na rynku krajowym i rynkach zagranicznych,
- wsparcie modernizacji parku maszynowego i wdrażania zaawansowanych rozwiązań IT w przedsiębiorstwach,
- wsparcie wdrażania nowych modeli biznesowych oraz nowoczesnych i proekologicznych rozwiązań wśród MŚP, w tym z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym i społecznej odpowiedzialności biznesu.

1.3.2. Wspieranie usieciwienia MŚP, m.in. poprzez:

- wsparcie przedsiębiorstw w procesach wchodzenia w międzynarodowe łańcuchy gospodarcze, m.in. poprzez szkolenia, udział w wizytach studyjnych, imprezach branżowych oraz seminariach,
- wsparcie dla terytorialnych inicjatyw sieciowych, m.in. poprzez zapewnienie regionalnego forum do dyskusji i współpracy dla przedsiębiorców oraz pobudzanie przez samorząd wojewódzki rozwoju, kształtujących się, sieci powiązań.

1.3.3. Poprawa efektywności i sprawności działania IOB, m.in. poprzez:

- rozszerzenie katalogu usług oraz wzmocnienie kompetencji pracowników IOB,
- zwiększenie liczby i wzmocnienie instytucji pożyczkowych, kapitału załączkowego i venture capital,
- wsparcie działalności parków technologicznych, inkubatorów przedsiębiorczości oraz centrów transferu technologii,
- wzmocnienie roli administracji publicznej w systemach rozwoju przedsiębiorczości w regionie.

1.3.4. Modernizacja i zwiększenie konkurencyjności sektora rolnego, m.in. poprzez:

- modernizację i restrukturyzację gospodarstw rolnych, m.in. poprzez poprawę struktury obszarowej (scalenia gruntów), wsparcie specjalizacji produkcji rolnej, wsparcie mechanizacji i automatyzacji w gospodarstwach, komputerowe zarządzanie gospodarstwem, wdrażanie modelu rolnictwa precyzyjnego,
- zwiększenie opłacalności produkcji rolniczej, m.in. poprzez poprawę wydajności i efektywności gospodarowania i dostosowanie do zmieniających się warunków rynkowych,

- wspieranie działań na rzecz produkcji innowacyjnych maszyn i urządzeń oraz usług dla rolnictwa,
- wzmocnienie procesów integracji poziomej i pionowej na rynku rolnym, w tym poprzez rozwój kooperacji między producentami, ułatwienie organizacji rolników w grupy producentów rolnych, wzmocnianie powiązań gospodarstw rolnych z zakładami przetwórstwa rolno-spożywczego,
- wsparcie budowy lokalnych rynków rolno-spożywczych i targowisk,
- wspieranie tworzenia gospodarstw ekologicznych oraz promocja żywności wysokiej jakości: ekologicznej, tradycyjnej, regionalnej.

Cel operacyjny 1.4. Wzmacnianie gospodarczych przewag w sektorze wytwórczym i usługowym

Regionalne przewagi konkurencyjne, wynikające z tradycji przemysłowych, potencjału badawczo-rozwojowego, akademickiego, regionalnego rynku pracy, ale także np. z położenia geograficznego i jakości infrastruktury transportowej sprawiają, że województwo łódzkie jest atrakcyjną lokalizacją dla działalności przemysłowej i usługowej. Szczególne wsparcie dotyczyć będzie inteligentnych specjalizacji regionalnych, które stanowią szansę rozwojową województwa.

Podejmowane działania nie tylko wzmocnią istniejące przewagi konkurencyjne w takich sektorach jak **ICT**, lecz przyczynią się do aktywowania nowych potencjałów np. z zakresu **gospodarki cyrkularnej i biogospodarki**. Konsekwencje trudnej sytuacji demograficznej województwa, związanej ze starzeniem się społeczeństwa i deficytem zasobów rynku pracy, mogą zostać złagodzone dzięki **silver economy**, która m.in. zwiększy aktywność zawodową seniorów oraz **reindustrializacji** regionu z wykorzystaniem rozwiązań z zakresu **przemysłu 4.0**, co pozwoli zwiększyć automatyzację wielu prostszych procesów produkcyjnych. Przedsiębiorstwa funkcjonujące w ramach **regionalnych inteligentnych specjalizacji** województwa łódzkiego, będą w stanie oferować nowoczesne i innowacyjne produkty, konkurencyjne na rynkach światowych. Ich jakość i rozpoznawalność będzie pozytywnie wpływać na wizerunek województwa łódzkiego, jako regionu o nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarce. Szansą rozwoju gospodarczego województwa będą **nowe regionalne inteligentne specjalizacje wyłonione z zastosowaniem procesu przedsiębiorczego odkrywania**.

Kierunki działań i działania:

1.4.1. Wykorzystanie istniejących i kształtujących się potencjałów stymulujących rozwój gospodarczy, m.in. poprzez:

- wsparcie wykorzystania technologii informacyjno-teleinformatycznych (ICT) dla tworzenia nowych zaawansowanych produktów i usług, np. dzięki idei Hubu Innowacji Cyfrowych,
- wsparcie wdrażania rozwiązań z zakresu biogospodarki wykorzystujących biotechnologiczne i chemiczne procesy, bioprodukty i produkty chemii specjalistycznej oraz inżynierii środowiska,
- wykorzystanie potencjału *silver economy* do rozwijania technologii, produktów i usług dla seniorów,
- wsparcie reindustrializacji gospodarki województwa, obejmującej również zastosowanie rozwiązań z zakresu przemysłu 4.0 m.in. robotów współpracujących, wdrożeń sztucznej inteligencji, autodiagnostyki, chmury danych.

1.4.2. Rozwój regionalnych inteligentnych specjalizacji, m.in. poprzez:

- pogłębienie współpracy między sferą nauki, biznesu i administracji publicznej,
- zwiększenie internacjonalizacji przedsiębiorstw, w tym m.in. wspieranie wejścia na nowe rynki, udział w targach i misjach zagranicznych,
- budowę pozytywnego wizerunku i promocję przedsiębiorstw funkcjonujących w obszarze inteligentnych specjalizacji regionalnych,
- wykorzystanie procesu przedsiębiorczego odkrywania na rzecz wyłaniania nowych inteligentnych specjalizacji regionalnych,
- wspieranie rozwoju nowoczesnych technologii, w tym kluczowych technologii wspomagających (KET)¹¹⁷, a także procesów dyfuzji innowacyjnych rozwiązań dla gospodarki.

¹¹⁷ Kluczowe technologie wspomagające (ang. *key enabling technologies*), do których zalicza się mikro- i nanoelektronikę, fotonikę, nanotechnologię, biotechnologię przemysłową, zaawansowane technologie produkcyjne.

2. SFERA SPOŁECZNA – CEL STRATEGICZNY: OBYWATELSKIE SPOŁECZEŃSTWO RÓWNYCH SZANS

Spójność społeczna, w tym wzrost kapitału społecznego, wzmocnienie funkcji i roli rodziny, poprawa stanu zdrowia oraz ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego są wyzwaniem, przed którym stoi obecnie województwo łódzkie.

Stworzenie możliwości rozwoju dla wszystkich, a szczególnie tych najłabszych, dobry dostęp do infrastruktury społecznej i usług publicznych będą prowadziły do zbudowania w regionie obywatelskiego społeczeństwa równych szans.

Osiągnięcie założonego celu wymagać będzie działań w kilku obszarach. Kluczowe znaczenie, szczególnie w kontekście pogarszającej się sytuacji demograficznej regionu łódzkiego, będą miały działania przyczyniające się do **poprawy sytuacji zdrowotnej** mieszkańców, w tym zarówno w zakresie profilaktyki, jak i rozwoju usług oraz bazy infrastrukturalnej.

Kolejna grupa działań będzie podejmowana w **obszarze integracji i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu**, w celu stworzenia równych szans rozwojowych mieszkańców województwa i włączanie do społeczeństwa tych, którzy są wykluczeni bądź zagrożeni wykluczeniem.

Działania w obszarze polityki społecznej kierowane będą w szczególności do osób i rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej i życiowej, której nie są w stanie pokonać, wykorzystując własne zasoby i możliwości.

Niezwykle ważne będą również działania przyczyniające się do **rozwoju kapitału społecznego**, m.in. podnoszące świadomość społeczną, w tym ekologiczną, zwiększające poziom zaufania, poczucie tożsamości regionalnej i lokalnej oraz zaangażowanie mieszkańców regionu w działalność społeczną, charytatywną.

Rozwinięcie celów sfery społecznej znajdzie swoje odzwierciedlenie w wojewódzkiej strategii polityki społecznej, stanowiącej integralną część Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 oraz w programach dotyczących wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej¹¹⁸.

Cel operacyjny 2.1. Rozwój kapitału społecznego

Kapitał społeczny, a dokładnie jego wysoka jakość, warunkuje prawidłowe funkcjonowanie obywatelskiego społeczeństwa równych szans. Jest także niezbędnym czynnikiem rozwoju gospodarczego. Podniesienie jakości kapitału społecznego będzie wymagać działań na wielu płaszczyznach. Ich efektem będzie m.in. **wzrost poziomu zaufania** mieszkańców województwa do siebie nawzajem, jak i do przedstawicieli władz publicznych. Przełoży się to na lepszą współpracę i wyższą wydajność pracy na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie lokalnym i regionalnym. Istotnym aspektem podejmowanych w tym zakresie działań będzie również wzrost wzajemnego zaufania wśród przedsiębiorców, co sprzyjać będzie rozwijaniu sieci współpracy, szczególnie wśród MŚP i zawiązywaniu się inicjatyw klastrowych.

Wzrost świadomości społecznej, w zakresie zachowań prozdrowotnych, proekologicznych i proinnowacyjnych będzie korelował z rozwojem **socjetywności obywatelskiej**. Zostanie to osiągnięte przez kształtowanie postaw i wzorów zachowań, promowanie wartości rodzinnych, naukę współpracy już od najmłodszych lat, czy upowszechnienie mechanizmów partycypacji obywatelskiej.

Wspieranie trzeciego sektora, promowanie wolontariatu oraz wzrost zaangażowania społecznego stworzy warunki do rozwoju **sektora organizacji pozarządowych i wolontariatu**.

W ramach podejmowanych działań regionalnych instytucji kultury, m.in. bibliotek, domów kultury, teatrów zostanie zwiększone **uczestnictwo mieszkańców w wydarzeniach i inicjatywach o charakterze kulturalnym**. Organizacja wydarzeń kulturalnych tworzyć będzie przestrzeń do poszukiwań i inspiracji, czy też miejsc spotkań dla rodzin, różnych grup wiekowych i zawodowych, scalać lokalne środowiska. Szerokie uczestnictwo mieszkańców regionu w różnych formach turystyki, sportu i rekreacji przyczyni się również do budowy więzi społecznych na poziomie lokalnym oraz umożliwi rodzinom aktywne, wspólne spędzanie wolnego czasu.

Poznawanie własnego dziedzictwa kulturowego, szacunek wobec tradycji, wspieranie kultury ludowej, pogłębianie wiedzy o regionie, skutkować będzie silniejszą **więzią z regionem oraz społecznością lokalną**, co

¹¹⁸ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2019 r. poz. 1111, z późn. zm.).

przełoży się na solidarność między ludźmi, czy między różnymi mikrospołecznościami, a także wzrostem poczucia współodpowiedzialności za wspólne zasoby i dobra publiczne, a w konsekwencji poprawi produktywność całego systemu społeczno-gospodarczego.

Kierunki działań i działania:

2.1.1. Budowa zaufania społecznego, rozwijanie postaw społecznych i obywatelskich, promowanie wartości rodzinnych m.in. poprzez:

- wspieranie szkoleń, programów edukacyjnych i konkursów promujących postawy proobywatelskie, prospołeczne i proekologiczne,
- pobudzanie aktywności mieszkańców oraz poziomu ich zaangażowania w życie społeczne, w tym m.in. kształcenie umiejętności współpracy, budowanie otwartości na innych, wspieranie podnoszenia kompetencji liderów społecznych,
- wspieranie inicjatyw oddolnych, w tym projektów w ramach budżetu obywatelskiego, wojewódzkiego programu mikrograntów oraz funduszu sołectkiego,
- wzmocnienie instytucji rodziny i małżeństwa, budowę więzi międzypokoleniowych.

2.1.2. Rozwój sektora organizacji pozarządowych i wolontariatu, m.in. poprzez:

- kreowanie i umacnianie pozytywnego wizerunku sektora organizacji pozarządowych (NGO), stymulowanie współpracy między organizacjami pozarządowymi, sektorem prywatnym i publicznym, rozwój kompetencji kadr organizacji pozarządowych,
- promocję i wspieranie rozwoju wolontariatu w organizacjach pozarządowych i instytucjach publicznych (w tym osób starszych), wspieranie powstawania i rozwoju centrów wolontariatu, szkolenia wolontariuszy.

2.1.3. Zwiększenie uczestnictwa w kulturze i rozwój usług kultury, sportu, turystyki i rekreacji, m.in. poprzez:

- wzmacnianie potencjału regionalnych instytucji kultury, w tym na rzecz podnoszenia i uatrakcyjnienia bazy kultury,
- poprawę atrakcyjności oferty kulturalnej, turystycznej, rekreacyjnej i sportowej dostosowanej do potrzeb wszystkich grup wiekowych, w tym m.in. poprzez wykorzystanie ICT do promowania oferty kulturalnej i korzystania z usług instytucji kultury, promowanie aktywności fizycznej wśród mieszkańców województwa, budowanie jednolitego systemu regionalnej informacji turystycznej.

2.1.4. Wzmacnianie tożsamości regionalnej i lokalnej, m.in. poprzez:

- kształtowanie świadomości regionalnej i lokalnej opartej na historycznej i kulturowej różnorodności, m.in. poprzez wspieranie organizacji wystaw, imprez i konkursów promujących region oraz tradycyjne produkty regionalne i lokalne, na poziomie krajowym i międzynarodowym, udział w targach branżowych, wspieranie rozwoju twórczości ludowej,
- kreowanie walorów przestrzeni, produktów i wydarzeń symbolicznych, w tym m.in. promowanie istniejących i budowanie nowych marek turystycznych, kulturalnych i sportowych,
- budowanie więzi imigrantów z zamieszkiwanym regionem/miejscowością.

Cel operacyjny 2.2. Poprawa stanu zdrowia mieszkańców

Zdrowie to jeden z czynników determinujących jakość kapitału ludzkiego i niezbędny warunek dla utrzymania aktywności zawodowej i społecznej oraz wysokiej jakości życia. Zła sytuacja zdrowotna mieszkańców regionu jest poważnym wyzwaniem dla rozwoju województwa łódzkiego. Konieczne jest zatem podjęcie szeregu działań w zakresie profilaktyki, poprawy jakości i dostępności do usług ochrony zdrowia oraz rozwoju opieki długoterminowej i psychiatrycznej. Zakładane działania przyczynią się do poprawy jakości kapitału ludzkiego, wydłużenia się oczekiwanego trwania życia kobiet i mężczyzn.

Aktywność fizyczna, unikanie palenia papierosów oraz ograniczenie spożycia alkoholu i odpowiednia dieta są podstawą zdrowego stylu życia. Ruch, poprzez swoje oddziaływanie na organizm, wpływa na właściwy stan psychofizyczny i zdrowotny człowieka. Z tego względu konieczne będzie **zwiększenie świadomości prozdrowotnej**, a także promocja aktywnego i zdrowego stylu życia wśród mieszkańców województwa łódzkiego, m.in. poprzez Centra Zdrowego i Aktywnego Seniora. **Profilaktyka chorób i przesiewowe badania przyczynią się do wczesnego wykrywania i leczenia chorób**, w tym charakterystycznych dla wieku starczego, ograniczenia niepełnosprawności i niekorzystnych wzorców zachowań społecznych. Niezwykle ważne będzie również

wdrażanie **programów zdrowotnych**, które pozwolą ograniczyć liczbę zgonów w przyszłości (np. bezpłatne szczepienia dziewcząt przeciw wirusowi HPV, szczepienia seniorów przeciwko pneumokokom i grypie).

Z uwagi na nierówny dostęp do usług medycznych na obszarze województwa łódzkiego, konieczny będzie **dalszy rozwój infrastruktury ochrony zdrowia** oraz wspieranie **kształcenia kadr medycznych** i zwiększanie liczby personelu medycznego. Niezbędne będzie **polepszenie dostępności i jakości usług ochrony zdrowia**, które mają decydujący wpływ na zdrowie i życie mieszkańców (choroby układu krążenia, nowotwory, choroby neurologiczne wieku podeszłego). Narastający proces starzenia się społeczeństwa będzie wymagał **rozwój i wykorzystania innowacyjnych technologii** w ochronie zdrowia (m.in. telemedycyna, teleopieka).

Koordynowana opieka zdrowotna przyczyni się do poprawy poziomu bezpieczeństwa zdrowotnego pacjentów oraz poprawy jakości życia osób przewlekle i nieuleczalnie chorych. Wobec postępującego procesu starzenia się społeczeństwa, priorytetowe staną się działania związane z rozwojem usług w zakresie **opieki długoterminowej, hospicyjnej i geriatrycznej**. Wobec znacznego deficytu w tym zakresie ważne będzie zarówno zwiększenie liczby łóżek stacjonarnych w opiece długoterminowej, hospicyjnej i geriatrycznej, jak i poprawa **środowiskowej opieki długoterminowej**. Rozwój zasobów kadrowych, w tym **lekarzy geriatrów** przełoży się na skuteczniejsze i efektywniejsze leczenie osób starszych.

Upowszechnienie **środowiskowego modelu psychiatrycznej opieki zdrowotnej** (m.in. poprzez tworzenie centrów zdrowia psychicznego) przyczyni się do zapewnienia osobom z zaburzeniami psychicznymi wszechstronnej i powszechnie dostępnej opieki zdrowotnej, co wpłynie m.in. na poprawę stanu zdrowia, jak i ograniczenie liczby samobójstw.

Kierunki działań i działania:

2.2.1. Podniesienie świadomości prozdrowotnej i wzmocnienie działań profilaktycznych, m.in. poprzez:

- promocję aktywnego i zdrowego stylu życia, w tym edukację zdrowotną, poprawę stanu infrastruktury sportowo-rekreacyjnej oraz zagospodarowanie otwartych stref aktywności w regionie,
- promocję programów profilaktycznych oraz poszerzenie ich oferty o nowe programy dotychczas nie finansowane ze źródeł publicznych.

2.2.2. Poprawa dostępności i jakości usług ochrony zdrowia, m.in. poprzez:

- rozwój infrastruktury i poprawa dostępu do usług ochrony zdrowia adekwatnie do sytuacji demograficzno-epidemiologicznej, w tym rozwój ambulatoryjnej opieki specjalistycznej (AOS), koordynowanej opieki zdrowotnej oraz upowszechnienie wykorzystania nowoczesnych technologii i rozwiązań cyfrowych np. teleopieki i telemedycyny,
- wspieranie kształcenia i doskonalenia zawodowego kadr medycznych oraz przeciwdziałanie niedoborom personelu medycznego,
- upowszechnienie koordynacji opieki zdrowotnej i społecznej.

2.2.3. Rozwój usług w zakresie opieki długoterminowej i psychiatrycznej, m.in. poprzez:

- wsparcie rozwoju placówek i podnoszenia kwalifikacji personelu opieki długoterminowej oraz poprawę jakości środowiskowej opieki długoterminowej,
- poprawę dostępu do różnych form opieki geriatrycznej, długoterminowej, paliatywnej i hospicyjnej, w tym świadczonych w formach środowiskowych (m.in. domowa długoterminowa opieka pielęgniarstwa, domowe domy opieki medycznej),
- wspieranie rozwoju środowiskowych form opieki zdrowotnej, w tym m.in. domowej długoterminowej opieki pielęgniarstwa, domowych domów opieki medycznej,
- upowszechnienie środowiskowego modelu psychiatrycznej opieki zdrowotnej, m.in. w ramach centrów zdrowia psychicznego.

Cel operacyjny 2.3. Ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego

Budowa **spójności społecznej** wymaga podejmowania szeregu działań mających na celu **ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego** rodzin i osób zaliczanych do **grup defaworyzowanych**, które bez wsparcia nie są w stanie poprawić swojej sytuacji. Zmniejszenie nierówności społecznych i integracja społeczna rodzin i osób narażonych na marginalizację wpływa też pozytywnie na gospodarkę poprzez ich aktywizację społeczną i zawodową. W tym kontekście powinny być podejmowane działania mające na celu poprawę **standardu mieszkań**

pozbawionych podstawowych mediów (WC, łazienka, centralne ogrzewanie), m.in. poprzez kompleksową rewitalizację oraz ograniczenie **ubóstwa energetycznego**. Innymi wymiarami wykluczenia ograniczającymi pełne uczestnictwo w życiu społecznym i gospodarczym i wymagającymi interwencji – są **wykluczenie transportowe**, które dotyczy szczególnie peryferyjnych obszarów województwa oraz **wykluczenie cyfrowe**, na które narażeni są zwłaszcza seniorzy.

Zmiany demograficzne i starzenie się społeczeństwa generują zapotrzebowanie na określone usługi społeczne, a zwłaszcza usługi opiekuńcze dla osób z niepełnosprawnościami, starszych i osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu. Preferowane będą usługi społeczne świadczone w **formach zdeinstytucjonalizowanych** przez środowisko lokalne w miejscu zamieszkania tych osób, także w postaci **ośrodków wsparcia** (m.in. środowiskowe domy samopomocy, dzienne domy pomocy i kluby seniora) oraz **mieszkań chronionych i wspomaganych**. Pozwoli to na wydłużenie pozostawania osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu i z niepełnosprawnościami w środowisku domowym, co wzmocni **poczucie godności i podmiotowości** tych osób. Działania te przyczynią się również do odciążenia rodzin, a tym samym zwiększą szanse opiekunów na zatrudnienie i wpłyną na poprawę jakości opieki domowej sprawowanej nad osobami niesamodzielnymi. **Proces deinstytucjonalizacji** usług jest najbardziej zaawansowany w obszarze opieki nad dziećmi, gdzie w miejsce placówek opiekuńczo-wychowawczych upowszechniana jest **rodzina piecza zastępcza** i ten kierunek będzie nadal kontynuowany. Będą również wspieranie rodziny celem wzmocnienia pełnienia przez nie funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Bardzo ważnym kierunkiem działań będzie **poprawa dostępności przestrzeni publicznych** dla osób ze szczególnymi potrzebami i o ograniczonej samodzielności, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych, przy uwzględnieniu zasad uniwersalnego projektowania.

Konieczne będzie także podejmowanie skutecznych działań mających na celu **wyjście z bezdomności i uzależnienia** osób nimi dotkniętych, co umożliwi reintegrację społeczną tych grup. Specjalnych działań integracyjnych będą wymagali również **cudzoziemcy**, których coraz więcej mieszka i pracuje w regionie. Rozwiązywaniu problemów społecznych mieszkańców regionu służyć powinny też **innowacje społeczne**, takie jak np. **gospodarstwo opiekuńcze czy dom wielopokoleniowy**. Istotną rolę we wspieraniu integracji społecznej i zawodowej osób ubogich i narażonych na wykluczenie społeczne, w tym na obszarach zdegradowanych i rewitalizowanych, powinny odgrywać **podmioty ekonomii społecznej i organizacje pozarządowe**. Rozwój **sektora ekonomii społecznej i solidarnej** przyczyni się do wzrostu roli tego sektora w gospodarce i w rozwiązywaniu problemów społecznych.

Kierunki działań i działania:

2.3.1. Wsparcie dla rodzin i osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem, m.in. poprzez:

- rozwój systemu wspierania rodziny w środowisku, w tym zwiększenie podaży usług na rzecz rodziny m.in. wczesne kompleksowe wspieranie rozwoju dziecka, poradnictwo specjalistyczne, placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży,
- rozwój różnych form wsparcia dla osób i rodzin zagrożonych ubóstwem energetycznym oraz mieszkających w substandardowych lokalach mieszkalnych¹¹⁹, w tym położonych na wsi i na terenach starej zabudowy kamienicowej w miastach – poprzez ich kompleksową rewitalizację,
- działania mające na celu ograniczenie skali wykluczenia transportowego, zwłaszcza osób zamieszkujących peryferyjnie położone gminy oraz skali wykluczenia cyfrowego, szczególnie wśród seniorów,
- tworzenie warunków służących włączeniu społecznemu osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu i osób z niepełnosprawnościami, m.in. poprzez poprawę dostępu do terapii i rehabilitacji oraz pracy dostosowanej do ich możliwości,
- rozwój różnych form pomocy i wsparcia dla osób szczególnie zagrożonych wykluczeniem, w tym: bezdomnych (m.in. noclegownie, schroniska, ogrzewalnie), uzależnionych (m.in. profilaktyka, terapia, rehabilitacja) i cudzoziemców (m.in. integracja).

¹¹⁹ Substandardowy lokal mieszkalny – mieszkanie w złym stanie technicznym, bez toalety, łazienki, centralnego ogrzewania.

2.3.2. Rozwój placówek i usług świadczonych przez lokalne środowiska (deinstytucjonalizacja usług), m.in. poprzez:

- rozwój i upowszechnienie środowiskowych form usług opiekuńczych, w tym również wsparcie opiekunów osób o ograniczonej samodzielności (m.in. opieka wytchnieniowa, szkolenia, wypożyczalnie sprzętu medycznego),
- rozwój dziennych ośrodków wsparcia (m.in. środowiskowy dom samopomocy, dzienny dom pomocy) oraz mieszkalnictwa wspomagane i chronione, a także usług asystenckich dla osób z niepełnosprawnościami,
- rozwój innowacji społecznych (m.in. dom wielopokoleniowy, gospodarstwo opiekuńcze),
- wspieranie działań na rzecz zapewnienia dostępności architektonicznej, cyfrowej i informacyjno-komunikacyjnej dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych, przy uwzględnieniu uniwersalnego projektowania albo zastosowania racjonalnego usprawnienia,
- rozwój i wsparcie systemu rodzinnej pieczy zastępczej, w tym m.in. promowanie i wdrażanie nowych rozwiązań oraz tworzenie infrastruktury pieczy zastępczej.

2.3.3. Rozwój ekonomii społecznej i solidarnej, m.in. poprzez:

- zwiększenie konkurencyjności rynkowej przedsiębiorstw społecznych, tym m.in. poprzez wspieranie partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej i samorządów lokalnych w realizacji usług społecznych oraz nawiązanie współpracy tych podmiotów z biznesem,
- rozwój podmiotów reintegracji społecznej i zawodowej, w tym: Centrów Integracji Społecznej, Klubów Integracji Społecznej, Warsztatów Terapii Zajęciowej, Zakładów Aktywności Zawodowej,
- zaangażowanie podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w rozwiązywanie problemów społecznych na obszarach zdegradowanych i rewitalizowanych, wsparcie zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem.

3. SFERA PRZESTRZENNA – CEL STRATEGICZNY: ATRAKCYJNA I DOSTĘPNA PRZESTRZEŃ

Jednym ze strategicznych założeń w sferze przestrzennej jest stworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju regionu poprzez kreowanie atrakcyjnej i dostępnej przestrzeni, co będzie sprzyjało rozwojowi gospodarstwu i poprawie jakości życia mieszkańców, przy jednoczesnym poszanowaniu zasobów środowiska. Podjęte działania będą wymagały systemowego podejścia m.in. do zagadnień związanych z **adaptacją do zmian klimatu i poprawą jakości środowiska** oraz ochroną i kształtowaniem **krajobrazu**. Równie ważnym aspektem będzie stworzenie efektywnych sieci infrastrukturalnych poprzez zwiększenie dostępności **transportowej i teleinformatycznej**, zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz racjonalne gospodarowanie odpadami.

Osiągnięcie założonego celu w oparciu o zdefiniowane wyzwania wymagać będzie szerokiego spektrum strategicznych działań realizowanych przy założeniu ograniczenia ingerencji w tereny cenne przyrodniczo, w szczególności na obszary Natura 2000. W obliczu nasilających się zmian klimatycznych, niezbędne staje się podjęcie interwencji w zakresie eliminacji emisji **zanieczyszczeń powietrza**, szczególnie w miastach, poprawy **jakości wód** oraz przeciwdziałania skutkom suszy i zjawisk ekstremalnych. Niezwykle istotne zagadnienie stanowi także ochrona wartości **dziedzictwa kulturowego**, zwłaszcza poprzemysłowego, wielokulturowego i filmowego oraz **walorów przyrodniczych**, przy jednoczesnym zachowaniu harmonii w krajobrazie. Obszarem szczególnego wsparcia będzie system transportowy regionu. W ramach zwiększenia jego dostępności, kluczowe będą działania polegające na dopełnieniu **układu drogowego**, włączeniu województwa w system **szybkich połączeń kolejowych**, czy rozwoju oferty Portu Lotniczego w Łodzi. W celu osiągnięcia przesunięcia modalnego na rzecz bardziej **zrównoważonych form transportu**, priorytetem będzie stworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty przewozowej publicznego transportu zbiorowego, w tym realizacja w pełni zintegrowanych i przyjaznych pasażerom węzłów przesiadkowych oraz zwiększenie **intermodalności transportu towarowego**. Dodatkowo, działania będą się koncentrowały na kształtowaniu odpowiednich warunków inwestycyjnych dla rozwoju usług logistycznych sprzyjających kształtowaniu się węzła logistycznego o znaczeniu europejskim. Dla zwiększenia **bezpieczeństwa energetycznego**, ważnym zadaniem będzie rozwój strategicznego systemu elektroenergetycznego, gazowego oraz wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Nastąpi również **racjonalizacja gospodarki odpadami**, w kierunku zmniejszenia negatywnego wpływu na środowisko i rozwoju

gospodarki o obiegu zamkniętym. Ostatnim filarem budowy nowoczesnej infrastruktury regionu będzie zwiększenie dostępności do **usług teleinformatycznych** opartych zarówno o sieci przewodowe, jak i bezprzewodowe.

Cel operacyjny 3.1. Adaptacja do zmian klimatu i poprawa jakości zasobów środowiska

Zmiany klimatyczne i nasilenie zjawisk ekstremalnych w ostatnich latach, stały się obecnie wyraźnym czynnikiem wpływającym na obniżenie jakości życia. Działalność człowieka w stosunku do wszystkich zasobów środowiska wpływa na pogorszenie jakości powietrza, w szczególności w miastach, zanieczyszczenie wód, deficyt wody i intensyfikację skutków suszy, co w dłuższym okresie spowoduje natężenie procesu stepowienia. Istotnym jest więc podjęcie działań na rzecz przeciwdziałania negatywnym zmianom środowiska.

Do **poprawy jakości powietrza** przyczyni się **rozwój systemów infrastrukturalnych** dla celów grzewczych, który będzie sprzyjał zmniejszeniu emisji powierzchniowej oraz **rozwój proekologicznego transportu**, który doprowadzi do ograniczenia emisji liniowej, jako problemu wynikającego z rozwiniętego transportu drogowego i zapóźnień w przeprowadzaniu zmiany modelu polityki transportowej w regionie. Ponadto kształtowanie korytarzy przewietrzających na terenach zurbanizowanych będzie sprzyjać utrzymaniu korzystnych warunków aerasanitarnych. **Do poprawy jakości wód** konieczna będzie intensyfikacja działań w zakresie realizacji sieci kanalizacyjnych oraz działania skierowane na odnowienie i przywrócenie naturalności rzekom, a także ograniczenie dopływu zanieczyszczeń z różnych źródeł. Efektem wykonania działań będzie poprawa stanu wód powierzchniowych i doprowadzenie większości z nich do stanu dobrego. **Ograniczenie procesu stepowienia oraz ochrona regionu przed nasilającymi się skutkami suszy**, będą realizowane poprzez wdrożenia rozwiązań przeciwdziałających stepowieniu, w tym zwiększenia ilości i jakości dyspozycyjnych zasobów wodnych w krajobrazie oraz zwiększenie materii organicznej w glebie. Podjęcie interwencji w tym zakresie doprowadzi do podniesienia poziomu retencji wód w regionie oraz zminimalizowania wpływu zjawiska suszy na środowisko. Chronione będą również zasoby wód podziemnych, poprzez uszczelnienie systemów wodociągowych. Problemem wymagającym pilnego rozwiązania jest zagospodarowanie wód opadowych, szczególnie na terenach miejskich. Doprowadzenie do **ograniczenia skutków zjawisk ekstremalnych** wymaga inwestycji służących minimalizacji skutków katastrof o charakterze naturalnym (np. powodzi, wichur, upałów) oraz ukształtowania systemu błękitno-zielonej sieci z przestrzeniami zielonymi o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych, wypoczynkowych i rekreacyjnych.

Kierunki działań i działania:

3.1.1. Poprawa jakości powietrza, m.in. poprzez:

- ograniczenie emisji powierzchniowej, w tym m.in. termomodernizacje, wymiana lub modernizacja źródeł ciepła, budowa, rozbudowa i modernizacja systemów ciepłowniczych i gazowniczych przy zachowaniu wymogów środowiskowych i spełnieniu warunków ekonomicznej opłacalności,
- ograniczenie emisji ze źródeł o charakterze liniowym, w tym m.in.: rozwój infrastruktury rowerowej (z systemami rowerów publicznych); realizacja rozwiązań organizacyjnych sprzyjających kształtowaniu zrównoważonego transportu; promocja ekomobilności i rozwój nowoczesnych form przemieszczania się; budowa systemów zasilania pojazdów zero emisyjnych,
- utrzymanie i tworzenie korytarzy przewietrzających, wprowadzanie zadrzewień i zakrzewień wzdłuż arterii komunikacyjnych.

3.1.2. Poprawa jakości wód, m.in. poprzez:

- rozwój systemów wodociągowych i kanalizacyjnych, w tym m.in.: rozbudowa i modernizacja ujęć wody pitnej i urządzeń do jej uzdatniania oraz sieci wodociągowej; budowa i rozbudowa kanalizacji na obszarach wiejskich przy spełnieniu warunków ekonomicznej opłacalności; rozbudowa kanalizacji w aglomeracjach w KPOŚK w celu osiągnięcia pełnej obsługi tą siecią mieszkańców,
- ograniczenie eutrofizacji wód powierzchniowych, w tym m.in. renaturyzacja rzek i zbiorników wodnych, wdrażanie dobrych praktyk rolniczych minimalizujących produkcję zanieczyszczeń z wykorzystaniem rozwiązań biotechnologicznych i ekohydrologicznych; tworzenie wysokoefektywnych stref ekotonowych systemu rzeczno-ekologicznego i zbiorników retencyjnych.

3.1.3. Przeciwdziałanie skutkom suszy i zmniejszanie niedoborów wody, m.in. poprzez:

- poprawa zdolności retencyjnych, w tym m.in. zwiększanie naturalnej retencji za pomocą wprowadzania zalesień i zadrzewień; stosowanie rozwiązań służących spowalnianiu spływu wód; ochrona obszarów źródliskowych, terenów podmokłych, zbiorników wodnych; budowa obiektów retencjonujących wodę; zagospodarowanie wód opadowych w miastach w miejscu ich powstawania,
- prowadzenie racjonalnej gospodarki rolnej, w tym wdrażanie najnowszych technologii agrotechnicznych, stosowanie upraw roślin bardziej odpornych na susze; budowa, rozbudowa i modernizacja systemów melioracyjnych przy wykorzystaniu systemu małej retencji; zachowanie trwałych użytków zielonych i uprawa międzyplonów; utrzymywanie istniejących oraz tworzenie nowych ostoi bioróżnorodności (m.in. miedze, sady z tradycyjnymi odmianami drzew owocowych); zastosowanie IoT (Internet Rzeczy); redukcja gazów cieplarnianych ze źródeł rolniczych.

3.1.4. Ograniczanie skutków zjawisk ekstremalnych, m.in. poprzez:

- rozwój infrastruktury przeciwważeniowej, w tym m.in.: budowa i modernizacja kanalizacji deszczowej, systemu monitoringu wczesnego ostrzegania,
- doposażanie sprzętowe służb usuwających skutki zjawisk ekstremalnych, m.in. opadów śniegu, wichur, powodzi,
- realizacja inwestycji przeciwpowodziowych, m.in. budowa obiektów hydrotechnicznych, ekologicznych zabezpieczeń przeciwpowodziowych, rozbudowa magazynów przeciwpowodziowych,
- rozwój systemów błękitno-zielonej infrastruktury m.in.: utrzymanie i zwiększanie powierzchni terenów zieleni, wprowadzanie elementów zielonej infrastruktury w miastach.

Cel operacyjny 3.2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu

Antropogeniczne zmiany środowiska, w tym m.in. presja urbanizacyjna, są zagrożeniem dla krajobrazu kulturowego i przyrodniczego. Istotą skutecznej ochrony i właściwego kształtowania przestrzeni powinno być zachowanie powiązań pomiędzy walorami przyrodniczymi, krajobrazowymi oraz zabytkowymi. Utrzymanie wartości krajobrazu kulturowego będzie wymagać szeregu działań ochronnych, zwłaszcza ukierunkowanych na **zachowanie kompletności i integralności zasobu**. W odniesieniu do zdegradowanych zasobów dziedzictwa kulturowego kluczowe znaczenie będzie mieć **kontynuacja procesów rewitalizacji**, zmierzających do przywracania funkcji użytkowych, w tym m.in. kulturalnych, turystycznych i rekreacyjnych.

W zakresie ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych najistotniejszym działaniem zapewniającym osiągnięcie założonego celu będzie **uspójnienie regionalnego systemu obszarów chronionych**, co zapewni jego powiązanie z systemem krajowym i międzynarodowym oraz w pewnym stopniu ograniczy presję urbanizacyjną. Istotną rolę odgrywać będą działania sprzyjające ochronie, wzbogacaniu i odtwarzaniu różnorodności biologicznej, które zminimalizują ryzyko degradacji obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo.

Zachowanie i poprawa jakości zasobów przyrodniczo-krajobrazowych są istotnymi czynnikami wpływającymi na atrakcyjność turystyczną województwa. Jednak w kształtowaniu turystycznej marki regionu istotne będzie **racjonalne wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych** na potrzeby turystyki zrównoważonej i rekreacji. Na obszarach objętych ochroną prawną szczególne znaczenie będzie mieć m.in. ukierunkowanie ruchu turystycznego wyznakowanymi, zintegrowanymi sieciami tras i szlaków turystycznych. Natomiast podnoszenie standardów infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej będzie korzystnie wpływać na rozwój tzw. „przemysłu czasu wolnego” dedykowanego wszystkim grupom wiekowym.

Odpowiedzialne i **zrównoważone kształtowanie przestrzeni** z poszanowaniem wartości dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, w którym nacisk kładzie się m.in. na minimalizację negatywnej ingerencji człowieka w krajobraz, będzie determinantą wysokiej jakości krajobrazu, a tym samym jakości życia ludzi. Atrakcyjność krajobrazu i jakość środowiska przyrodniczego będą współdecydować o wartości rynkowej przestrzeni, nieruchomości i wartości majątku narodowego w długiej perspektywie trwania.

Kierunki działań i działania:

3.2.1. Ochrona wartości dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

- zachowanie kompletności i integralności zasobu, jako czynnika definiującego krajobraz kulturowy i tożsamość regionalną, ze szczególnym uwzględnieniem historycznych jednostek przestrzennych oraz

unikatowych komponentów dziedzictwa m.in. przemysłowego, filmowego, mniejszości narodowych, drewnianego,

- wykorzystanie potencjału dziedzictwa do celów użytkowych (w tym komercyjnych) i promocyjnych (rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie obiektów zagrożonych i nieużytkowanych m.in. na funkcje kulturalne, turystyczne i rekreacyjne, zapewnienie należytego stanu zachowania zwłaszcza unikatowych komponentów), z uwzględnieniem walorów krajobrazowych,
- zwiększenie skali i skuteczności ochrony zasobów kulturowych, w tym wspieranie projektów rewitalizacji zabytków, rozszerzenie możliwości finansowania, wspieranie alternatywnych form finansowania dziedzictwa kulturowego np. crowdfunding.

3.2.2. Ochrona walorów przyrodniczych i krajobrazowych, m.in. poprzez:

- utworzenie spójnego regionalnego systemu obszarów chronionych (SOCh), utrzymanie ochrony jego istniejących elementów, weryfikację obszarów chronionego krajobrazu o nieuporządkowanym statusie prawnym oraz powoływanie nowych,
- ochronę, wzbogacanie i odtwarzanie różnorodności biologicznej, utrzymanie istniejących form ochrony przyrody spoza SOCh oraz powoływanie nowych, utrzymanie i kształtowanie ostoi najwyższej różnorodności biologicznej, renaturyzację ekosystemów zdegradowanych, kontrolę i ograniczanie rozwoju gatunków inwazyjnych, stworzenie kompleksowego monitoringu krajobrazowego,
- wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych na potrzeby turystyki zrównoważonej, z uwzględnieniem m.in. turystyki uzdrowiskowej, rehabilitacyjnej, aktywnej, poznawczej, ekologicznej, rodzinnej oraz modernizację i tworzenie atrakcyjnej infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej, a także kształtowania warunków do komercjalizacji produktów turystycznych.

Cel operacyjny 3.3. Zwiększenie dostępności transportowej

Rozwój i **dopełnienie strategicznego układu transportowego województwa** stanowi jedno z kluczowych wyzwań zwiększających atrakcyjność i dostępność regionu oraz pozwalających na pełne zdyskontowanie położenia województwa w kraju i Europie. Istotą dobrze i efektywnie funkcjonującego systemu transportowego wychodzącego naprzeciw najważniejszym wyzwaniom i sprzyjającego rozwojowi regionu jest rozwinięta, **zintegrowana i nowoczesna infrastruktura transportowa**, wspierana odpowiednimi działaniami organizacyjnymi oraz skutecznie zarządzana.

Kluczowym aspektem wydajnego systemu transportowego służącym osiągnięciu założonego celu będzie **zwiększenie dostępności drogowej** realizowane m.in. dzięki dopełnieniu strategicznego układu drogowego województwa i zdyskontowanie jego przebiegu poprzez zapewnienie sprawnych połączeń z węzłami oraz podniesieniu standardów technicznych dróg publicznych. Pozwoli to na włączenie regionu w system połączeń krajowych i europejskich oraz wzmocni spójność wewnętrzną zapewniając komfortowe przemieszczanie się mieszkańców, poprawę bezpieczeństwa i płynności ruchu. Kolejnym kluczowym elementem dla realizacji celu będzie **włączenie regionu w system szybkich połączeń kolejowych**. Zostanie to osiągnięte dzięki inwestycjom w rozbudowę układu kolejowego i infrastruktury punktowej oraz realizację **systemu Kolei Dużych Prędkości (KDP¹²⁰)** i tzw. „szprych¹²¹” stanowiących dojazd do Centralnego Portu Komunikacyjnego. Spowoduje to zwiększenie udziału kolei w przewozach pasażerskich dzięki stworzeniu realnej konkurencji dla indywidualnego transportu samochodowego. W obliczu rosnącego popytu na pasażerskie przewozy lotnicze kluczowe będzie podjęcie działań dla **zwiększenia dostępności lotniczej regionu**. Nastąpi to poprzez rozwój siatki połączeń lotniczych, dzięki pozyskaniu nowych przewoźników i otwarciu nowych kierunków połączeń lotniczych, oraz skuteczną promocję oferty Portu Lotniczego Łódź. W dłuższej perspektywie rozwój transportu lotniczego w regionie pozwoli na zdyskontowanie funkcjonowania hubu lotniczego w Centralnym Porcie Komunikacyjnym.

¹²⁰ Koleje Dużych Prędkości – podsystem kolejowych przewozów pasażerskich charakteryzujący się znacznie większą prędkością handlową pociągów niż pozostałe rodzaje przewozów: linie zbudowane specjalnie dla dużych prędkości, pozwalające na osiągnięcie prędkości równej lub większej niż 250 km/h, linie o standardzie dostosowanym do dużych prędkości, pozwalające na osiągnięcie prędkości rzędu 200 km/h.

¹²¹ Szprychy – elementy systemu transportowego, opartego na układzie piasta – szprychy (Hub&Spoke) w formie promienistych linii transportowych, przebiegających od głównego węzła transportowego (hub-u) do miejsc docelowej destynacji. Układ piasta – szprychy będzie tworzył Centralny Port Komunikacyjny.

System transportowy należy rozwijać w kierunku bardziej **zrównoważonym i ekologicznym**, przy jednoczesnym zastosowaniu nowoczesnych technologii podnoszących jego efektywność oraz dążeniu do **przesunięcia modalnego** na rzecz rozwoju nowoczesnych, zintegrowanych i przyjaznych środowisku środków transportu. Wobec czego istotne będzie **stworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty przewozowej publicznym transportem zbiorowym**, w ramach którego zakłada się realizację inwestycji podnoszących jakość infrastruktury, w tym zintegrowanych węzłów przesiadkowych, infrastruktury liniowej i punktowej. Dodatkowo dla zachęcenia podróżnych kluczowe będą inwestycje w nowoczesny park taborowy (autobusowy, tramwajowy i kolejowy) uwzględniający potrzeby osób z niepełnosprawnościami i o ograniczonych możliwościach poruszania się. Przyjmuje się, że **zwiększenie intermodalności transportu towarowego i rozwoju usług logistycznych** m.in. poprzez rozwój terminali intermodalnych i stworzenie odpowiednich warunków inwestycyjnych przyczyni się do wzrostu gospodarczego i konkurencyjności regionu, przedsiębiorczości i zatrudnienia, umacniając wysoką pozycję regionu w branży logistycznej.

Kierunki działań i działania:

3.3.1. Zwiększenie dostępności drogowej regionu, m.in. poprzez:

- dopełnienie strategicznego układu drogowego wraz z realizacją sprawnych powiązań z węzłami, w tym m.in. wspieranie: budowy i przebudowy autostrad i dróg ekspresowych; budowy nowych i dostosowania do odpowiednich standardów istniejących odcinków dróg dojazdowych do węzłów, szczególnie w rejonie Łodzi,
- rozwój i poprawę parametrów technicznych dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w tym m.in. wspieranie: budowy, przebudowy i rozbudowy dróg i obiektów mostowych (w tym inwestycji zwiększających bezpieczeństwo ruchu drogowego); budowy obwodnic (w miejscowościach najbardziej obciążonych ruchem tranzytowym); wdrażania inteligentnych systemów transportowych¹²² (np. system sterowania ruchem, informacja drogowa itp.).

3.3.2. Włączenie w system szybkich połączeń kolejowych, m.in. poprzez:

- realizację systemu KDP, w tym m.in. wspieranie: budowy nowej linii kolejowej Warszawa – Centralny Port Komunikacyjny – Łódź – Wrocław/Poznań przystosowanej do wyższych prędkości,
- rozbudowę układu kolejowego, w tym m.in. wspieranie: poprawy parametrów technicznych istniejących linii kolejowych (np. elektryfikacji linii), w szczególności tzw. „szprych” doprowadzających do Centralnego Portu Komunikacyjnego; budowy nowych linii kolejowych; modernizacji i budowy infrastruktury punktowej (np. stacji i przystanków kolejowych oraz przejazdów drogowo-kolejowych); wdrażania inteligentnych systemów transportowych (w tym ERTMS¹²³).

3.3.3. Zwiększenie dostępności lotniczej regionu, m.in. poprzez:

- rozwój siatki połączeń lotniczych, w tym m.in. wspieranie: pozyskiwania nowych przewoźników, otwierania nowych kierunków połączeń lotniczych,
- promocja oferty PL Łódź.

3.3.4. Stworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty przewozowej publicznym transportem zbiorowym, m.in. poprzez:

- poprawę jakości infrastruktury publicznego transportu zbiorowego, infrastruktury uwzględniającej potrzeby osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych, w tym m.in. wspieranie: doposażenia i realizacji zintegrowanych węzłów przesiadkowych (wraz z systemami Park&Ride i Bike&Ride¹²⁴); modernizacji dworców autobusowych i kolejowych; budowy i przebudowy infrastruktury tramwajowej (w tym o charakterze aglomeracyjnym); tworzenia infrastruktury dla uprzywilejowania komunikacji miejskiej; wdrażania inteligentnych systemów transportowych (w tym sterowania ruchem),

¹²² Inteligentne Systemy Transportowe (ITS) – Szeroki zbiór różnorodnych narzędzi bazujących na technologii informatycznej, komunikacji bezprzewodowej i elektronice pojazdowej, umożliwiających sprawne i efektywne zarządzanie infrastrukturą transportową oraz sprawną obsługę podróżnych. W takich systemach funkcjonowanie transportu jest w wysokim stopniu wspierane zintegrowanymi rozwiązaniami pomiarowymi (czujniki, sensory), telekomunikacyjnymi, informatycznymi i informacyjnymi, a także automatycznego sterowania.

¹²³ ERTMS (ang. European Rail Traffic Management System) – Europejski System Zarządzania Ruchem Kolejowym – projekt ujednoliconego systemu sterowania ruchem kolejowym, który ma zapewnić interoperacyjność transportu kolejowego.

¹²⁴ BIKE & RIDE (B&R) – system parkingów dla rowerów, który umożliwia bezpieczne pozostawienie swojego roweru i kontynuację dalszej podróży przy użyciu publicznego transportu zbiorowego.

- rozwój nowoczesnego parku taborowego, w tym m.in. wspieranie: zakupu proekologicznego taboru autobusowego, tramwajowego i kolejowego, uwzględniającego potrzeby osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych,
- wzmocnienie systemu połączeń publicznym transportem zbiorowym, w tym m.in. wspieranie: rozwoju siatki połączeń i zwiększania częstotliwości kursowania; koordynacji rozkładów jazdy.

3.3.5. Zwiększenie intermodalności transportu towarowego i rozwój usług logistycznych, m.in. poprzez:

- rozwój terminali intermodalnych, w tym m.in. wspieranie: rozbudowy istniejących terminali intermodalnych; budowy nowych obiektów; doposażenia (np. w systemy informatyczne usprawniające funkcjonowanie terminali); rozwoju funkcji cargo w PL Łódź,
- kształtowanie warunków inwestycyjnych dla rozwoju logistyki w strefie oddziaływania sieci TEN-T i w strategicznych rejonach rozwoju funkcji logistycznych, w tym m.in. wspieranie: przygotowania terenów inwestycyjnych; budowy i rozbudowy parków magazynowych.

Cel operacyjny 3.4. Zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego

Zakłada się, iż na bezpieczeństwo energetyczne regionu i kraju istotny wpływ będzie miało utrzymanie energetycznego charakteru regionu. W dalszej perspektywie będzie to możliwe poprzez podjęcie eksploatacji złoża „Złoczew” lub wdrażanie innych rozwiązań w zakresie produkcji energii. Zakłada się również rozwój elektroenergetycznych i gazowych sieci przesyłowych, dystrybucyjnych wraz z elementami punktowymi sieci oraz rozwój energetyki rozproszonej pochodzącej z OZE. Umożliwi to zaspokojenie rosnących potrzeb energetycznych.

Przyjmuje się, że **modernizacja sieci elektroenergetycznych** mające na celu optymalizację zużycia energii i ograniczanie negatywnego wpływu procesów jej produkcji na środowisko, polegać będą na **stosowaniu inteligentnych systemów**, wykorzystujących nowoczesne oraz innowacyjne systemy i urządzenia do sterowania, regulacji i zabezpieczenia sieci. Przyczynią się do zmniejszenia awaryjności sieci i strat energii na przesyłach, spowodują oszczędności w źródłach wytwarzania energii poprzez możliwość wytwarzania jej mniejszej ilości przy takim samym zapotrzebowaniu. Na bezpieczeństwo energetyczne województwa wpływ będzie miał również **rozwój i modernizacja sieci gazociągów przesyłowych i dystrybucyjnych**. Zakłada się, że podjęte działania w dziedzinie gazyfikacji koncentrować się będą na podnoszeniu ciśnienia i zwiększaniu średnicy gazociągów, jak również dywersyfikacji kierunków dostaw gazu. Problemem pozostaje nieopłacalność ekonomiczna budowy sieci gazowej na obszarach wiejskich. Wpływ na zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do środowiska będzie miał rozwój sieci ciepłowniczych w miastach województwa. Przyjmuje się, że budowa, rozbudowa i modernizacja sieci ciepłowniczych przyczyni się do zmniejszenia emisji zanieczyszczeń pyłów oraz gazów, głównie z zawartością siarki. Ponadto w celu ochrony klimatu oraz zasobów złóż węgla zakłada się kontynuowanie działań zmierzających do przestawiania produkcji energii na nowe technologie o niskiej emisji CO₂, **w tym rozwój OZE**.

Kierunki działań i działania:

3.4.1. Rozwój strategicznego¹²⁵ systemu elektroenergetycznego, m.in. poprzez:

- utrzymanie produkcji energii w okręgu energetycznym w rejonie Bełchatowa, w tym m.in. wspieranie: uruchomienia wydobycia węgla brunatnego ze złoża Złoczew; wdrażania innych rozwiązań w zakresie produkcji energii,
- utrzymanie i rozbudowę systemu elektroenergetycznego, w tym m.in. wspieranie: budowy inteligentnych stacji i sieci elektroenergetycznych (*smart grids*); rozbudowy i modernizacji istniejących stacji i sieci elektroenergetycznych (z uwzględnieniem *smart grids*).

3.4.2. Rozwój strategicznego¹²⁶ systemu gazowego, m.in. poprzez:

- wspieranie budowy, rozbudowy i modernizacji gazociągów wysokiego ciśnienia,
- wspieranie budowy, rozbudowy i modernizacji stacji gazowych wysokiego ciśnienia.

3.4.3. Zwiększenie wykorzystania OZE, m.in. poprzez:

- wspieranie utrzymania wysokiego udziału instalacji wiatrowych w produkcji energii z OZE w regionie, w tym m.in. wspieranie modernizacji i budowy,

¹²⁵ Obejmuje linie najwyższych (400 kV i 220 kV) i wysokich (110 kV) napięć oraz elektrownie i elektrociepłownie.

¹²⁶ Obejmuje przesyłowe gazociągi wysokiego ciśnienia.

- wspieranie zwiększania udziału pozostałych instalacji w produkcji energii z OZE w regionie (np. fotowoltaika), w tym m.in. poprzez modernizację i budowę.

Cel operacyjny 3.5. Racjonalizacja gospodarki odpadami

W gospodarce odpadami przyjmuje się ukierunkowanie działań na ochronę środowiska przed zanieczyszczeniem odpadami, przede wszystkim zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami, poprzez propagowanie działań zapobiegających ich powstawaniu, następnie wykorzystywanie odpadów jako źródła cennych surowców, co prowadzić będzie do ochrony wyczerpujących się zasobów naturalnych. Służą temu założenia **gospodarki o obiegu zamkniętym (GOZ)**, której głównym celem jest zapobieganie powstawaniu odpadów m.in. poprzez rozwój technologii surowcooszczędnych. Zakłada się **usprawnienie systemu instalacji komunalnych do przetwarzania odpadów oraz systemu selektywnej zbiórki odpadów** pod kątem maksymalizacji odzysku surowców, co przełoży się na minimalizowanie ilości składowanych odpadów, w tym docelowo wyeliminowanie składowania odpadów podlegających recyklingowi oraz biodegradacji.

Dodatkowo zakłada się minimalizowanie skutków zanieczyszczenia środowiska skażeniem odpadami poprzez **rekultywację zamkniętych składowisk** oraz **likwidację miejsc nielegalnego składowania odpadów** (tzw. dzikich wysypisk, wyrobisk oraz zdegradowanych terenów przemysłowych).

Na terenie województwa łódzkiego zakłada się zwiększenie skuteczności usuwania odpadów zawierających azbest, w ramach „Programu Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032”. Kontynuowana będzie inwentaryzacja wyrobów z azbestu oraz ich unieszkodliwianie poprzez deponowanie na rozbudowanych i wybudowanych w tym celu składowiskach.

Kierunki działań i działania:

3.5.1. Rozwój infrastruktury w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, m.in. poprzez:

- usprawnienie systemu instalacji komunalnych do przetwarzania niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych lub pozostałości z przetwarzania tych odpadów, instalacji do przetwarzania bioodpadów oraz instalacji do termicznego przekształcania odpadów komunalnych lub odpadów pochodzących z przetwarzania odpadów komunalnych w celu odzyskania energii, poprzez ich budowę, rozbudowę i modernizację,
- dostosowanie systemu odbioru odpadów komunalnych do wymogów gospodarki cyrkularnej, w tym m.in. wspieranie budowy, rozbudowy, modernizacji: punktów odbioru selektywnie zbieranych odpadów, punktów napraw uszkodzonych urządzeń; sortowni i stacji przeładunkowych odpadów komunalnych.

3.5.2. Zmniejszanie negatywnego wpływu odpadów na środowisko, m.in. poprzez:

- rekultywację zamkniętych składowisk odpadów komunalnych,
- likwidację miejsc nielegalnego składowania odpadów, w tym m.in. inwentaryzacja tzw. dzikich wysypisk, wyrobisk oraz zdegradowanych terenów przemysłowych.

3.5.3. Poprawa skuteczności oczyszczania województwa z azbestu, m.in. poprzez:

- rozbudowę składowisk do deponowania odpadów zawierających azbest,
- budowę składowisk do deponowania odpadów zawierających azbest.

Cel operacyjny 3.6. Zwiększenie dostępności do usług teleinformatycznych

Dostępność i jakość technologii cyfrowych warunkuje zarówno poziom życia mieszkańców jak i sprawne funkcjonowanie i rozwój gospodarki. W obliczu dynamicznie rosnącego zapotrzebowania na technologie cyfrowe najistotniejsze jest wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości **dostępu do Internetu szerokopasmowego** o wysokich przepustowościach. W związku z tym przewiduje się **rozbudowę światłowodowej sieci telekomunikacyjnej oraz sieci komórkowej 3G, 4G, w szczególności budowę 5G**.

Kierunki działań i działania:

3.6.1. Rozwój przewodowej infrastruktury teleinformatycznej, m.in. poprzez:

- wspieranie utrzymania, rozbudowy i budowy liniowych elementów sieci światłowodowych (zwłaszcza na obszarach gdzie jest to opłacalne i ekonomicznie uzasadnione),

- wspieranie utrzymania, rozbudowy i budowy węzłów dostępowych do sieci światłowodowych (zwłaszcza na obszarach gdzie jest to opłacalne i ekonomicznie uzasadnione).

3.6.2. Rozwój bezprzewodowej infrastruktury teleinformatycznej, m.in. poprzez:

- wspieranie utrzymania, rozbudowy i budowy infrastruktury 3G i 4G (LTE),
- wspieranie budowy infrastruktury 5G.

CEL HORYZONTALNY: EFEKTYWNE I ODPOWIEDZIALNIE ZARZĄDZANY REGION

Warunkiem skutecznej realizacji zamierzeń i celów rozwoju jest sprawna sfera zarządzania rozwojem, dzięki której strategia nie pozostaje martwym zbiorem nierealizowanych postulatów. Zarządzanie regionem powinno być przy tym **efektywne**, to znaczy, że rezultat podjętych działań powinien być uzyskany przy możliwie niskich i racjonalnych kosztach. Służą temu działania podnoszące kompetencje administracji oraz rozwijanie bazy wiedzy o regionie. Podniesieniu efektywności zarządzania rozwojem sprzyjać będzie również szersze wykorzystanie **nowoczesnych technik informacyjno-komunikacyjnych** niezbędnych do tworzenia e-administracji, w tym m.in. w relacji z mieszkańcami i innymi samorządami oraz do tworzenia baz danych.

Istotnym elementem **odpowiedzialnego** zarządzania jest wdrażanie koncepcji zrównoważonego rozwoju na wszystkich szczeblach administracji publicznej. Administracja publiczna powinna lepiej wykorzystywać istniejące instrumenty zlecania zadań publicznych z uwzględnieniem aspektów ekologicznych (**zielone zamówienia**) oraz **klauzul społecznych**.

Kluczowego znaczenia nabiera **współpraca** wszystkich interesariuszy strategii, w tym w szczególności na linii samorząd województwa – samorządy lokalne, sprzyjając realizacji zintegrowanych projektów. Niezbędne jest zatem podejmowanie działań zachęcających jednostki samorządu, sektora prywatnego i partnerów społecznych do kooperacji oraz promowanie i uświadamianie korzyści płynących ze współpracy. Współpraca samorządów przyczyni się do podniesienia efektywności i optymalizacji kosztów realizowanych projektów i świadczonych usług publicznych. Realizacji strategii sprzyjać będzie także budowanie partnerstw w zakresie **współpracy ponadregionalnej i międzynarodowej**.

Niezwykle ważnym elementem zarządzania jest **kształtowanie przestrzeni województwa w sposób zrównoważony**, tj. umożliwiający wykorzystanie jej potencjału dla zwiększania konkurencyjności gospodarczej regionu, podnoszenia jakości życia przy zachowaniu najcenniejszych walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych oraz niwelowaniu zdiagnozowanych barier. Podstawą prowadzenia polityki przestrzennej przez Samorząd Województwa będzie Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego, w którym sformułowane zostały zasady zagospodarowania i kształtowania przestrzeni wpływające na ład przestrzenny oraz wzmocnienie atutów rozwojowych. Gminy posiadają najważniejsze kompetencje w zakresie gospodarowania przestrzenią, opracowując studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz sporządzając miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, stanowiące akt prawa miejscowego. Dla racjonalnego kształtowania przestrzeni konieczna jest koordynacja procesów planowania i współpraca wszystkich podmiotów, których interesy w tej przestrzeni są realizowane.

Oczekiwany rezultatem podejmowanych działań będzie unowocześniona administracja, podniesione kompetencje pracowników, zintegrowany system planowania i zarządzania rozwojem, efektywniejsze wykorzystanie środków UE oraz racjonalne gospodarowanie przestrzenią. Rozwój współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego, przedsiębiorcami, uczelniami i mieszkańcami przyczyni się do efektywnej realizacji założonych celów rozwojowych, wzmocnienia konkurencyjności, podniesienia jakości życia oraz aktywizacji mieszkańców.

Kierunki działań i działania:

a. Podnoszenie wiedzy i umiejętności z zakresu planowania i zarządzania rozwojem pracowników administracji samorządowej wszystkich szczebli, m.in. poprzez:

- wspieranie szkoleń dla pracowników administracji samorządowej, wspieranie warsztatowego systemu wypracowywania wspólnych dla zespołów gmin i powiatów projektów i mechanizmów ich realizacji,
- upowszechnienie wsparcia eksperckiego, rozwijanie systemowej współpracy ze środowiskiem naukowym i wymianę dobrych praktyk dla jednostek samorządu terytorialnego,

- podnoszenie kompetencji w zakresie stosowania ustawy prawo zamówień publicznych, w szczególności w zakresie zamówień odpowiedzialnych społecznie i „zielonych zamówień”,
- podnoszenie kompetencji w zakresie planowania zintegrowanego, przestrzennego i strategicznego.

b. Upowszechnianie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w zarządzaniu rozwojem, m.in. poprzez:

- upowszechnienie wśród samorządów stosowania dostępnych, przetestowanych narzędzi monitoringu jakości usług publicznych i jakości życia,
- zwiększenie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w zarządzaniu procesami rozwojowymi i komunikacji z mieszkańcami, przedsiębiorcami,
- cyfryzację zasobów instytucji publicznych,
- tworzenie i aktualizację baz danych, w tym m.in. systemów informacji przestrzennej oraz geodezyjnych rejestrów publicznych,
- prowadzenie kampanii promocyjnych na stronach Samorządu Wojewódzkiego, w tym także z wykorzystaniem serwisów społecznościowych,
- wzmacnianie pozycji jednostek prowadzących monitoring sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej województwa, w tym Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego Województwa Łódzkiego.

c. Wzmacnianie współpracy i partnerstwa samorządów, m.in. poprzez:

- promowanie i uświadamianie korzyści płynących ze współpracy w ramach realizacji strategii i projektów, w tym tworzenie platform wymiany wiedzy, doświadczeń i dobrych praktyk, wprowadzanie mechanizmów zachęcających samorządy do współpracy i realizacji przedsięwzięć rozwojowych, integrujących źródła finansowania jednostek samorządu terytorialnego i innych podmiotów,
- uczestniczenie w sieciach współpracy między samorządami różnych szczebli na gruncie krajowym i międzynarodowym oraz realizacji międzyregionalnych i międzynarodowych projektów,
- stymulowanie gospodarki regionalnej poprzez odpowiednie wykorzystanie środków publicznych, m.in. stosując klauzule zielonych zamówień publicznych,
- promowanie i wdrażanie modelowych rozwiązań rewitalizacyjnych, integrujących aspekty społeczne, gospodarcze i techniczno-przestrzenne oraz angażujących możliwie duże grono interesariuszy: samorządowców, przedsiębiorców, naukowców, mieszkańców i społeczników,
- rozwój współpracy sektora publicznego z sektorem prywatnym (partnerstwo publiczno-prywatne) oraz sektora publicznego z sektorem pozarządowym,
- inicjowanie i koordynowanie współpracy na rzecz budowania marki i promocji regionu łódzkiego,
- włączenie społeczeństwa obywatelskiego oraz organizacji pozarządowych w proces zarządzania rozwojem lokalnym i regionalnym.

d. Prowadzenie zintegrowanej i terytorialnie ukierunkowanej polityki zrównoważonego rozwoju przestrzennego, m.in. poprzez:

- wdrażanie rozwiązań zapewniających spójność dokumentów planistycznych i strategicznych na różnych szczeblach planowania i programowania m.in. w procesie konsultowania dokumentów,
- wspieranie gmin w procesach planowania przestrzennego i uświadamianie zagrożeń związanych z brakiem prowadzenia zrównoważonej polityki przestrzennej,
- wsparcie procesów zwiększających wzrost atrakcyjności przestrzeni miast, w tym w szczególności rewitalizacji, tworzenia przyjaznych przestrzeni publicznych i terenów zielonych,
- wspieranie działań i inwestycji przyczyniających się do zagęszczania i uzupełniania zabudowy na obszarach o dobrej obsłudze komunikacyjnej i wyposażonych w sieci infrastruktury technicznej, w szczególności kanalizacyjnej,
- wsparcie działań i inwestycji podnoszących jakość i dbałość o ład przestrzenny,
- wsparcie zarządzania miastem, w tym wdrażanie systemów sterowania efektywnością energetyczną,
- promowanie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, zakładającego ochronę terenów otwartych, rolniczych i leśnych przed zabudową,
- zapewnienie dostępności do podstawowych i ponadlokalnych usług publicznych w szczególności na obszarach peryferyjnych regionu.

ZINTEGROWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA STRATEGICZNE

Wyrazem operacjonalizacji zdefiniowanych i opisanych powyżej celów Strategii 2030, oraz stosowanego na poziomie krajowym podejścia projektowego, są **Zintegrowane Przedsięwzięcia Strategiczne (ZPS)**. Przedsięwzięcia te są **wyborem strategicznym i priorytetyzacją działań ujętych w ramach polityki horyzontalnej**.

Każde z opisanych niżej przedsięwzięć pozwoliło na **zintegrowanie celów i kierunków działań sformułowanych w sferach: gospodarczej, społecznej i przestrzennej**, co przy uwzględnieniu działań podnoszących sprawność zarządzania regionem umożliwi osiągnięcie efektu synergii w realizacji Strategii i dążeniu do zrównoważonego rozwoju województwa. Zintegrowane Przedsięwzięcia Strategiczne stanowią wiązki projektów, których zasadniczym celem jest osiągnięcie oddziaływania w ramach wszystkich sfer określonych w Strategii. W ramach ZPS nastąpi konsolidacja sił i środków w najważniejszych z punktu widzenia rozwoju województwa obszarach wymagających wsparcia.

1. PRZEDSIĘBIORCZY ROZWÓJ

Cel

Celem przedsięwzięcia jest zwiększenie potencjału w zakresie badań i innowacji oraz wykorzystania zaawansowanych technologii w gospodarce regionu, jak również stworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości oraz zapewnienie kompleksowego wsparcia opartego na współdziałaniu przedsiębiorców, sektora naukowego i administracji publicznej.

Działania

W ramach realizacji przedsięwzięcia zakłada się podejmowanie działań pobudzających powiązania sfery nauki i biznesu oraz wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w firmach, jak również realizację projektów stymulujących wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw. Konieczne jest stworzenie dla przedsiębiorstw możliwości rozwoju w warunkach globalnej konkurencji poprzez ułatwienie na poziomie regionalnym dyfuzji wiedzy i technologii. W ramach przedsięwzięcia planuje się wsparcie podmiotów regionalnej gospodarki poprzez dostarczanie narzędzi i rozwiązań służących podnoszeniu ich przewag konkurencyjnych.

Oprócz działań bezpośrednio wpływających na wykorzystanie innowacji w procesie wzmacniania konkurencyjności gospodarki regionu niezbędne są również projekty koncentrujące się na kształtowaniu przedsiębiorczych i proaktywnych postaw, stymulowaniu do podejmowania aktywności gospodarczej, oraz wspieraniu mechanizmów kooperacji i współpracy pomiędzy różnorodnymi podmiotami. Niezwykle istotne jest stworzenie mechanizmów dostępu do kapitału finansowego, w tym m.in. bezzwrotne wsparcie dla osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej.

Efekt

Efektem przedsięwzięcia będzie zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw województwa łódzkiego, podniesienie jakości kapitału ludzkiego poprzez rozwój postaw przedsiębiorczych, jak również wzrost świadomości w zakresie roli i znaczenia współpracy w procesach i działaniach gospodarczych.

2. KOMPETENTNE KADRY DLA REGIONALNEJ GOSPODARKI

Cel

Przedsięwzięcie koncentruje się na efektywnym procesie kształcenia kadr dla potrzeb nowoczesnej gospodarki regionu w kontekście przemian demograficznych i zmian na rynku pracy.

Działania

W ramach przedsięwzięcia konieczne jest podniesienie jakości kształcenia, zwiększenie dostępu do nowoczesnych technik i technologii na wszystkich etapach edukacji oraz rozwój kompetencji kluczowych, pozwalający na kształtowanie postaw prospołecznych i ułatwiający przystosowanie się do szybko zmieniających się warunków życia. Niezbędne jest prawidłowe diagnozowanie potrzeb regionalnego sektora gospodarki i wspieranie procesów odpowiedniego dopasowania do nich oferty kształcenia. Przedsięwzięcie zakłada rozwój i promocję kształcenia zawodowego przy aktywnym udziale pracodawców oraz uwzględnianiu najnowszych trendów technologicznych. Zakłada również realizację projektów wpisujących się w ideę uczenia się przez całe

życie (kształcenie ustawiczne), jak również rozwijanie różnorodnych kompetencji istotnych na dynamicznie zmieniającym się rynku pracy. Elementem przedsięwzięcia będzie również wspieranie procesu zwiększania otwartego dostępu do wiedzy.

Istotnym elementem przedsięwzięcia będą również projekty koncentrujące się na wsparciu osób defaworyzowanych na rynku pracy i zagrożonych wykluczeniem społecznym. Ważne w tym kontekście są działania aktywizujące i zwiększające kompetencje osób starszych (w tym kompetencje cyfrowe), których potencjał może zostać wykorzystany przez nowoczesną gospodarkę regionu.

Efekt

Efektom podejmowanych działań będzie zwiększenie konkurencyjności regionu, podniesienie jakości kapitału ludzkiego poprzez poprawę jakości kształcenia oraz ograniczenie skali wykluczenia społecznego.

3. SILNY KAPITAŁ SPOŁECZNY

Cel

Głównym celem przedsięwzięcia jest budowanie coraz silniejszego kapitału społecznego, będącego filarem warunkującym rozwój społeczno-gospodarczy całego regionu i przyczyniającym się do poprawy warunków funkcjonowania osób i rodzin.

Działania

W ramach przedsięwzięcia planuje się zwiększenie aktywności (kulturalnej, sportowej, rekreacyjnej, turystycznej i społecznej) mieszkańców województwa, wzmocnienie identyfikacji ze środowiskiem lokalnym i regionem oraz wykreowanie województwa łódzkiego jako regionu o bogatym dziedzictwie kulturowym (zwłaszcza postindustrialnym).

Realizacja przedsięwzięcia będzie się koncentrować na podniesieniu jakości więzi społecznych oraz zwiększaniu uczestnictwa w życiu społecznym poprzez wsparcie osób i rodzin oraz podmiotów trzeciego sektora. Istotne będą również działania wspierające kształtowanie postaw obywatelskich oraz upowszechnianie mechanizmów partycypacji obywatelskiej.

Przedsięwzięcie obejmie także szerokie działania w zakresie rewitalizacji obszarów zdegradowanych, polegające na realizacji zintegrowanych projektów podnoszących jakość kapitału społecznego (w tym wspieranie osób narażonych na ubóstwo i wykluczenie społeczne), którym będą towarzyszyły przedsięwzięcia gospodarcze, infrastrukturalne, techniczne wspierające proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego.

Efekt

Efektom podejmowanych działań będzie wzmocnienie sektora organizacji pozarządowych oraz sektora ekonomii społecznej, wzmocnienie więzi mieszkańców, zarówno z regionem, jak i społecznością lokalną, oraz zwiększenie uczestnictwa mieszkańców w wydarzeniach i inicjatywach regionalnych. Poprawie ulegnie standard przestrzeni miejskich, a wykluczenie społeczne na obszarach zdegradowanych zostanie ograniczone. Długofalowym efektem będzie poprawa jakości życia mieszkańców i warunków dla rozwoju rodzin oraz wzrost atrakcyjności i konkurencyjności regionu.

4. DOSTĘPNOŚĆ USŁUG ZDROWOTNYCH I PROFILAKTYKA ZDROWOTNA W KAŻDYM WIEKU

Cel

Celem przedsięwzięcia jest poprawa dostępności do usług ochrony zdrowia, w tym świadczonych w formie ambulatoryjnej i środowiskowej, podniesienie świadomości prozdrowotnej mieszkańców, wzrost uczestnictwa w programach zdrowotnych i profilaktycznych oraz popularyzacja zdrowego i aktywnego stylu życia.

Działania

Realizacja przedsięwzięcia będzie polegała na wsparciu działań związanych z poprawą dostępności przestrzennej i podniesieniu jakości usług ochrony zdrowia, szczególnie w zakresie chorób układu krążenia, leczenia onkologicznego, leczenia udarów, psychiatrycznej opieki zdrowotnej, rehabilitacji oraz opieki długoterminowej, paliatywnej, geriatrycznej i hospicyjnej. Z uwagi na najszybciej starzejące się w skali kraju społeczeństwo, szczególny nacisk będzie położony na potrzeby w zakresie opieki zdrowotnej seniorów

w województwie łódzkim, w tym świadczonych w formie środowiskowej. Istotne będą projekty służące upowszechnianiu profilaktyki zdrowotnej poprzez m.in. kampanie informacyjno-edukacyjne czy realizację programów zdrowotnych, jak również działania na rzecz edukacji i promocji zdrowego stylu życia oraz podnoszenia aktywności fizycznej.

Efekt

Planowane efekty realizacji przedsięwzięcia obejmują m.in. poprawę stanu zdrowia mieszkańców województwa, wydłużenie oczekiwanego trwania życia, zwiększenie świadomości w zakresie profilaktyki, poprawę jakości infrastruktury ochrony zdrowia oraz ogólnodostępnej infrastruktury rekreacyjno-sportowej. Prognozuje się także zwiększenie innowacyjności w obszarze usług ochrony zdrowia (w tym w zakresie telemedycyny). Dodatkowo nastąpi rozwój stref aktywności i terenów zieleni sprzyjających zdrowemu i aktywnemu stylowi życia.

5. WŁĄCZENIE SPOŁECZNE

Cel

Przedsięwzięcie zakłada kompleksowe wsparcie osób i rodzin zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym m.in. poprzez zwiększenie dostępu do różnych form pomocy, w tym usług społecznych, szczególnie w miejscu zamieszkania, oraz rozwijanie i koordynację działań na rzecz integracji społecznej.

Działania

W związku ze zdiagnozowanymi potrzebami, jak również zachodzącymi zmianami w strukturze demograficznej regionu zakłada się realizację działań związanych z poprawą dostępności do różnych form pomocy, w tym usług społecznych świadczonych przez lokalne środowiska (deinstytucjonalizacja usług). Realizowane będą projekty inwestycyjne w zakresie infrastruktury pomocy społecznej, w tym rozwijanie infrastruktury dziennych ośrodków wsparcia oraz mieszkań chronionych i wspomaganych. Elementem przedsięwzięcia będą również działania koncentrujące się na poprawie szeroko rozumianej dostępności, w tym dostosowanie przestrzeni do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych. Konieczne jest wsparcie działań na rzecz integracji społecznej oraz dostosowanie systemu różnych form wsparcia, w tym świadczenia usług publicznych, do starzejącego się społeczeństwa. W ramach przedsięwzięcia przewidziane jest zapewnienie pomocy rodzinom, w tym rodzinom z dziećmi znajdującym się w kryzysie (zwłaszcza mającym problemy wychowawczo-opiekuńcze). Elementem przedsięwzięcia będzie również testowanie innowacji społecznych, wzmocnienie potencjału i zaangażowania podmiotów ekonomii społecznej w rozwiązywanie problemów.

Efekt

Efektom podejmowanych działań będzie ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego, silniejsza integracja społeczna osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem. Przewiduje się rozwój innowacji społecznych oraz wzmocnienie roli sektora ekonomii społecznej poprzez utworzenie nowych miejsc pracy w podmiotach ekonomii społecznej, w tym w przedsiębiorstwach społecznych i wzmocnienie ich konkurencyjności. Efektem będą również zmiany w przestrzeni publicznej poprawiające dostępność dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych.

6. MINIMALIZACJA ZJAWISKA SUSZY ORAZ POPRAWA JAKOŚCI WÓD POWIERZCHNIOWYCH

Cel

Celem przedsięwzięcia jest poprawa adaptacyjności regionu do postępujących zmian klimatycznych, przyczyniających się do występowania zjawiska suszy, a w dłuższym okresie procesu stopowienia negatywnie wpływających na rozwój rolnictwa. Celem jest również poprawa jakości wód powierzchniowych.

Działania

Realizacja przedsięwzięcia będzie koncentrować się na wdrażaniu rozwiązań zmierzających do racjonalizacji gospodarowania zasobami wodnymi, poprzez m.in. realizację działań na rzecz zwiększania retencji na obszarach zlewni (w tym na terenach zurbanizowanych) oraz powtórnego wykorzystania wody. Ponadto zakłada się podejmowanie działań na rzecz zmniejszania poziomu zanieczyszczenia wód oraz realizację projektów

inwestycyjnych dotyczących sieci kanalizacyjnych, wodociągowych i oczyszczalni ścieków. Planowane jest wspieranie działań mających na celu ograniczenie ryzyka związanego ze zmianami klimatycznymi oraz wzrost odporności na klęski żywiołowe na terenie województwa. Zakłada się również realizację działań z zakresu rozwoju błękitno-zielonej infrastruktury (w tym m.in. projektów w zakresie rozwoju obszarów zielonych w miastach oraz zielonych stref buforowych przy ciekach i zbiornikach wodnych ograniczających spływy powierzchniowe zanieczyszczeń) oraz prowadzenia programów i kampanii edukacyjnych.

Efekt

Oprócz bezpośrednich efektów związanych ze zmianami w sferze przestrzennej w zakresie systemów wodnych realizacja przedsięwzięcia przełoży się na powstanie nowych rozwiązań do zastosowania w rolnictwie. Nastąpi również wzrost świadomości społeczeństwa na temat racjonalnego gospodarowania wodą. Ponadto na skutek polepszania lokalnych warunków mikroklimatycznych nastąpi poprawa stanu zdrowia mieszkańców.

7. CZYSTE POWIETRZE

Cel

Działania podejmowane w ramach przedsięwzięcia będą polegały na ograniczeniu niskiej emisji z sektora bytowo-komunalnego oraz emisji liniowej powstającej w szczególności na skutek transportu drogowego.

Działania

Jednym z głównych elementów walki z niską emisją będzie podłączanie budynków do systemu sieci ciepłowniczej, w celu wyeliminowania punktowych źródeł ciepła. Ponadto działania zaplanowane w ramach przedsięwzięcia będą polegały na wsparciu inwestycji w zakresie termomodernizacji budynków wraz z wymianą nieefektywnych źródeł ciepła. Kolejnym ważnym elementem starań o czyste powietrze w województwie będą inwestycje w odnawialne źródła energii wpływające na zmniejszenie emisji zanieczyszczeń oraz zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego.

Prowadzone będą również działania zmierzające do ograniczenia emisji liniowej poprzez inwestowanie w tabor niskoemisyjny, w rozwój węzłów przesiadkowych integrujących różne rodzaje środków transportu oraz systemy elektromobilności. Ponadto rozbudowane zostaną strefy zieleni wzdłuż ciągów komunikacyjnych w miastach oraz systemy monitorowania poziomu zanieczyszczenia powietrza.

Efekt

Efektom podejmowanych działań będzie poprawa jakości życia wynikająca m.in. z lepszego stanu zdrowia mieszkańców, jak również racjonalizacji wydatków związanych z ogrzewaniem domów. Nastąpi rozwój sektora materiałów budowlanych, zwłaszcza w zakresie termomodernizacji, technologii oczyszczania powietrza czy eko-budownictwa. Zwiększy się również atrakcyjność przestrzeni do zamieszkania oraz spędzania wolnego czasu w miastach (ekologizacja przestrzeni miast). Prowadzone działania umożliwią również rozwój nowoczesnych systemów transportu, przyczynią się do rozwoju atrakcyjnego transportu zbiorowego oraz zmniejszenia zanieczyszczenia powietrza.

8. ZINTEGROWANA GOSPODARKA ODPADAMI

Cel

Istotą przedsięwzięcia jest zwiększenie wykorzystania odpadów jako źródła surowców oraz energii, co przyczyni się zarówno do ochrony środowiska przed zanieczyszczeniami, jak i zmniejszenia eksploatacji wyczerpujących się zasobów naturalnych.

Działania

Zakłada się usprawnienie systemu zbierania, segregowania i przetwarzania odpadów z wykorzystaniem potencjałów lokalnych przedsiębiorstw oraz lokalnych czynników popytowych i podaźowych. Planowane są projekty mające na celu eliminację zagrożenia skażenia środowiska poprzez rekultywację zamkniętych składowisk odpadów komunalnych oraz likwidację miejsc nielegalnego składowania odpadów (tzw. dzikich składowisk odpadów). Przedsięwzięcie zakłada również projekty w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym (GOZ), które przyczyniają się do wzrostu innowacyjności przedsiębiorstw wdrażających rozwiązania dotyczące racjonalnego wykorzystania zasobów. Uzupełnieniem powyższych działań będzie stworzenie systemu monitorowania instalacji

i procesów oraz produktów GOZ, a także kampanie edukacyjne zwiększające świadomość ekologiczną mieszkańców województwa. Wsparciem zostaną również objęte inicjatywy społeczne dot. ograniczenia produkcji odpadów.

Efekt

Realizacja przedsięwzięcia przełoży się bezpośrednio na zmniejszenie ilości odpadów trafiających do środowiska, jak również wpłynie na poprawę innowacyjności w sektorze MŚP, co przyczyni się do poprawy konkurencyjności sektora gospodarczego regionu. Należy również oczekiwać zmian w sferze przestrzennej polegających na zmniejszeniu powierzchni zajmowanych przez składowiska, co przełoży się na podniesienie lokalnych walorów krajobrazowych.

Z uwagi na **zakres Zintegrowanych Przedsięwzięć Strategicznych**, wykraczający poza sferę wyłącznej możliwości bezpośredniego oddziaływania samorządu województwa, przyjmuje się, że będą one stanowić **ofertę współpracy dla szerokiego grona interesariuszy publicznych i prywatnych**. Wspólne działania różnych podmiotów z terenu województwa w najważniejszych obszarach zapewnią wyższą skuteczność realizowanych działań. Kumulacja środków w wybranych przedsięwzięciach podniesie również efektywność i skuteczność wydatkowania środków publicznych i prywatnych.

W celu efektywnej realizacji możliwe jest opracowanie szczegółowych planów wdrażania poszczególnych przedsięwzięć.

W ramach polityki rozwoju wspierane będą także inne przedsięwzięcia, niezdefiniowane w niniejszym dokumencie. Ich realizacja wraz z wdrożeniem Zintegrowanych Przedsięwzięć Strategicznych w sposób najbardziej kompleksowy wpłynie na osiągnięcie założonych celów dokumentu.

CELE SRWŁ 2030 W UKŁADZIE MIASTA, OBSZARY WIEJSKIE

Miasta

Miasta to ośrodki koncentracji ludności, działalności gospodarczej i usług, stanowiące centra rozwoju społeczno-gospodarczego. W ramach Strategii wspierany będzie rozwój wszystkich miast regionu łódzkiego. Wsparcie obszarów miejskich będzie realizowane za pośrednictwem wielu celów operacyjnych sformułowanych w sferze gospodarczej, społecznej i przestrzennej oraz ramach celu horyzontalnego „Efektywnie i odpowiedzialnie zarządzany region”. Ze względu na różną wielkość i pełnione przez poszczególne miasta funkcje społeczne, gospodarcze i administracyjne zakres dedykowanych im działań będzie adekwatny do potrzeb poszczególnych ośrodków miejskich.

Dla **ośrodka wojewódzkiego**, pełniącego w strukturze osadniczej regionu funkcję ośrodka metropolitalnego, przewiduje się m.in. działania związane ze zwiększaniem potencjału akademickiego, badawczego i innowacyjnego, w tym rozwój zaplecza naukowo-badawczego, wsparcie jednostek B+R, wspieranie badań o charakterze wdrożeniowym, komercjalizację wyników badań i wsparcie nawiązywania kontaktów w kraju i za granicą, promocją dobrych praktyk w zakresie współpracy sfery B+R i przedsiębiorstw. Bardzo ważnym kierunkiem działań będzie podnoszenie atrakcyjności łódzkich uczelni. Zwiększaniu konkurencyjności Łodzi będą służyły również działania związane ze wspieraniem przedsiębiorstw komercjalizujących badania naukowe oraz *start-upów*, zwiększeniem liczby i wzmocnieniem instytucji pożyczkowych, kapitału załączkowego i *venture capital*, wsparciem działalności parków technologicznych oraz centrów transferu technologii. W zakresie gospodarki niezwykle ważne będą działania związane ze wsparciem reindustrializacji, obejmującej również zastosowanie rozwiązań z zakresu przemysłu 4.0. Powyższe działania przyczynią się do poprawy innowacyjności i konkurencyjności przedsiębiorstw oraz sektora badawczo-rozwojowego na arenie międzynarodowej. W sferze społecznej, ze względu na najwyższy w skali regionu udział osób starszych działania będą ukierunkowane m.in. na rozwój i poprawę jakości opieki długoterminowej, w tym środowiskowej, zwiększenie dostępu do usług społecznych i zdrowotnych, zwłaszcza usług opiekuńczych dla osób z niepełnosprawnościami, potrzebujących wsparcie w codziennym funkcjonowaniu, rozwój podmiotów reintegracji społecznej i zawodowej. Istotną grupą działań będą te związane z kompleksową rewitalizacją obszarów zdegradowanych zarówno w centrum miasta jak i poza nim, w tym promowanie i wdrażanie modelowych rozwiązań rewitalizacyjnych. W sferze przestrzennej wspierane będą działania związane m.in. z poprawą jakości powietrza i ograniczaniem skutków zjawisk ekstremalnych, w tym zwiększaniem potencjału przyrodniczego miast, retencji i powtórnego wykorzystania wód, ograniczaniem emisji powierzchniowej, budową i rozwojem sprawnego i efektywnego systemu transportowego, integracją sieci komunikacyjnych z układem kolejowym, w tym kolejową linią średnicową oraz rozwojem siatki połączeń lotniczych.

Dla **ośrodków powiatowych**, stanowiących ważne węzły rozwoju gospodarczego regionu oraz centra usług publicznych przewiduje się m.in. działania związane ze wsparciem jednostek B+R, ze szczególnym uwzględnieniem B+R w przedsiębiorstwach, wspieraniem działalności brokerów technologii, promocją dobrych praktyk w zakresie współpracy sfery B+R i przedsiębiorstw. Wspieraniu przedsiębiorczości będą służyły działania związane z rozszerzeniem katalogu usług, wzmocnieniem kompetencji pracowników Instytucji Otoczenia Biznesu, zwiększeniem liczby i wzmocnieniem instytucji pożyczkowych, wsparciem działalności parków technologicznych, inkubatorów przedsiębiorczości oraz centrów transferu technologii, wsparciem reindustrializacji gospodarki, obejmującej również zastosowanie rozwiązań z zakresu przemysłu 4.0. Niezwykle ważne będą działania związane z podnoszeniem jakości kapitału ludzkiego, w tym w obszarze szkolnictwa zawodowego i kształcenia ustawicznego. Wspierany będzie również rozwój usług ochrony zdrowia, w tym opieki długoterminowej oraz usług społecznych. Ze względu na problemy społeczne i przestrzenne związane z degradacją obszarów miejskich wspierane będą działania związane z kompleksową rewitalizacją, integrującą aspekty społeczne, gospodarcze i techniczno-przestrzenne. Kluczowe będą również działania przyczyniające się do poprawy jakości powietrza i rozwoju sprawnego i efektywnego systemu transportowego.

Dla **pozostałych miast województwa**, stanowiących lokalne ośrodki wzrostu, przewiduje się m.in. działania związane ze wspieraniem rozwoju MŚP i przetwórstwa rolno-spożywczego, wsparcie budowy lokalnych rynków rolno-spożywczych i targowisk. Działania będą również ukierunkowane na podnoszenie kompetencji i kształcenie ustawiczne mieszkańców. Dla dawnych ośrodków o charakterze przemysłowym przewiduje się wsparcie

w zakresie reindustrializacji gospodarki. Szczególnie istotne będą działania podnoszące jakość i dostępność usług publicznych oraz rozwój i modernizacja infrastruktury drogowej i technicznej, w tym teleinformatycznej.

W rozwoju miast regionu łódzkiego szczególnie ważne będzie wdrażanie **konceptji inteligentnych miast (smart city)**. **Miasto smart** to miasto dobrze zarządzane i przyjazne mieszkańcom, które w zrównoważony sposób wykorzystuje technologie ułatwiające mieszkańcom funkcjonowanie w przestrzeni miejskiej oraz chroniące środowisko. Dla budowy takiego miasta niezwykle istotne są inwestycje związane z rozwojem infrastruktury teleinformatycznej i technologii informacyjno-komunikacyjnych. Poza infrastrukturą konieczne jest również inwestowanie w wiedzę i umiejętności mieszkańców, w tym umiejętności cyfrowe, dostępność e-usług, sprawne zarządzanie informacją i komunikacją w kontaktach z mieszkańcami oraz zwiększenie partycypacji społecznej w procesach decyzyjnych.

Obszary wiejskie

Działania kierowane do obszarów wiejskich będą realizowane w ramach różnych celów operacyjnych i będą adekwatne w stosunku do pełnionych przez nie funkcji i dominującego profilu gospodarczego.

Za istotne dla **wielofunkcyjnego rozwoju** obszarów wiejskich uznaje się działania związane m.in. z poprawą warunków dla rozwoju przedsiębiorczości, wzrostem dostępności i jakości usług publicznych, zwiększaniem dostępności transportowej i rozwojem infrastruktury wodno-kanalizacyjnej i teleinformatycznej.

Na obszarach wiejskich **o przeważającej funkcji rolniczej** przewiduje się działania związane z modernizacją i restrukturyzacją gospodarstw rolnych, zwiększeniem opłacalności produkcji rolniczej, wzmocnieniem procesów integracji poziomej i pionowej na rynku rolnym, wsparciem budowy lokalnych rynków rolno-spożywczych i targowisk, wspieraniem tworzenia gospodarstw ekologicznych oraz promowaniem żywności wysokiej jakości: ekologicznej, tradycyjnej, regionalnej, prowadzeniem racjonalnej gospodarki rolnej w tym dostosowaniem struktury upraw i agrotechniki do zmian klimatycznych, poprawą zdolności retencyjnych, w tym m.in. zwiększaniem naturalnej retencji, ochroną obszarów źródłiskowych oraz istniejących zbiorników wodnych, w tym śródpolnych stawów, oczek wodnych, budową obiektów retencjonujących wodę, zachowaniem trwałych użytków zielonych, wspieraniem produkcji energii ze źródeł odnawialnych.

Jednostki znajdujące się w strefach oddziaływania miast powiatowych i ośrodka wojewódzkiego

Inne potrzeby i możliwości cechują jednostki położone w otoczeniu Łodzi i innych znaczących miast regionu-ośrodków powiatowych. Jednym z najważniejszych czynników umożliwiających uruchomienie nowych potencjałów rozwojowych dla tych terenów jest współpraca z jednostkami sąsiednimi.

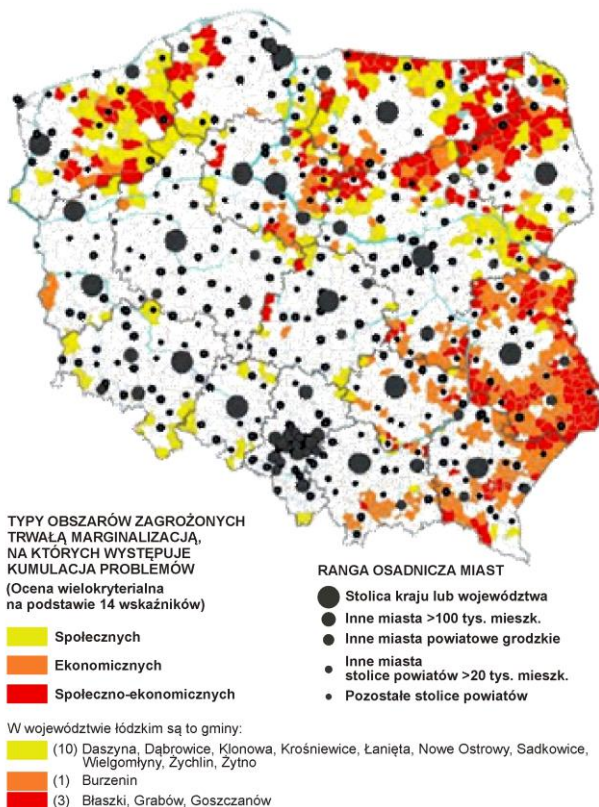
Dla obszarów wiejskich pozostających w strefie oddziaływania **ośrodków powiatowych, w tym Łodzi** zakłada się wzmocnienie współpracy samorządów w zakresie rozwoju niskoemisyjnego transportu publicznego, współpracę w zakresie planowania i budowy sieci komplementarnych usług publicznych w różnych gminach oraz współpracę gmin w zakresie poprawy sytuacji przestrzennej w tym w szczególności przeciwdziałanie suburbanizacji. Wspieranie będą również działania związane z rozwojem infrastruktury technicznej, w tym w szczególności wodno-kanalizacyjnej i teleinformatycznej.

OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI (OSI)

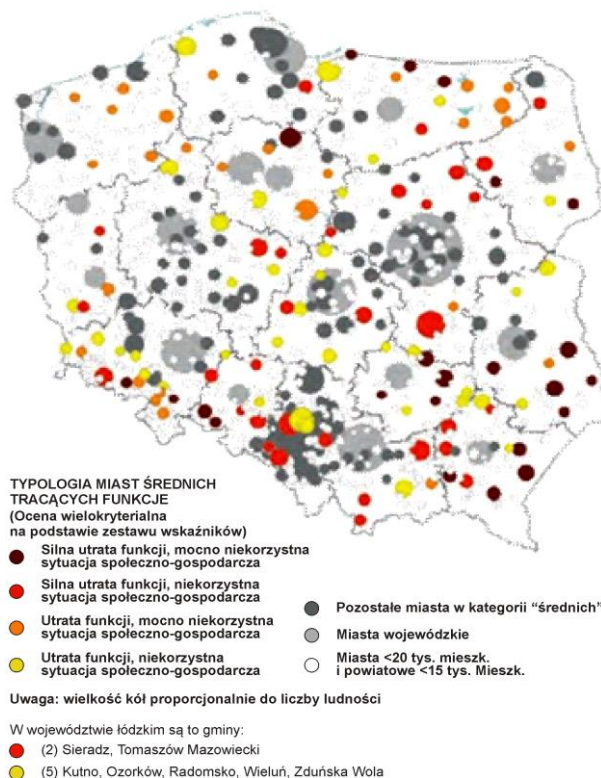
Na terenie województwa wyróżniono dwa typy obszarów strategicznej interwencji wskazane z poziomu kraju, zgodnie ze Strategią na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju i Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030¹²⁷:

- Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze (7 miast): Sieradz, Tomaszów Mazowiecki, Kutno, Ozorków, Radomsko, Wieluń, Zduńska Wola.
- Obszary zagrożone trwałą marginalizacją (14 gmin): Burzenin, Błaszki, Grabów, Goszczanów, Daszyna, Dąbrowice, Klonowa, Krośnice, Łanięta, Nowe Ostrowy, Sadkowiec, Wielgomłyny, Żychlin, Żytno.

Rys. 99. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją
 Źródło: Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Rys. 100. Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze
 Źródło: Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Główne problemy tych obszarów związane są z nieefektywną gospodarką i słabo funkcjonującym rynkiem pracy oraz problemami demograficznymi (spadek liczby ludności i starzenie się społeczeństwa), ubóstwo, braki w wyposażeniu infrastrukturalnym oraz niska dostępność transportowa i usługowa tych obszarów¹²⁸. Obie wyróżnione kategorie obszarów strategicznej interwencji uzyskują obligatoryjne wsparcie zarówno w ramach krajowych programów operacyjnych jak i regionalnego programu operacyjnego województwa łódzkiego. Rodzaj, zakres i wymiar interwencji będzie zależeć bezpośrednio od specyficznych potrzeb i potencjałów poszczególnych terytoriów. Zgodnie z KSRR 2030 zakłada się, że interwencja będzie kierowana m.in. na: likwidowanie barier rozwojowych, poprawę atrakcyjności inwestycyjnej, rozwój lokalnej przedsiębiorczości, aktywizację lokalnych zasobów ludzkich, pobudzenie lokalnych inicjatyw, a także poprawę dostępu mieszkańców do podstawowych usług. Kluczowa będzie współpraca jednostek samorządu terytorialnego i realizacja pakietu zintegrowanych, powiązanych ze sobą projektów.

¹²⁷ Zgodnie z zapisami KSRR 2030 na etapie programowania interwencji na lata 2021-2027 zostaną zaktualizowane dane, które posłużą delimitacji tych dwóch kategorii OSI.

¹²⁸ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030.

Planowane wsparcie na poziomie regionalnym będzie komplementarne w stosunku do działań proponowanych na szczeblu krajowym i obejmie różne typy działań, realizowanych w ramach wszystkich celów strategicznych i horyzontalnych. Przedstawiony poniżej zestaw działań nie jest zbiorem zamkniętym i może zostać poszerzony na etapie programowania interwencji na lata 2021-2027, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego.

Tab. 1. Kluczowe działania przewidziane do realizacji w ramach krajowych OSI

CEL	MIASTA ŚREDNIE TRACĄCE FUNKCJE SPOŁECZNO-GOSPODARCZE	OBSZARY ZAGROŻONE TRWAŁĄ MARGINALIZACJĄ
Cel 1. Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka	<ul style="list-style-type: none"> Rozwój regionalnych inteligentnych specjalizacji Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw (MŚP) Upowszechnienie kształcenia zawodowego i ustawicznego Rozwój kompetencji kluczowych Poprawa efektywności i sprawności działania IOB Aktywizacja osób nieaktywnych zawodowo i bezrobotnych 	<ul style="list-style-type: none"> Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw (MŚP) Wsparcie wdrażania rozwiązań z zakresu biogospodarki Upowszechnienie kształcenia zawodowego i ustawicznego Rozwój kompetencji kluczowych Modernizacja i zwiększenie konkurencyjności sektora rolnego
Cel 2. Obywatelskie społeczeństwo równych szans	<ul style="list-style-type: none"> Poprawa dostępności i jakości usług ochrony zdrowia Zwiększanie uczestnictwa w kulturze i rozwój usług instytucji kultury, sportu, turystyki i rekreacji Wsparcie dla grup społecznych i osób narażonych na ubóstwo i wykluczenie 	<ul style="list-style-type: none"> Poprawa dostępności i jakości usług ochrony zdrowia Zwiększanie uczestnictwa w kulturze i rozwój usług instytucji kultury, sportu, turystyki i rekreacji Wsparcie dla grup społecznych i osób narażonych na ubóstwo i wykluczenie
Cel 3. Atrakcyjna i dostępna przestrzeń	<ul style="list-style-type: none"> Ochrona wartości dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie obiektów zagrożonych i nieużytkowanych Zwiększanie dostępności drogowej regionu Zwiększenie dostępności do usług teleinformatycznych, w tym rozwój przewodowej i bezprzewodowej infrastruktury telekomunikacyjnej Stworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty przewozowej 	<ul style="list-style-type: none"> Zwiększanie dostępności drogowej regionu Stworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty przewozowej publicznym transportem zbiorowym Rozwój systemów wodociągowych i kanalizacyjnych Zwiększenie dostępności do usług teleinformatycznych, w tym rozwój przewodowej i bezprzewodowej infrastruktury telekomunikacyjnej Wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych na potrzeby turystyki zrównoważonej
Cel horyzontalny: Efektywnie i odpowiedzialnie zarządzany region	<ul style="list-style-type: none"> Wzmacnianie partnerstwa i współpracy samorządów lokalnych Upowszechnianie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w zarządzaniu rozwojem Podnoszenie wiedzy i umiejętności z zakresu planowania i zarządzania rozwojem pracowników administracji samorządowej wszystkich szczebli Wsparcie procesów zwiększających wzrost atrakcyjności centrów miast, w tym w szczególności rewitalizacji i tworzenia przyjaznych przestrzeni publicznych 	<ul style="list-style-type: none"> Wzmacnianie partnerstwa i współpracy samorządów lokalnych Upowszechnianie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w zarządzaniu rozwojem Podnoszenie wiedzy i umiejętności z zakresu planowania i zarządzania rozwojem pracowników administracji samorządowej wszystkich szczebli

SYSTEM REALIZACJI STRATEGII

Realizacja strategii rozwoju województwa stanowi złożony, wielowątkowy i cykliczny proces. Na pierwszym etapie samorząd województwa, we współpracy z partnerami, formułuje strategię, a następnie określa warunki i procedury obowiązujące w jej realizacji, m.in. poprzez opracowanie dokumentów niższego szczebla. W fazie wdrażania zadaniem samorządu jest koordynacja i monitorowanie realizacji, ocena efektów oraz, zależnie od jej wyników i zmian w otoczeniu, aktualizacja celów i sposobów realizacji w adekwatny do warunków sposób.

Właściwy proces strategicznego zarządzania województwem uwarunkowany jest, zarówno normami prawnymi, odnoszącymi się do rozwiązań instytucjonalnych, jak i podziałem kompetencji i odpowiedzialności między różne szczeble władzy. Istotny jest też poziom kapitału społecznego oraz regulacje warunkujące współpracę partnerów.

Podmioty realizujące Strategię

Podmiotem odpowiedzialnym za kształtowanie procesów rozwojowych oraz za określenie i realizację strategii rozwoju województwa jest **samorząd województwa**. Wyznacza on kierunki rozwoju, a następnie **koordynuje i organizuje proces wdrażania strategii**, zapewniając w szczególności realizację celów rozwojowych określonych w art. 11 ust 1 i 2 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa¹²⁹. Samorząd województwa **pełni rolę inicjatora** działań rozwojowych, **tworzy warunki** do realizacji wyznaczonych celów rozwojowych poprzez zapewnienie finansowania, określenie zakresu interwencji oraz przygotowanie odpowiedniej struktury zarządzania, co stanowi podstawę sprawnego prowadzenia procesów rozwojowych.

Samorząd województwa będzie realizował cele określone w Strategii w sposób **bezpośredni** (działania realizowane w ramach zadań publicznych przez Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, samorządowe jednostki organizacyjne oraz spółki z udziałem samorządu województwa) i **pośredni** (działania leżące poza możliwością bezpośredniego oddziaływania samorządu województwa; samorząd jako inicjator, motywator i propagator działań realizujących cele rozwojowe).

W celu skutecznej realizacji Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 niezbędna jest współpraca wszystkich podmiotów, które mogą podjąć działania mające wpływ na rozwój regionu. Realizatorami i jednocześnie interesariuszami Strategii będą m.in: **jednostki samorządu terytorialnego z obszaru województwa łódzkiego, jednostki sektora gospodarczego i instytucji otoczenia biznesu, samorządy gospodarcze, organizacje pozarządowe, jednostki sektora edukacji i naukowo-badawczego, instytucje ochrony zdrowia i pomocy społecznej, uczelnie wyższe**, samorządy terytorialne innych województw, a także **wszyscy mieszkańcy regionu**.

Realizacja Strategii będzie miała na celu budowanie kultury partnerstwa i współpracy, będzie ukierunkowana na współdziałanie mieszkańców, instytucji i organizacji, a także zawiązywanie trwałych relacji pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w jej wdrażanie. Współpraca i partnerstwo są warunkami koniecznymi skutecznego wdrażania Strategii, zwłaszcza w tych aspektach, które wykraczają poza sferę kompetencji samorządu województwa. Samorząd województwa będzie również wspierał działania innych podmiotów zaangażowanych we wdrażanie celów Strategii oraz integrował podmioty w realizacji działań prorozwojowych. Wyrazem

¹²⁹ Art. 11. 1. Samorząd województwa określa strategię rozwoju województwa, uwzględniającą w szczególności następujące cele:

- 1) pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej;
 - 2) pobudzanie aktywności gospodarczej;
 - 3) podnoszenie poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki województwa;
 - 4) zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń;
 - 5) kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.
2. Samorząd województwa prowadzi politykę rozwoju województwa, na którą składa się:
- 1) tworzenie warunków rozwoju gospodarczego, w tym kreowanie rynku pracy;
 - 2) utrzymanie i rozbudowa infrastruktury społecznej i technicznej o znaczeniu wojewódzkim;
 - 3) pozyskiwanie i łączenie środków finansowych: publicznych i prywatnych, w celu realizacji zadań z zakresu użyteczności publicznej;
 - 4) wspieranie i prowadzenie działań na rzecz podnoszenia poziomu wykształcenia obywateli;
 - 5) racjonalne korzystanie z zasobów przyrody oraz kształtowanie środowiska naturalnego, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju;
 - 6) wspieranie rozwoju nauki i współpracy między sferą nauki i gospodarki, popieranie postępu technologicznego oraz innowacji;
 - 7) wspieranie rozwoju kultury oraz sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalne wykorzystywanie;
 - 8) promocja walorów i możliwości rozwojowych województwa;
 - 9) wspieranie i prowadzenie działań na rzecz integracji społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

podejmowanej współpracy będzie realizacja określonych w Strategii Zintegrowanych Przedsięwzięć Strategicznych.

Powodzenie podejmowanych działań wymaga otwartości, ciągłego poszukiwania możliwości realizacji oraz szerokiej współpracy z administracją rządową (zarówno terenową, jak i centralną), współdziałania z innymi regionami, przede wszystkim z sąsiednimi województwami, a także współpracy ponadregionalnej, zarówno w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym (współpraca z organizacjami międzynarodowymi i regionami innych państw). Istotne wsparcie procesu wdrażania Strategii zapewni Regionalne Forum Terytorialne, stanowiące gremium opiniotwórczo-doradcze, złożone z przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego województwa łódzkiego, administracji rządowej, samorządów gospodarczych, jednostek sektora szkolnictwa wyższego, instytucji otoczenia biznesu, organizacji pozarządowych.

Skuteczna realizacja Strategii będzie również zależała od działań podejmowanych na innych szczeblach zarządzania, w szczególności na poziomie krajowym i europejskim. Niektóre z planowanych inwestycji, będą miały niekwestionowany wpływ na rozwój województwa łódzkiego. Podstawowe znaczenie dla przyszłych kierunków rozwoju regionu ma planowana przez rząd budowa Centralnego Portu Komunikacyjnego „Solidarność”, w położonym pomiędzy Warszawą a Łodzią Stanisławowie (gmina Baranów, województwo mazowieckie). Niezmiernie istotne dla rozwoju województwa są także kwestie związane z bezpieczeństwem energetycznym, w kontekście potencjalnego uruchomienia wydobycia węgla brunatnego ze złoża „Złoczew”¹³⁰.

Realizacja wymienionych inwestycji i ich konsekwencje dla regionu, a także dziesięcioletnia perspektywa Strategii, sprawiają, że kształtowana przez Samorząd Województwa Łódzkiego polityka rozwoju powinna być elastyczna i opierać się na otwartości, dopuszczając przyjęcie różnych scenariuszy, w zależności od rozstrzygnięć i tempa ich podejmowania na szczeblu centralnym.

Zasady realizacji Strategii

Samorząd Województwa Łódzkiego odpowiedzialny jest za organizowanie i prowadzenie działań warunkujących realizację określonej polityki rozwoju regionu. Dla zapewnienia najwyższej skuteczności prowadzonych działań niezbędne jest kierowanie się wybranymi zasadami, które określają i organizują cały proces programowania i realizacji Strategii, a także regulują sposób postępowania i obszar współpracy wszystkich podmiotów/interesariuszy włączonych w ten proces.

Zasady uniwersalne:

- **autonomiczności** – rozumianej jako prawo do niezależnego wyznaczania przez samorząd województwa celów polityki rozwoju, wynikających z wewnętrznych potrzeb i specyficznych dla regionu potencjałów,
- **nadrzędności** – Strategia stanowi dokument nadrzędny w stosunku do innych dokumentów strategicznych na poziomie regionalnym i oznacza konieczność zapewnienia zgodności wszystkich typów dokumentów o charakterze strategicznym opracowanych na szczeblu regionalnym,
- **współpracy i partnerstwa** – zakłada wzmacnianie współpracy wszystkich podmiotów zaangażowanych w realizację Strategii, w tym jednostek samorządu terytorialnego z obszaru województwa łódzkiego, samorządów terytorialnych innych województw, administracji rządowej, sektora gospodarczego i instytucji otoczenia biznesu, samorządów gospodarczych i zawodowych, organizacji pozarządowych i mieszkańców regionu, jednostek sektora edukacji i naukowo-badawczego, organizacji międzynarodowych i regionów innych państw. Ponadto zasada ta ma celu budowanie kultury partnerstwa i współpracy, która będzie ukierunkowana na współdziałanie ludzi, instytucji i organizacji, a także zawiązywanie trwałych relacji pomiędzy podmiotami realizującymi Strategię. Zasada ta rozumiana jest również jako współdziałanie, współdecydowanie i współodpowiedzialność podmiotów w tworzeniu polityki rozwoju regionu i realizacji celów Strategii. Współpraca i partnerstwo są warunkami koniecznymi powodzenia realizacji Strategii, ponieważ część działań wykracza poza sferę kompetencji Samorządu Województwa.

¹³⁰ Program dla sektora górnictwa węgla brunatnego w Polsce (przyjęty przez Radę Ministrów 30 maja 2018 r.)

Zasady dotyczące planowania rozwoju:

- **spójności** – oznacza uwzględnienie w procesie opracowywania Strategii celów zawartych w dokumentach strategicznych na poziomie europejskim i krajowym. W szczególności uwaga skoncentrowana została na spójności Strategii z kierunkami wyznaczonymi w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 oraz celów tematycznych polityki spójności Unii Europejskiej.
- **rozwaju uwarunkowanego demograficznie** – ukierunkowanie interwencji w ramach poszczególnych polityk publicznych, uwzględniających trendy demograficzne. Realizacja polityki rozwoju ma pozwolić na zmniejszenie skali negatywnych zmian demograficznych.
- **zintegrowanego planowania** – polegającego na wielowymiarowej integracji planowania i realizacji polityki rozwoju województwa łódzkiego łączącej wymiar społeczny, gospodarczy oraz przestrzenny z zachowaniem zrównoważonego rozwoju. Planowana interwencja powinna być dopasowana do specyfiki danego obszaru, odpowiada na jego określone potrzeby i bazuje na wewnętrznym potencjale rozwojowym obszaru. Zintegrowane podejście terytorialne oznacza potrzebę skorelowania na poziomie województwa polityki rozwoju w wymiarze społeczno-gospodarczym z polityką przestrzenną, tak, by stanowiły spójny system planowania rozwoju regionu. Istotne jest uwzględnienie kontekstu terytorialnego na etapie programowania, realizacji i monitorowania działań. Zasada ta zakłada także komplementarność działań podejmowanych na różnych szczeblach podziału administracyjnego.
- **selektywności** – oznacza koncentrację zintegrowanych i komplementarnych działań prowadzących do osiągnięcia wybranych, strategicznych dla rozwoju województwa celów, wsparcie określonych grup społecznych oraz rozwój wyznaczonych obszarów interwencji. Zasada selektywności zakłada dokonanie strategicznego wyboru w zakresie kierunków rozwoju województwa we współpracy ze wszystkimi partnerami zaangażowanymi w jego realizację. Zasada ta oznacza również wspieranie tych branż, dziedzin, sektorów i nisz, które z uwagi na posiadany potencjał pozwalają na budowanie rzeczywistej przewagi konkurencyjnej danego obszaru w skali regionalnej, krajowej bądź międzynarodowej oraz stanowią siłę napędową dla rozwoju gospodarczego.

Zasady dotyczące wdrażania:

- **zrównoważonego rozwoju** – zakłada realizację działań mających na celu poprawę poziomu życia mieszkańców przy zapewnieniu równowagi między aspektami społecznymi, gospodarczymi, przestrzennymi oraz ochrony środowiska w warunkach rozwijającej się gospodarki rynkowej. Zasada promuje rozwój w oparciu o efektywne zarządzanie zasobami i innowacyjne rozwiązania z uwzględnieniem wyzwań polityki klimatycznej.
- **wieloszczeblowego zarządzania i zintegrowanych przedsięwzięć** – zakłada podejmowanie skoordynowanych działań i kreowanie inwestycji rozwojowych realizowanych przez różne podmioty (jednostki samorządu terytorialnego, podmioty gospodarcze i partnerów społecznych) oraz finansowane z różnych źródeł w celu zapewnienia ich komplementarności. Realizacja zintegrowanych przedsięwzięć zapewni efektywność wsparcia finansowego, synergii oraz większe korzyści dla rozwoju regionu niż w przypadku prowadzenia punktowych działań. Zasada ta uwzględnia zaangażowanie w procesy decyzyjne i wykonawcze partnerów społecznych i gospodarczych.

Ramy finansowe i narzędzia realizacji Strategii

W celu skutecznej realizacji Strategii, Samorząd Województwa Łódzkiego będzie poszukiwał wszelkich dostępnych źródeł, narzędzi, metod i możliwości realizacji określonych celów, aby urzeczywistnić zaproponowaną w dokumencie wizję.

Planowanie nakładów finansowych na realizację polityki rozwoju regionu po 2020 roku (w perspektywie finansowej 2021-2027) jest utrudnione przede wszystkim ze względu na trwające prace nad kształtem krajowej polityki rozwoju oraz toczące się negocjacje w sprawie przyszłego kształtu Wieloletnich Ram Finansowych Unii Europejskiej. W związku z powyższym **ramy finansowe Strategii** zostały określone w **sposób kierunkowy** poprzez wskazanie potencjalnych **źródeł finansowania**, a także określenie **narzędzi realizacji** i **mechanizmów uzgodnień** SRWŁ 2030. Z uwagi na szeroki zakres planowanej interwencji system finansowania Strategii oparty będzie na

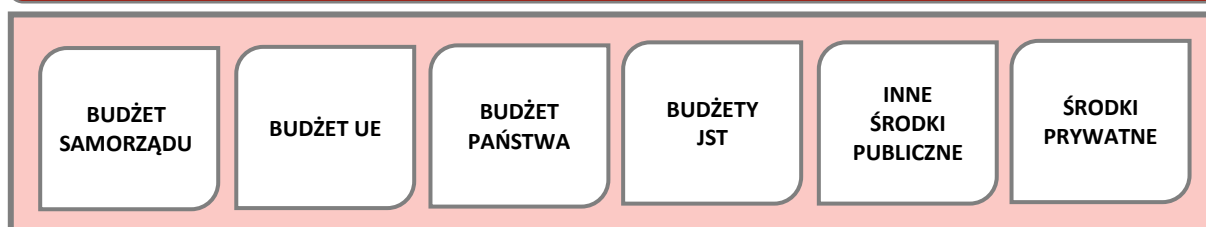
zasadzie montażu środków finansowych pochodzących z różnych źródeł z wykorzystaniem różnorodnych narzędzi wsparcia.

Zasadnicze znaczenie dla sfinansowania Strategii ma przede wszystkim **catalog środków publicznych**, w tym:

- **środki z budżetu województwa łódzkiego;**
- **środki z budżetu Unii Europejskiej¹³¹;**
- **środki budżetu państwa;**
- **środki jednostek samorządu terytorialnego;**
- **inne środki publiczne.**

Ważnym elementem finansowania interwencji rozwojowych będą również **środki prywatne**, które mogą zostać wykorzystane do współfinansowania projektów realizowanych w ramach programów operacyjnych lub w formule **partnerstwa publiczno-prywatnego**. Elementem realizacyjnym będą również bezpośrednie inicjatywy sektora prywatnego, w szczególności przedsiębiorców, które przełożą się zwłaszcza na wzrost potencjału gospodarczego regionu.

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA SRWŁ 2030

Środki z budżetu województwa łódzkiego finansować będą wydatki rozwojowe bezpośrednio lub dofinansowywać wydatki rozwojowe finansowane z innych źródeł.

Kondycja finansowa wszystkich podmiotów realizujących Strategię wpłynie również na możliwości absorpcji środków pochodzących z innych źródeł, przede wszystkim środków unijnych.

Niektóre z powyższego katalogu środków będą wykorzystywane bezpośrednio do wdrażania Strategii, inne przy wykorzystaniu różnorodnych **narzędzi realizacyjnych**. Poniżej wskazane zostaną te narzędzia, których znaczenie jest największe w zakresie możliwości ich wykorzystania do wdrożenia celów Strategii, w tym realizacji Zintegrowanych Przedsięwzięć Strategicznych. Wskazane w tym rozdziale narzędzia stanowią katalog otwarty, w ramach którego środki pochodzące z różnych źródeł będą mogły być łączone. Oprócz tego katalogu Samorząd Województwa będzie wykorzystywał wszelkie dostępne sposoby i możliwości sfinansowania celów Strategii.

Z uwagi na trwający proces uzgadniania kształtu **polityki spójności na lata 2021-2027**, na obecnym etapie nie można ostatecznie określić zakresu wsparcia w ramach poszczególnych programów operacyjnych, ani wysokości środków, jakimi będzie dysponowało województwo łódzkie. Zgodnie z projektem rozporządzenia ogólnego z 29 maja 2018 r. można przyjąć, że wsparcie w ramach polityki spójności skoncentruje się na ograniczonej liczbie celów¹³².

Najistotniejszym dla województwa narzędziem w ramach polityki spójności będzie **regionalny program operacyjny**, którego realizację planuje się na lata 2021-2027. Dokument opracowany, zarządzany i wdrażany przez Zarząd Województwa Łódzkiego, zgodnie z ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, będzie stanowił odpowiedź na wyzwania rozwojowe określone w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, wspierając określone w niej cele i kierunki działań, ze szczególnym uwzględnieniem Zintegrowanych Przedsięwzięć Strategicznych.

Kolejnymi narzędziami, z których województwo łódzkie będzie korzystało przy wdrażaniu Strategii będą **krajowe programy operacyjne**. Zakres ich interwencji będzie wynikał z celów określonych w rozporządzeniach unijnych, a także potrzeb i inwestycji ważnych z punktu widzenia gospodarki i rozwoju Polski określonych

¹³¹ Środki funduszy strukturalnych i inwestycyjnych, dostępne w ramach poszczególnych polityk Unii Europejskiej, zwłaszcza w ramach polityki spójności i wspólnej polityki rolnej, a także środki dostępne w ramach pozostałych narzędzi i instrumentów wsparcia z poziomu europejskiego.

¹³² Patrz Polityka Spójności Unii Europejskiej na lata 2021-2027 w rozdziale Wprowadzenie..

w dokumentach strategicznych, w szczególności SOR, KSRR 2030 i zintegrowanych strategiach sektorowych, przy zachowaniu ustalonej demarkacji wsparcia pomiędzy poziomem krajowym a regionalnym. Przy takim założeniu krajowe programy operacyjne będą wspierać te cele Strategii, które będą z nimi zgodne.

Do realizacji Strategii wykorzystane zostaną również **programy zarządzane bezpośrednio przez Komisję Europejską**¹³³, narzędzia wykorzystujące środki Europejskiego Banku Inwestycyjnego, innych **międzynarodowych instytucji finansowych**, a także Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Biorąc pod uwagę prawdopodobne zmniejszenie wsparcia w ramach polityki spójności w perspektywie finansowej 2021-2027, coraz większe znaczenie dla realizacji SRWŁ 2030 będą mieć krajowe źródła finansowania. Polityka regionalna będzie realizowana w ramach **krajowych programów rozwoju**¹³⁴, w tym programów wieloletnich, a także innych **instrumentów funkcjonujących w oparciu o środki publiczne**¹³⁵.

Możliwe będzie także skorzystanie z profesjonalnego systemu instytucji rozwoju¹³⁶, poprzez wykorzystanie instrumentów oferowanych przez Grupę Polskiego Funduszu Rozwoju. Wśród nich znajdują się instrumenty służące rozwojowi samorządów (m.in. finansowanie infrastruktury, partnerstwo publiczno-prywatne), czy przedsiębiorstw (m.in. kapitał na rozwój, gwarancje bankowe czy doradztwo i finansowanie eksportu).

Aby dostosować interwencję do specyficznych potrzeb regionalnych, uwzględniając przy tym zapisy SOR i zintegrowanych strategii sektorowych, a także optymalnie korzystać ze środków finansowych, konieczne jest zaangażowanie partnerów ze wszystkich poziomów zarządzania oraz dokonanie właściwych uzgodnień w zakresie planowanych inwestycji. W tym celu KSRR 2030 wprowadził główne **mechanizmy uzgodnień**, które pozwolą na lepsze ukształtowanie współpracy między poziomem lokalnym, regionalnym i krajowym: kontrakt programowy, kontrakt sektorowy oraz porozumienia terytorialne.

W ramach **kontraktu programowego** podejmowane będą uzgodnienia pomiędzy stroną rządową i samorządem województwa, które zobowiążą strony do realizacji zadań określonych w regionalnym programie operacyjnym, ukierunkowanych na osiągnięcie wspólnych celów na danym terytorium. Kontrakt programowy określi zasady, kierunki i warunki dofinansowania regionalnego programu operacyjnego, a także przedsięwzięcia priorytetowe dla województwa łódzkiego planowane do realizacji z jego środków. Będą mogły w nim zostać także określone przedsięwzięcia przewidziane do realizacji w ramach krajowych programów operacyjnych w trybie pozakonkursowym.

¹³³ Między innymi: CEF Mobility (Łącząc Europę), Horyzont Europa, Cyfrowa Europa, Invest EU, Kreatywna Europa, EURATOM, LIFE, COSME.

¹³⁴ Między innymi: Krajowy Program Kolejowy, Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 roku), Narodowy Program Zwalczania Chorób Nowotworowych na lata 2016-2024, Program wspierania inwestycji o istotnym znaczeniu dla gospodarki polskiej na lata 2011-2023 oraz inne programy, które zostaną opracowane na poziomie krajowym

¹³⁵ Między innymi: Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Fundusz Dróg Samorządowych, Krajowy Fundusz Drogowy, Fundusz Kolejowy

¹³⁶ Wprowadzony ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o systemie instytucji rozwoju. System instytucji rozwoju (Grupę Polskiego Funduszu Rozwoju) tworzą:

- 1) Polski Fundusz Rozwoju,
- 2) Bank Gospodarstwa Krajowego,
- 3) Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości,
- 4) Korporacja Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych Spółka Akcyjna,
- 5) Polska Agencja Inwestycji i Handlu Spółka Akcyjna,
- 6) Agencja Rozwoju Przemysłu Spółka Akcyjna.

Mechanizmem uzgadniania realizacji przedsięwzięć na obszarze województwa łódzkiego ze środków budżetu państwa będzie **kontrakt sektorowy** – terytorialnie ukierunkowana interwencja dla województwa łódzkiego ze strony poszczególnych programów rozwoju przygotowywanych przez właściwych ministrów. W kontrakcie sektorowym wskazane zostaną przedsięwzięcia planowane do realizacji, zarówno po stronie rządowej, jak i Samorządu Województwa Łódzkiego, pod warunkiem zagwarantowania wkładu finansowego na ich realizację.

Nowym mechanizmem uzgadniania proponowanym przez KSRR 2030 jest **porozumienie terytorialne**. Ten mechanizm może zostać wykorzystany przez Samorząd Województwa Łódzkiego do sprawniejszego uzgadniania na obszarze województwa z samorządami lokalnymi projektów, celów i działań niezbędnych do realizacji Strategii. Mechanizm zakłada współpracę samorządów na obszarach, gdzie zidentyfikowano istotne potencjały lub problemy ograniczające możliwości rozwoju. Określa zakres i sposób realizacji przedsięwzięć istotnych dla obszaru objętego porozumieniem i rozwoju ponadlokalnego. Może też służyć wsparciu samorządów lokalnych z obszaru województwa łódzkiego lub z obszarów różnych województw przez środki pochodzące z poziomu krajowego.

MECHANIZMY UZGODNIEŃ SRWŁ 2030

KONTRAKT
PROGRAMOWY

KONTRAKT
SEKTOROWY

POROZUMIENIE
TERYTORIALNE

Rozwój regionu jest procesem skomplikowanym i wymaga sprawnej organizacji całego systemu wdrażania, stąd Samorząd Województwa Łódzkiego będzie aktywnie poszukiwał możliwości wykorzystania powyższych narzędzi realizacji i mechanizmów uzgodnień dla osiągnięcia celów Strategii 2030.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, jako najważniejszy dokument definiujący politykę rozwoju i wyzwania stojące przed województwem łódzkim, określa ramy dla planowania na poziomie lokalnym, a jej założenia odzwierciedla Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego. Dla wspierania efektywnej realizacji polityki rozwoju, możliwe jest wprowadzenie niższego poziomu dokumentów regionalnych, np. strategii sektorowych, programów rozwoju czy planów wdrażania, opracowywanych dla wybranych obszarów tematycznych i ocenianych pod kątem zgodności z celami strategicznymi.

System monitorowania i ewaluacji Strategii

Realizacja Strategii wymaga systematycznego obserwowania zmian zachodzących w regionie, a także reagowania na pojawiające się problemy i zagrożenia w osiąganiu założonych przez strategię rezultatów i będzie podlegała stałemu monitorowaniu. Zakres tematyczny monitoringu i ewaluacji realizacji SRWŁ 2030 określają cele strategiczne i operacyjne. Podstawowym punktem odniesienia w monitorowaniu realizacji Strategii jest zestaw wskaźników obrazujących oczekiwane rezultaty realizacji Strategii, odnoszących się do poszczególnych celów strategicznych i operacyjnych.

Głównym dokumentem w procesie monitoringu będzie okresowy *Raport z realizacji SRWŁ 2030*, przedkładany do zatwierdzenia Zarządowi Województwa Łódzkiego. Raport przygotowywany będzie nie rzadziej niż co dwa lata i będzie składał się z części poświęconej poziomowi realizacji celów Strategii oraz oceny sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej województwa. Prowadzony monitoring Strategii będzie podstawą do oceny stopnia i dynamiki postępu w realizacji przyjętych celów strategicznych i operacyjnych SRWŁ.

Część poświęcona poziomowi realizacji celów strategii będzie opomiarowana za pomocą wskaźników z systemu monitorowania strategii. Będzie także zawierała zbiorcze informacje o:

- działaniach podejmowanych przez komórki organizacyjne Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego (UMWŁ);
- projektach współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej;
- innych inwestycjach regionalnych i krajowych realizowanych w regionie, wpisujących się w tematykę celów operacyjnych.

Część poświęcona **ocenie sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej** województwa będzie zawierać analizy wskaźników ekonomicznych i społecznych odpowiadających tematyce celów strategicznych i operacyjnych, syntetyczną informację o stanie zaawansowania dokumentów planistycznych¹³⁷ sporządzanych przez samorządy lokalne.

Głównym podmiotem odpowiedzialnym za prowadzenie procesu monitorowania realizacji SRWŁ 2030 jest Zarząd Województwa Łódzkiego, który realizować będzie ww. zadanie poprzez jednostki podległe: Departamenty UMWŁ, Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego oraz właściwe jednostki i instytucje odpowiedzialne za wdrażanie Strategii. Jednostką wyznaczoną do prowadzenia monitoringu i sporządzania Raportów z realizacji SRWŁ 2030 jest Regionalne Obserwatorium Terytorialne działające w strukturach Biura Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi.

Proces ewaluacji jest oceną skuteczności działań, wydajności instrumentów finansowych, użyteczności, trafności, trwałości i komplementarności interwencji Strategii. Wraz z cyklicznymi raportami monitoringowymi ewaluacja jest częścią procesu decyzyjnego i polityki rozwoju opartej na faktach, prowadzonej przez Zarząd Województwa.

Ewaluacja Strategii będzie realizowana według następującego harmonogramu:

- ewaluacja ex-ante, której poddany zostanie projekt Strategii,
- ewaluacja on-going, zostanie przeprowadzona w połowie okresu obowiązywania Strategii,
- ewaluacja ex-post, zostanie przeprowadzona po zakończeniu realizacji Strategii.

¹³⁷ Dotyczy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Tab. 2. Wskaźniki monitorowania Strategii.

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość w roku bazowym dla województwa łódzkiego	Wartość w roku bazowym dla Polski/ śr. krajowa	Wartość docelowa dla województwa w 2030 r.	Źródła danych
1. SFERA GOSPODARCZA – CEL STRATEGICZNY: NOWOCZESNA I KONKURENCYJNA GOSPODARKA					
Cel operacyjny 1.1 Zwiększenie potencjału badawczego i innowacyjnego					
1.	Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w relacji do PKB (ceny bieżące) [%]	0,62% (2016 r.)	0,96% (2016 r.)	1,00%	GUS
2.	Średni udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw [%]	12,7% (2017 r.)	14,5% (2017 r.)	15,0%	GUS
Cel operacyjny 1.2 Podnoszenie jakości kapitału ludzkiego					
3.	Współczynnik aktywności zawodowej ogółem [%]	57,5% (2018 r.)	56,3% (2018 r.)	59,5%	GUS
4.	Odsetek osób dorosłych w wieku 25-64 lata uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu	4,6% (2018 r.)	5,7% (2018 r.)	średnia krajowa	GUS
Cel operacyjny 1.3. Wsparcie rozwoju MŚP i sektora rolnego					
5.	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	1 004 (2018 r.)	1 136 (2018 r.)	1165	GUS
6.	Podmioty z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. ludności	3,7 (2017 r.)	6,0 (2017 r.)	4,5	GUS
7.	Globalna produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych wg nowej definicji [zł]	8 147 zł (2017 r.)	7 231 zł (2017 r.)	10 000 zł	GUS
Cel operacyjny 1.4. Wzmacnianie gospodarczych przewag w sektorze wytwórczym i usługowym					
8.	Patenty udzielone przez UPRP na 1 mln mieszkańców	75,3 (2018 r.)	75,7 (2018 r.)	90,0	GUS
9.	Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca, Polska = 100% (ceny bieżące, ESA 2010)	93,3% (2016 r.)	100% (2016 r.)	95%	GUS
2. SFERA SPOŁECZNA – CEL STRATEGICZNY: OBYWATELSKIE SPOŁECZEŃSTWO RÓWNYCH SZANS					
Cel operacyjny 2.1 Rozwój kapitału społecznego					
10.	Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców	33,9 (2018 r.)	36,8 (2018 r.)	Średnia krajowa	Obliczenia własne na podstawie GUS
11.	Liczba uczestników imprez organizowanych przez domy kultury, ośrodki kultury, kluby, świetlice na 1 000 mieszkańców	621 (2018 r.)	925 (2018 r.)	Średnia krajowa	GUS
Cel operacyjny 2.2 Poprawa stanu zdrowia mieszkańców					
12.	Przeciętne trwanie życia mężczyzn/kobiet	71,9/80,8 (2017 r.)	73,9/81,8 (2017 r.)	Średnia krajowa	GUS
13.	Liczba łóżek w hospicjach, zakładach pielęgnacyjno-opiekuńczych i opiekuńczo-leczniczych na 100 tys. osób	76,5 (2017 r.)	90,9 (2017 r.)	Średnia krajowa	GUS
Cel operacyjny 2.3 Ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego					
14.	Liczba osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu objętych usługami opiekuńczymi na 1000 osób w wieku 65 lat i więcej	14,8 (2018 r.)	b.d.	20,0	Obliczenia własne na podstawie RCPS i GUS
15.	Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców	341,5 (2018 r.)	339,7 (2018 r.)	250	GUS
16.	Odsetek mieszkań wyposażonych w podstawowe media (łazienkę) (miasto), (wieś)	90,3% – miasto 74,7% – wieś (2017 r.)	95,6% – miasto 82,8% – wieś (2017 r.)	99% – miasto 95% – wieś	GUS
3. SFERA PRZESTRZENNA – CEL STRATEGICZNY: ATRAKCYJNA I DOSTĘPNA PRZESTRZEŃ					
Cel operacyjny 3.1 Adaptacja do zmian klimatu i poprawa jakości zasobów środowiska					
17.	Udział powierzchni terenów zieleni w miastach w powierzchni ogółem [%] ¹³⁸	3,65 (2018 r.)	3,78% (2018 r.)	więcej niż w roku bazowym	GUS
18.	Wielkość emisji powierzchniowej [t/rok]	266 389,9 (2017 r.)	b.d.	nie więcej niż w roku bazowym	WIOŚ
19.	Korzystający z sieci kanalizacyjnej w % ogółu ludności na wsi	25,6 (2018 r.)	41,3 (2018 r.)	śr. krajowa	GUS
20.	Lesistość [%]	21,5 (2018 r.)	29,6 (2018 r.)	więcej niż w roku bazowym	GUS
21.	Powierzchnia nawadniana [ha]	262 (2017 r.)	691 196 (2017 r.)	więcej niż w roku bazowym	GUS

¹³⁸ Wskaźnik uwzględnia udział powierzchni terenów zieleni takich jak: parki, zieleńce, tereny zieleni osiedlowej, zieleń uliczna, cmentarze, lasy gminne w ogólnej powierzchni miast.

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość w roku bazowym dla województwa łódzkiego	Wartość w roku bazowym dla Polski/ śr. krajowa	Wartość docelowa dla województwa w 2030 r.	Źródła danych
Cel operacyjny 3.2 Ochrona i kształtowanie krajobrazu					
22.	Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa łódzkiego (wraz z informacją o liczbie wpisów i skreśleń) [szt.]	2 551 (2018 r.)	b.d.	więcej niż w roku bazowym	badanie własne na podstawie danych NID i ŁWKZ
23.	Udział systemu obszarów prawnie chronionych (SOCh) w powierzchni województwa ogółem [%]	16,2 (2018 r.)	b.d.	więcej niż w roku bazowym	badanie własne BPPWŁ
Cel operacyjny 3.3 Zwiększenie dostępności transportowej					
24.	Gęstość sieci autostrad i dróg ekspresowych w województwie [km/1000 km ²]	24,7 (2018 r.)	11,9 (2018 r.)	33,4	GUS
25.	Długość linii kolejowych dostosowanych do prędkości 100 km/h i więcej [km]	672 (2018 r.)	b.d.	1 110	badanie własne na podstawie PKP PLK S.A.
26.	Udział taboru komunikacji miejskiej przystosowany do przewozu osób niepełnosprawnych w taborze ogółem [%]	51,2 (2018 r.)	77,8 (2018 r.)	śr. krajowa	obliczenia własne na podstawie GUS
27.	Wielkość ładunków obsłużonych w terminalach intermodalnych (TEU)	515 374 (2018 r.)	b.d.	nie mniej niż w roku bazowym	badanie własne na podstawie danych operatorów terminali
Cel operacyjny 3.4 Zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego					
28.	Produkcja energii elektrycznej (TWh)	38,64 (2018 r.)	170,04 (2018 r.)	nie mniej niż w roku bazowym	GUS
29.	Korzystający z sieci gazowej w % ogółu ludności	39,4 (2018 r.)	52,1 (2018 r.)	Średnia krajowa	GUS
30.	Udział produkcji energii elektrycznej z OZE w produkcji energii elektrycznej ogółem [%]	3,8 (2018 r.)	14,1 (2018 r.)	Średnia krajowa	GUS
Cel operacyjny 3.5 Racjonalizacja gospodarki odpadami					
31.	Odpady komunalne zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów komunalnych zebranych w ciągu roku [%]	30,6 (2018 r.)	28,9 (2018 r.)	65%	GUS
Cel operacyjny 3.6 Zwiększenie dostępności do usług teleinformatycznych					
32.	Udział gospodarstw domowych wyposażonych w urządzenie z dostępem do Internetu w liczbie gospodarstw domowych ogółem [%]	76,4 (2018 r.)	75,6 (2018 r.)	100	GUS
CEL HORYZONTALNY: EFEKTYWNI I ODPOWIEDZIALNIE ZARZĄDZANY REGION					
33.	Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem [%]	32,8 (2018 r.)	30,8 (2018 r.)	50	GUS

MATERIAŁY UZUPEŁNIAJACE

Załącznik nr 1

Wykaz szkół i placówek prowadzonych przez samorząd województwa łódzkiego na mocy ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe

1. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. prof. T. Kotarbińskiego w Łodzi;
2. Biblioteka Pedagogiczna w Piotrkowie Trybunalskim;
3. Biblioteka Pedagogiczna w Sieradzu;
4. Biblioteka Pedagogiczna w Skierniewicach;
5. Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Łodzi;
6. Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Piotrkowie Trybunalskim;
7. Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Sieradzu;
8. Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Skierniewicach;
9. Szkoła Policealna Techniki Dentystycznej w Łodzi;
10. Centrum Kształcenia Ustawicznego Samorządu Województwa Łódzkiego w Łodzi;
11. Zespół Szkół i Placówek Oświatowych Nowoczesnych Technologii Województwa Łódzkiego w Łodzi;
12. Zespół Szkół i Placówek Oświatowych Województwa Łódzkiego w Tomaszowie Mazowieckim;
13. Zespół Szkół i Placówek Oświatowych Województwa Łódzkiego w Łowiczu;
14. Zespół Szkół i Placówek Oświatowych Województwa Łódzkiego w Sieradzu;
15. Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego Samorządu Województwa Łódzkiego w Piotrkowie Trybunalskim;
16. Zespół Szkół i Placówek Kwalifikacji Zawodowych w Zgierzu;
17. Szkoła Podstawowa Specjalna w Rafałowie przy Ośrodku Rehabilitacyjno-Lecznym w Rafałowie Szpitala Wojewódzkiego im. Prymasa Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Sieradzu.

Załącznik nr 2

Spis rysunków

Rys. 1. Podział administracyjny województwa łódzkiego w 2018 r.	9
Rys. 2. Hierarchia administracyjna ośrodków miejskich w 2018 r.	10
Rys. 3. Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze w województwie łódzkim wskazane w SOR	10
Rys. 4. Procesy demograficzne w miastach w latach 2010-2018	11
Rys. 5. Iloraz przepływów związanych z dojazdami do pracy w 2016 r.	11
Rys. 6. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją w województwie łódzkim wskazane w Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju	12
Rys. 7. Wskaźnik obciążenia demograficznego w 2018 r.	15
Rys. 8. Procentowa zmiana liczby ludności w gminach w latach 2010-2018 [2010=100%]	15
Rys. 9. Gminy o najtrudniejszej sytuacji demograficznej w 2030 r.	16
Rys. 10. Poziom PKB na 1 mieszkańca (PPS) w 2015 r. w stosunku do średniej unijnej [UE 28 = 100].	17
Rys. 11. Zmiana wskaźnika PKB na 1 mieszkańca (PPS) w latach 2008-2015	17
Rys. 12. PKB na 1 mieszkańca według regionów w 2016 r. [w tys. zł]	17
Rys. 13. PKB na 1 mieszkańca według podregionów w 2016 r. w stosunku do średniej krajowej [Polska = 100]	17
Rys. 14. Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca wg województw w Polsce w 2017 r.	18
Rys. 15. Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca wg powiatów w województwie łódzkim w 2017 r.	18
Rys. 16. Liczba grup producentów rolnych oraz członków grup według grupy produktów (grudzień 2017 r.)	19
Rys. 17. Udział pracujących w usługach wg grup sekcji w 2017 r. [w %]	20
Rys. 18. Zmiana udziału pracujących w usługach ogółem w latach 2010-2017 [w p.p.]	20
Rys. 19. Liczba podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców w 2018 r.	21
Rys. 20. Rozkład przestrzenny instytucji otoczenia biznesu w województwie łódzkim w 2019 r.	21
Rys. 21. Regional Innovation Scoreboard 2019 r.	22
Rys. 22. Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki w latach 2010-2017	22
Rys. 23. Osoby dorosłe w wieku 25-64 lata uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu w latach 2010-2018 [%]	23
Rys. 24. Gminy zameldowania studentów uczelni publicznych w województwie łódzkim w roku akademickim 2018/2019	24
Rys. 25. Gminy zameldowania studentów uczelni niepublicznych w województwie łódzkim w roku akademickim 2018/2019	24
Rys. 26. Liczba wydanych zezwoleń dla cudzoziemców w Polsce i województwie łódzkim w latach 2014-2018	25
Rys. 27. Zaufanie osób powyżej 16 roku życia do ludzi ogółem, sąsiadów, nieznajomych oraz władz lokalnych miasta/gminy w 2018 r.	25
Rys. 28. Liczba organizacji pozarządowych na 1000 mieszkańców w powiatach w 2018 r.	26
Rys. 29. Lokalne Grupy Działania w województwie łódzkim	26
Rys. 30. Podregiony kulturowe	26
Rys. 31. Koła Gospodyń Wiejskich prowadzące działalność gospodarczą w 2018 r.	26
Rys. 32. Uczestnicy imprez w centrach, ośrodkach, domach kultury, klubach i świetlicach na 1000 mieszkańców w 2018 r.	28

Rys. 33. Przeciętne miesięczne wydatki na kulturę i rekreację na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2018 r. [zł]	28
Rys. 34. Oczekiwana długość trwania życia mężczyzn w latach 2015-2017 według powiatu zamieszkania.....	29
Rys. 35. Przyczyny zgonów w województwie łódzkim w latach 2014-2016 [w %].....	29
Rys. 36. Liczba podejrzeń zatruc dopalaczami na 100 tys. mieszkańców w 2018 r.	29
Rys. 37. Wartość świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych w przeliczeniu na 10 tys. uprawnionych w 2016 r. [w mln zł]	29
Rys. 38. Lekarze na 10 tys. ludności w 2017 r.	30
Rys. 39. Szpitale w województwie łódzkim w 2017 r.	30
Rys. 40. Gminy problemowe pod względem skali ubóstwa mieszkańców w 2016 r.	32
Rys. 41. Liczba i odsetek gmin niezapewniających usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania	33
Rys. 42. Jednostki reintegracji społeczno-zawodowej na 100 tys. mieszkańców w 2017 r.	34
Rys. 43. Odsetek dzieci w wieku do lat 3 objętych opieką żłobkową w województwie łódzkim w 2018 r.	34
Rys. 44. Stan JCWP w województwie łódzkim w 2017 r.....	35
Rys. 45. Stan ekologiczny i chemiczny JCWP w 2017 r.....	35
Rys. 46. Deficyt wód w 2019 r.	36
Rys. 47. Lesistość w województwie w 2018 r.....	36
Rys. 48. Udział powierzchni terenów zieleni w powierzchni miast w 2018 r.....	36
Rys. 49. Zagrożenie powodziowe	36
Rys. 50. Obszary przekroczeń dopuszczalnego poziomu stężenia pyłu zawieszonego oraz docelowego poziomu BaP w pyłe PM10 w województwie łódzkim w 2017 r.	37
Rys. 51. Emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych według województw w 2010 i 2017 r. [tys. t/rok].....	38
Rys. 52. Wartości średnioroczne poziomu stężenia pyłu PM10 w województwie łódzkim odnotowane w stacjach pomiarowych.	38
Rys. 53. Dynamika wzrostu zasobów mieszkaniowych w gminach w latach 2010-2017	39
Rys. 54. Saldo migracji w gminach w 2018 r.	39
Rys. 55. Degradacja zabytkowych struktur przestrzennych w aspekcie krajobrazowym	40
Rys. 56. Procesy rewitalizacji w ośrodkach historycznych na tle zabytków o najwyższych walorach kulturowych.....	41
Rys. 57. Specyficzne komponenty dziedzictwa kulturowego.....	41
Rys. 58. Udział powierzchni obszarów chronionych według województw w 2018 r. [%].....	42
Rys. 59. Istniejące elementy systemu obszarów chronionych w województwie łódzkim w 2019 r.	42
Rys. 60. Układ drogowy w województwie łódzkim	43
Rys. 61. Średni dobowy ruch roczny pojazdów w województwie łódzkim w 2015 r.	43
Rys. 62. Stan nawierzchni dróg wojewódzkich w województwie łódzkim w 2018 r.....	43
Rys. 63. Układ kolejowy w województwie łódzkim.	44
Rys. 64. Centralny Port Komunikacyjny. Ogólnopolska sieć połączeń kolejowych wraz z izochroną 120 minut dojazdu do CPK.	45
Rys. 65. Maksymalne prędkości na liniach kolejowych, stan na 31.12.2016 r.....	45
Rys. 66. Operacje lotnicze pax w PL Łódź na tle portów lotniczych w kraju w 2018 r.	46
Rys. 67. Multimodalny transport pasażerski w województwie łódzkim	47
Rys. 68. Dostępność publicznym transportem zbiorowym (kolejowym i autobusowym) do Łodzi w 2018 r.	47
Rys. 69. Liczba pasażerów przewiezionych przez Łódzką Kolej Aglomeracyjną w latach 2014-2018 ...	47
Rys. 70. Perspektywiczne obszary dla rozwoju funkcji logistycznych	48

Rys. 71. Wykorzystanie możliwości przeładunkowych terminali intermodalnych [%] w województwie łódzkim w latach 2014-2018	48
Rys. 72. Przeładunki cargo (t) w PL Łódź w latach 2010-2018.....	49
Rys. 73. Podaż powierzchni magazynowej ogólnodostępnej i dedykowanej [mln m ²] i wskaźnik pustostanów [%] w województwie łódzkim w latach 2012-2018	49
Rys. 74. System elektroenergetyczny w 2018 r.....	50
Rys. 75. Moc osiągalna urządzeń produkujących energię elektryczną w województwie łódzkim na tle pozostałych województw w 2010 r. i 2018 r. [MW].....	50
Rys. 76. Produkcja energii elektrycznej w województwie łódzkim na tle pozostałych województw w 2010 r. i 2018 r. [GWh]	50
Rys. 77. System paliwowy w województwie łódzkim w 2018 r.....	51
Rys. 78. Udział ludności korzystającej z gazu sieciowego w gminach w 2018 r. [%].....	51
Rys. 79. Zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań w gminach w 2018 r. [MWh].....	51
Rys. 80. Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto w państwach członkowskich UE w 2017 r.	52
Rys. 81. Moc zainstalowana elektrowni wykorzystujących OZE w województwie łódzkim na tle kraju w 2018 r. [MW]	52
Rys. 82. Produkcja energii z OZE w regionie łódzkim na tle innych regionów w 2010 i 2018 r. [GWh]	52
Rys. 83. Gospodarka wodno-ściekowa w województwie łódzkim w 2018 r.	53
Rys. 84. Obszary problemowe w zakresie gospodarki ściekowej – stan na 2018 r.....	53
Rys. 85. Udział odpadów komunalnych zebranych selektywnie w ogólnej masie zebranych odpadów w regionie na tle innych województw [%]	54
Rys. 86. Udział odpadów komunalnych zdeponowanych na składowiskach w ilości odpadów zebranych zmieszanych w regionie na tle innych województw [%].....	54
Rys. 87. Infrastruktura telekomunikacyjna i teleinformatyczna w województwie łódzkim w 2017 r. .	56
Rys. 88. Pokrycie zasięgami Internetu stacjonarnego o prędkości co najmniej 100 Mb/s w 2018 r. ...	56
Rys. 89. Udział gospodarstw domowych wyposażonych w komputer w województwie łódzkim w latach 2010-2017 [%].....	56
Rys. 90. Udział gospodarstw domowych wyposażonych w telefon komórkowy w województwie w latach 2010-2018 [%].....	56
Rys. 91. Dochody własne budżetów gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2016 r. (w zł)	57
Rys. 92. Wydatki majątkowe budżetów gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2016 r. (w zł)	57
Rys. 93. Stan opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego według województw w 2018 r.	58
Rys. 94. Stan opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego według gmin w 2018 r.	58
Rys. 95. Strategiczne elementy systemu transportowego i logistyki (schemat)	62
Rys. 96. Strategiczne elementy środowiska przyrodniczego i gospodarki rolnej (schemat).....	62
Rys. 97. System osadniczy (schemat)	62
Rys. 98. Kształtowanie powiązań w ramach współpracy układu bipolarnego Łódź – Warszawa (schemat).....	62
Rys. 99. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją.....	88
Rys. 100. Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze	88

Spis tabel

Tab. 1. Kluczowe działania przewidziane do realizacji w ramach krajowych OSI	89
Tab. 2. Wskaźniki monitorowania Strategii.....	97

Biurowo Planowania Przestrzennego
Województwa Łódzkiego w Łodzi
<http://bppw.lodzkie.pl>

